

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

ВОЙЦЕХОВСЬКИЙ М.Ф. — директор Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка

ДАНИЛЕНКО Л.І. — президент ГО «Академія педагогічних наук», д-р пед. наук, професор

ДУБОВИК О.А. — начальник відділення науково-методичного забезпечення загальної середньої освіти Інституту інноваційних технологій і змісту освіти

ЄЛЬНИКОВА Г.В. — заступник директора з наукової роботи Інституту професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України, д-р пед. наук, професор

КИРИЛЕНКО С.В. — начальник відділення інноваційних технологій в освіті Інституту інноваційних технологій і змісту освіти, канд. пед. наук

КЛИМЕНКО А.І. — начальник управління соціально-економічного захисту Центрального комітету профспілки працівників освіти і науки України

РОСКІНА Т.І. — директор науково-педагогічної бібліотеки м. Миколаєва

СОКОЛЬСЬКА Я.Б. — директор Львівської обласної науково-педагогічної бібліотеки

ТЕРЕЩУК Б.М. — заступник директора Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

УДОД О.А. — директор Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, д-р іст. наук, професор, член-кореспондент НАПН

ЗМІСТ

Слово головного редактора

БІБЛІОТЕЧНА РОБОТА**Новини. Події. Актуальна інформація**

Валентина ЗДАНОВСЬКА
Дискусія про наболіле 1

Наталія КРИЖАНОВСЬКА
До школи з «книжковим букетом»! 5

Інформаційний лист
Про творчі досягнення переможців, лауреатів та учасників
заключних етапів конкурсів шкільних бібліотекарів 7

Нормативно-правове регулювання

Григорій ЛИТВИНЕНКО
Медіатека як структурний підрозділ
районного/міського методичного кабінету 9

Підтримка читання

Альона ТОМІНЕЦЬ
Соціологічне дослідження «Моє хобі — читання» 16

Методичний супровід

Людмила ЖИВЕЦЬ
Культура мовлення і професія 23

Наталія ДМИТРЕНКО
«Заговори, щоб я тебе побачив...», або Мовна культура
шкільного бібліотекаря 28

Інформаційно-комунікаційні технології

Яна ІВАНОВА, Надія БАХМЕТОВА
Створюємо позитивний імідж бібліотеки 35

Інформаційна культура

Наталія БАБЕНКО
Інноваційні моделі бібліотечно-бібліографічних
занять для школярів 41

Презентація

Надія ІЛЬКЕВИЧ
Бібліотека & школа: партнерство на шляху
до нової якості освіти 49

Консультація фахівця

Олена МОРЄВА

Доплата за вислугу років: нюанси визначення стажу
і встановлення її розміру 54

Календар знаменних дат

Надія МЕДВІДЬ, Наталія ЗВОЛЬСЬКА

Грудень 59

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Навчальна інформація

Біологія. 10 клас

Людмила БУХНО. Інформаційний паспорт теми

Багатоклітинні організми 61

Геометрія. 7 клас

Світлана ГУРОВА. Інформаційний паспорт теми

Трикутники 69

Інформатика. 9 клас

Олена МИКИТЮК. Інформаційний паспорт теми

Службове програмне забезпечення 75

Правознавство. 10 клас

Тетяна РЕМЕХ. Інформаційний паспорт теми

Державний лад 83

Українська література. 10 клас

Наталія БІЛОУС. Інформаційний паспорт теми

Іван Франко. «Гімн» («Замість пролога»), «Сікстинська
мадонна», «Безмежне поле...», «Ой ти, дівчино, з горіха
зерня», «Чого являєшся мені...», «Легенда про вічне
життя», «Розвивайся ти, високий дубе...», «Декадент»,
«Мойсей», «Сойчине крило» 91

Фізика. 11 клас

Ірина КРЕСТІНІНА. Інформаційний паспорт теми

Хвильова і квантова оптика 99

Хімія. 10 клас

Оксана ЖУКОВА. Інформаційний паспорт теми

Загальні відомості про металічні елементи та метали... 107

Фахова інформація

Вікторія БАРАНОВА

Технологія навчання, зорієнтованого на особистість ... 117

Анастасія МУЗИЧЕНКО

Створи неповторний конспект уроку —
стань переможцем! 126

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

Організаційна інформація

Лариса СИТНИК

Практичний психолог у ЗНЗ і його

викладацька діяльність 129

Моніторинг законодавства

Лідія ПОПЕРЕЧНА

Нові документи 135

ДОДАТКИ (в окремому пакуванні)

Компакт-диск «ШБІЦ – повне видання»

Бібліографічні списки

Бібліографічні картки за формами 1, 2, 3

Щомісячний інформаційно-методичний
та бібліографічний журнал
Видається з січня 2011 року

Передплатний індекс 49563

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації:
КВ № 16396-4868-Р від 23.02.2010 р.

Засновник і видавець
ТОВ «Український інститут
нормативної інформації»
Свідоцтво про внесення
до державного реєстру видавців,
виготовників і розповсюджувачів
видавничої продукції
Серія ДК № 2031 від 15.12.2004 року

Керівник проекту
ЗРАЖЕВСЬКИЙ Ю.М.

Головний редактор
ПОПЕРЕЧНА Л.А.

Адреса редакції:
03150, м.Київ,
вул. Горького 172, кімн. 720
Телефон/факс: (044) 528-28-60
E-mail: bizred@ukr.net,
red@libcenter.com

Відділ передплати:
Телефони/факси (044) 528-28-75;
528-22-16,
E-mail: amaslova@ifl.com.ua

Відділ реклами:
Телефон/факс (044) 528-25-07
E-mail: zvu2_2007@ukr.net

Підписано до друку 01.10.2012
Друк – ТОВ «Лазурит-поліграф»
Формат 60×84 1/8
Папір офсетний № 1
Замовлення № 192

© ТОВ «УкрІН», 2011

Усі права захищені і належать видавцю.
Будь-яке використання структури журналу,
назва, складових та матеріалів публікацій,
копіювання електронного
додатка не дозволяється.

Позиція редакції може не збігатися
з позицією автора.
Редакція не несе відповідальність
за зміст рекламних матеріалів

Шановні освітяни! Вітаю вас!

Ці рядки надиктував стукіт вагонних коліс: редакція журналу «Шкільний бібліотечно-інформаційний центр» повертала з відрядження. І Всеукраїнський науково-практичний семінар «Неперервна освіта як чинник професійного і творчого зростання бібліотечних працівників» — подія, що відбулася. Залишилися за дніпровськими порогами, надовго закарбувавшись у пам'яті, робочі миттєвості професійного форуму працівників органів управління освітою та закладів післядипломної освіти, які здійснюють науково-методичне забезпечення діяльності бібліотекарів загальноосвітніх навчальних закладів. Виступи і дискусії, майстер-класи і тренінги, квести і палкі баталії навколо проблемних питань, щоденна рефлексія та безліч креативних ідей до «Скарбнички пам'яті» семінару, знайомство з містом і дотик до мудрості предків — це ті програмні заходи, що дивували, учили, переконували, збагачували, вселяли надію... Шкільна бібліотека реформується, стереотипи руйнуються, професіоналізм бібліотекарів невпинно зростає. І цей рух уже не зупинити. Яскравим підтвердженням цього стала зустріч із освітянами Енергодара, міста енергетиків. Вітаючи гостей на порозі навчального закладу, директор запрошує: «Заходьте до бібліотеки. Тут починається наша школа». З цих, нехарактерних для нашого часу, слів зародилася прихильність до керівника школи. Побачене й почуте згодом — перевершило всі сподівання. Таки є серед нинішніх керівників навчальних закладів такі мудрі й далекоглядні люди, як Любов Георгіївна Мисик — директор Енергодарської загальноосвітньої школи № 7. Але про все це, як і обіцяли, — у наступному випуску журналу. Ми запропонуємо вам детальну інформацію про перший всеукраїнський семінар, познайомимо з його організаторами і дійовими особами, ви матимете змогу долучитися до творчих надбань освітян і бібліотекарів Запорізького краю. Тож чекайте на вихід 11-го числа журналу. Буде цікаво!

Наразі ж ви тримаєте в руках журнал, в якому знайдете матеріали, що запрошують до дискусії, цікаві розробки, практичні поради та консультації, ідеї для втілення, презентації та ще багато того, без чого, упевнена, ви вже не уявляєте власної самоосвітньої діяльності!

Передплачуйте, отримуйте, читайте!

Передплатний індекс за Каталогом видань України — 49563.

Пишіть, телефонуйте, заходьте!

03680, Україна, м. Київ, вул. Горького, 172, оф. 720

Тел./факс: (044) 528-28-60

red@libcenter.com

bizred@ukr.net

З повагою та сподіваннями на плідну співпрацю

Головний редактор журналу

Лідія Поперечна

ПРО ЗБІРКУ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ДОКУМЕНТІВ

1. Упровадження проекту «Інформаційне забезпечення загальноосвітнього навчального закладу» в практику навчально-виховного процесу потребує створення цілісної документальної основи. Це означає, що розробники мають потурбуватися про послідовне донесення проектних, впроваджувальних та експлуатаційних документів до тих учасників шкільного життя, які застосовуватимуть інновації в роботі та навчанні. Для зручності перелічені документи надалі узагальнено будемо називати *технологічними*.

2. Технологічні документи мають інструктивно-роз'яснювальний характер. Головним їх завданням є донесення до користувачів змісту проектних рішень, шляхів, форм, способів отримання інформації, її систематизації (упорядкування), зберігання, пошуку, архівування та використання. Важливо, щоб кожний етап супроводжувався необхідними документами, які регламентують технологію обробки інформації та дії користувачів.

3. Проект охоплює досить широку сферу людських відносин, якою є освітнє середовище навчального закладу. Тому побудова ефективної інформаційної системи школи потребує застосування сучасних комп'ютерних технологій. Це зумовлює зміну певних установлених зв'язків, функцій, обов'язків, методів роботи тощо. Відповідні зміни мають відображатися документально.

4. Для документального супроводу впроваджувальних процесів, акумулювання технологічних документів, забезпечення постійного доступу до них з боку користувачів розробники проекту запроваджують збірку технологічних документів. Збірка буде постійно присутня на компакт-дисках усіх друкованих видань, а також у системі «Шкільна електронна бібліотека "ШБІЦ-інфо"».

5. Документи розміщуються в розділі, який умовно називається «**Портфель**» (див. однойменну клавішу). Наповнення збірки здійснюється поступово в процесі проектних робіт. Кожний новий документ публікуватиметься в журналах. У наступних випусках журналів його можна буде віднайти вже на компакт-диску.

6. Розробники постійно працюватимуть із технологічними документами: вноситимуть зміни і доповнення, редакційні правки. Таким чином, вони оновлюватимуться, що відображатиметься номером редакції тексту.

7. Користувачі мають змогу роздрукувати будь-який документ і накопичувати для себе технологічні документи в окремому зшивачі. Це зручно для тих, хто віддає перевагу роботі з друкованими текстами. Крім цього, запропонований спосіб зберігання документів забезпечує можливість заміни застарілої редакції документа на нову.

Ю. Зражевський, керівник проекту

Дискусія про наболіле

Ідея проведення круглого столу за участі методистів з бібліотечних фондів районних/міських методичних кабінетів з'явилася несподівано. Першим приводом став стурбований лист, що надійшов до редакції від нашого постійного автора, методиста з бібліотечних фондів Яни Іванової: «Ви бачили цей проєкт?..». У проєкті нового нормативного документа — «Типові штатні нормативи районних (міських — у містах без районного поділу) методичних кабінетів і центрів», — розробленого і винесеного на громадське обговорення Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (*далі* — МОНмолодьспорту), Яна не знайшла посади, яку нині обіймає.

Від прискіпливого вивчення документа головного редактора відірвав телефонний дзвінок. Телефонували з Інституту інноваційних технологій і змісту освіти, з яким редакція плідно співпрацює, із проханням опублікувати проєкт нового документа «Положення про медіатеку районного (міського) методичного кабінету (центру)». Це стало другим приводом.

Усвідомлюючи необхідність оновлення нормативної бази, що визначає правові засади діяльності бібліотечно-інформаційної інфраструктури місцевих органів управління освітою та їх методичних служб, статус методиста з бібліотечних фондів, редакція журналу «Шкільний бібліотечно-інформаційний центр» зініціювала проведення круглого столу за участі методистів з бібліотечних фондів районних (міських) методичних кабінетів (центрів) та авторів проєктів нових нормативних документів.

Проведення 18 вересня цього року дискусії за круглим столом стало можливим завдяки згоді відповідальних працівників Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти Університету менеджменту освіти Національної академії педагогічних наук України.

У роботі круглого столу взяли участь: *Литвиненко Григорій Миколайович*, старший науковий співробітник відділу менеджменту освіти відділення стратегії розвитку освіти Інституту інноваційних технологій і змісту освіти (автор зазначених вище проєктів документів), *Попережна Лідія Андріївна*, головний редактор журналу «Шкільний бібліотечно-інформаційний центр» і 22 методисти з бібліотечних фондів Вінницької, Донецької, Закарпатської, Київської, Львівської, Миколаївської, Одеської, Харківської, Хмельницької, Чернівецької областей.

Під час дискусії за круглим столом. 18 вересня 2012 р.
Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти

Методисти з бібліотечних фондів — заручники правових колізій

Розпочинаючи засідання круглого столу, Л.А. Поперечна наголосила, що ця зустріч дуже актуальна і корисна для всіх її учасників. Методисти чи не вперше можуть висловити свої думки щодо вирішення означеної проблеми автору, який безпосередньо займається розробленням нормативно-правових документів для районних (міських) методичних кабінетів (центрів). Представник Інституту інноваційних технологій і змісту освіти, у свою чергу, має змогу одержати конструктивні зауваження та пропозиції від практиків щодо врахування у нормативних документах різних аспектів діяльності методистів з бібліотечних фондів. А для журналу, який опікується проблемами школи, шкільних бібліотек і методичних служб — це чудова нагода надати посильну допомогу у вирішенні тих проблемних питань, що потребують негайного вирішення, стати «трибуною» для їх громадського обговорення.

Серед таких питань особливо гостро нині постало питання існування посади методиста з бібліотечних фондів. Загострення проблеми обумовлено чинним Положенням про районний/міський методичний кабінет/центр¹, де серед посад, які можуть бути в методичному кабінеті, відсутня посада методиста з бібліотечних фондів. Кількість дзвінків та електронних повідомлень до редакції від методистів з бібліотечних фондів із різних районів і міст нашої держави щораз зростає. Суть питання, з яким зверталися наші читачі і колеги, полягала в тому, що у штатах районних (міських) методичних кабінетів (центрів) почали скорочувати ті посади, які вони обіймають.

Л.А. Поперечна нагадала присутнім, що ця посада була введена до штатного розпису методичних кабінетів (центрів) у 1978 році після прийняття постанови Ради Міністрів СРСР «Про перехід на безоплатне користування підручниками учнів загальноосвітніх шкіл» від 24 листопада 1977 р. № 1029. На виконання цієї постанови наказом Міністра освіти УРСР від 16 лютого 1978 р. до штатних розписів районних і міських методичних кабінетів було введено посади методистів з бібліотечних фондів шкільних підручників. З того часу і донині за весь час існування цієї посади не було розроблено і затверджено на офіційному рівні жодної посадової інструкції методиста з бібліотечних фондів. Функції, які сьогодні виконують методисти з бібліотечних фондів, з одного боку, належать до компетенції відділів/управлінь освіти (ті, що стосуються управління бібліотечними фондами навчальної літератури), а з другого — до компетенції методичних служб (ті, що стосуються методичного супроводу функціонування бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів, підвищення професійного рівня їх працівників). Отож і виходить, що функції є, коло обов'язків широке, а посада де-юре відсутня. На думку Л.А. Поперечної, запропоновані Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти нові документи (Положення про медіатеку районного (міського) методичного кабінету та Типові штатні нормативи районного (міського) методичного кабінету) не сприятимуть виправленню правової колізії, а навпаки — ще більше її поглиблять.

Свій виступ Г.М. Литвиненко розпочав із привітання учасників круглого столу з 45-річчям створення в УРСР районних (міських) методичних кабінетів (центрів), що відзначається цього року. Він підкреслив, що діяльність цих установ складна і суперечлива. Аби якимось чином унормувати цю діяльність, відділ менеджменту освіти відділення стратегії розвитку освіти Інституту інноваційних технологій і змісту освіти підготував, розмістив на сайті та надіслав до всіх науково-методичних служб проекти нових нормативних документів, серед яких Типові штатні нормативи районного (міського) методичного кабінету та Положення про медіатеку районного (міського) методичного кабінету.

Продовжуючи аналізувати проблему штатного розпису методичних служб, Г.М. Литвиненко відповів на численні запитання читачів журналу та учасників круглого столу, зокрема: чому в проекті Типових штатних нормативів районних (міських) методичних кабінетів (центрів) відсутня посада методиста з бібліотеч-

¹ Положення про районний (міський) методичний кабінет (центр), затверджене наказом Міністерством освіти і науки України «Про затвердження Положення про районний (міський) методичний кабінет (центр)» від 8 грудня 2008 р. № 1119.

них фондів? За словами доповідача, під час вивчення цього документа фахівці Міністерства юстиції України дійшли висновку, що функції забезпечення підручниками і аналізу фондів шкільних підручників — це прерогатива органів управління освітою. Відповідно до щорічних наказів МОНмолодьспорту України, саме органи управління освітою, а не методичні служби, здійснюють аналіз бібліотечних фондів навчальної літератури, формують замовлення на підручники, визначають контингент учнів тощо. Зважаючи на це, посада методиста з бібліотечних фондів не включена до проекту нових штатних нормативів методичних служб.

«То що ж буде з нами?» — стурбовано запитували методисти. На що Григорій Миколайович зазначив: «Чинні типові штати районних (міських) методкабінетів формуються відповідно до наказу колишнього Міністерства освіти СРСР від 15 грудня 1985 року № 209, який ніхто не відміняв. Там є посада методиста з бібліотечних фондів. Тож поки вам турбуватися нема чого. А для того, щоб у новому документі така посада була передбачена, необхідно вносити конструктивні пропозиції до обговорення проекту типових штатів».

На це Лідія Поперечна зауважила, що методисти з бібліотечних фондів сьогодні, зважаючи на низький рівень кадрового забезпечення бібліотек ЗНЗ, проводять значну роботу з формування системи інформаційного забезпечення навчально-виховного процесу, підвищення професійного рівня шкільних бібліотекарів, з формування інформаційної культури школярів, залучення їх до активного читання тощо. І цей напрям методичної роботи сьогодні належить до пріоритетних.

Можливим варіантом виходу з цієї ситуації Г.М. Литвиненко вважає пропозицію начальника управління освіти і науки Харківської облдержадміністрації Р.В. Шаповала щодо порушення клопотання перед МОНмолодьспорту України про можливість делегування повноважень управління освіти (у питаннях роботи з підручниками) методичній службі та інститутам післядипломної педагогічної освіти та закріплення цього факту у відповідних нормативно-правових документах.

Ця пропозиція знайшла підтримку серед учасників круглого столу. Крім того, під час дискусії від них прозвучало багато цікавих пропозицій. Зокрема було запропоновано:

- намагатися зберегти посаду методиста з бібліотечних фондів (або запропонувати іншу її назву) у штатному розписі методичних служб, адже у разі розподілення обов'язків цих фахівців між іншими методистами буде зруйновано чітко налагоджену систему обліку, розподілу та контролю за використанням бібліотечних фондів навчальної літератури;
- у разі неможливості збереження посади методиста з бібліотечних фондів звернутися до МОНмолодьспорту України з пропозицією щодо порушення ним клопотання перед Кабінетом Міністрів України про введення посади спеціаліста з бібліотечних фондів до штатного розпису органів управління освіти;
- розробити і затвердити на офіційному рівні посадову інструкцію методиста (спеціаліста) з бібліотечних фондів, яка чітко визначала б коло його посадових обов'язків і межі відповідальності.

Бібліотека методичного кабінету: зміна вивіски чи статусу

Розглядаючи проект Положення про медіатеку районного (міського) методичного кабінету², Григорій Миколайович зауважив, що сама назва «медіатека» значно звужує діяльність цих бібліотек, тому, на його думку, необхідно розглянути інші варіанти, наприклад, ресурсний інформаційний центр. Багато питань, за словами Г.М. Литвиненка, викликає штатний розпис такого центру. Він нагадав присутнім, що наразі штатний розпис районних (міських) методичних кабінетів (центрів), а відповідно і бібліотек, формується на підставі Типових штатів районних (міських) методичних кабінетів (центрів), затверджених Міністерством освіти СРСР ще у 1985 році. Однак сьогодні, враховуючи перелік функцій і завдань, що ма-

² Проект документа та його обґрунтування читайте у статті Г. Литвиненка «Медіатека як структурний підрозділ районного/міського методичного кабінету», с. 9.

ють виконувати бібліотеки (ресурсні центри) науково-методичних служб, їх штат має складатися не менш ніж із 2-3-х фахівців (хоча, зазвичай, штатний розпис визначається на місцях залежно від обсягів роботи бібліотеки, кількості педагогічних працівників, навчальних закладів тощо).

Визначаючи статус бібліотеки методичного кабінету, формуючи нормативну базу, як зазначив доповідач, варто взяти до уваги і напрацьовані на місцях варіанти її функціонування, і розроблений свого часу Лідією Андріївною проект Положення про спеціальну педагогічну бібліотеку районного (міського) методичного кабінету (центру). Цей документ ще в 2009 році було представлено на сайті Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського для громадського обговорення, але жодних кроків щодо його затвердження та впровадження зроблено так і не було.

Учасники круглого столу активно долучилися до обговорення: висловлювали власні думки, ділилися досвідом оновлення бібліотек методичних служб регіону, який вони представляють, вносили цікаві та конструктивні пропозиції, а саме:

- оптимальним варіантом бібліотеки методичного кабінету/центру може бути повноцінний бібліотечно-інформаційний чи освітньо-ресурсний центр із відповідним сучасним оснащенням, кадровим забезпеченням;
- під час доопрацювання проекту положення про медіатеку районного (міського) методичного кабінету (центру) або розроблення положення про ресурсний центр, який здійснював би інформаційне забезпечення всієї освітньої системи регіону, врахувати проект Положення про спеціальну педагогічну бібліотеку районного (міського) методичного кабінету (центру), представлений Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В.О. Сухомлинського;
- у положенні про ресурсний центр методичної служби має бути обов'язково відображено склад фонду (друковані, електронні та неопубліковані документи (матеріали передового педагогічного досвіду); необхідно чітко регламентувати роботу з цим фондом, з формування системи інформування, довідково-пошукового апарату тощо);
- у разі збереження посади методиста з бібліотечних фондів необхідно передбачити, що цей же фахівець має опікуватися і бібліотекою районного (міського) методичного кабінету.

Під час круглого столу прозвучало ще багато цікавих ідей та пропозицій. От тільки питання в тому, чи будуть вони почуті, чи знайдуть вони відображення в нових нормативно-правових документах, від яких сьогодні залежать не лише діяльність методичних служб у цілому, але й подальші професійні долі багатьох талановитих і відданих своїй справі фахівців.

Учасники круглого столу підтримали думку Л.А. Поперечної про те, що в цій ситуації необхідно заручитися підтримкою бібліотечної та педагогічної громадськості. Для цього потрібно терміново провести громадське обговорення з метою отримання якомога більше варіантів вирішення цих проблем, пропозицій та зауважень щодо унормування діяльності науково-методичних служб і методистів з бібліотечних фондів. Поперечна Лідія Андріївна запропонувала використати всі наявні можливості для проведення дискусії з питань, які обговорювали учасники круглого столу. Серед можливостей вона назвала такі:

- небайдужість кожного у вирішенні проблеми;
- надання на сторінках журналу консультацій та адресних матеріалів;
- листування та інші комунікації з відділом менеджменту освіти відділення стратегії розвитку освіти Інституту інноваційних технологій і змісту освіти та редакцією журналу;
- активна участь у Всеукраїнській науково-практичній конференції «Діяльність районних (міських) методичних кабінетів (центрів) в умовах упровадження освітніх стандартів і запровадження ІКТ», яка відбудеться 1–2 листопада 2012 р. у Рівненському обласному Інституті післядипломної педагогічної освіти.

Тож не будьте пасивними! Ще є час змінити ситуацію!

Валентина Здановська,
заступник головного редактора

До школи з «книжковим букетом»!

Замість квітів принести 1 вересня в подарунок школі книжки — саме таку ідею запропонував Центр української книги¹. Її підтримали Херсонська обласна бібліотека для дітей, міське управління освіти, управління освіти і науки облдержадміністрації, а патроном акції погодився стати голова обласної державної адміністрації.

10 серпня 2012 року була скликана спеціальна прес-конференція, під час якої школярів та їх батьків приєднати до акції закликали не лише організатори, херсонські письменники, але й спеціальний гість із Києва — Сергій Пантюк, секретар Національної Співки письменників України по роботі з молодими авторами.

Мета акції — створити у класах маленькі бібліотеки або поповнити шкільні бібліотечні фонди в умовах недостатнього фінансування, відродити в громадськості позитивне сприйняття гасла «Книга — найкращий подарунок».

Аби першOVERеснева акція набула певної масштабності, працівники Херсонської обласної бібліотеки для дітей провели багатоаспектну рекламну та PR-кампанію:

- відзняли цикл відеороликів з керівником освітньої галузі області А.А. Яценком, відомими, успішними людьми нашого міста, херсонськими письменниками, які го-

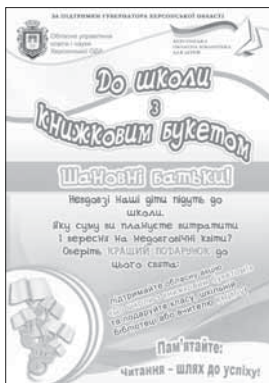
ворили про користь читання, про книгу, про значущість книжкового подарунка для сучасної школи і сучасної дитини-школяра²; ролики демонструвалися на місцевих телеканалах і вуличних екранах у центрі міста, рекламних дисплеях у міському транспорті;

- розробили рекламну листівку (постер) з інформацією про акцію та поширили її у школах і громадському транспорті;

- розмістили записи з пропозицією підтримати ідею в соціальних мережах, блогах та на сайті бібліотеки;

- уклали списки кращих нових українських видань — із урахуванням рекомендацій навчальних програм щодо позакласного читання, книг письменників-земляків, адресованих різним віковим групам дітей, які могли б стати певним орієнтиром для дітей та батьків

- у виборі книг у подарунок школі; списки звірили з асортиментом п'ятьох найпопулярніших книготоргових мереж і книгарнями міста й переконались, що на 80% включені до списків видання були наявні у продажу;

Постер акції

На прес-конференції під час презентації акції.

На фото (зліва направо): Андрій Яценко — начальник управління освіти і науки ХОДА, Сергій Черевко — заступник міського голови Херсона, Сергій Пантюк — український письменник, Анна Бардашевська — директор Херсонської обласної бібліотеки для дітей, Юрій Ніконов — начальник управління освіти Херсонської міської ради

¹ Книгарня в м. Херсон.

² Відеоролики можна переглянути на каналі бібліотеки в YouTube та Facebook за посиланнями:

<http://www.youtube.com/user/vbpi1>

<http://www.facebook.com/library.ks.ua>

Фрагмент виставки в холі обласної бібліотеки для дітей із композицією «Книжковий букет»

Першовересневий «Книжковий букет» в одному з класів Херсонської гімназії № 6

► напередодні 1 вересня відвідали батьківські збори в десятках шкіл міста й організували книжкову виставку-продаж зі зразком оформленого «букета» у холі бібліотеки.

Див. додаток 1: Рекомендований список літератури на підтримку обласної першовересневої акції «До школи з книжковим букетом!» наведено на компакт-диску

Ці дії дали позитивний результат. Акція «До школи з книжковим букетом!» привернула увагу і громади, і влади, і наших колег та педагогів у районах області. Заступник міського голови *Сергій Червко* першим подарував набір сучасних ілюстрованих енциклопедій міській загальноосвітній школі № 37. У перший день нового навчального року Херсонський міський голова *Володимир Сальдо* відвідав одразу три школи міста — № 27, 31 та 53. На свято прийшов, звичайно, не з порожніми руками: ці навчальні заклади отримали від очільника міста добірки художньої літератури. Учні та батьки інших шкіл теж не залишилися байдужими до пропозиції і принесли 1 вересня в подарунок у свої класи та до шкільних бібліотек книги. Невеличкий відеорепортаж про участь в акції п'ятикласників ЗОШ № 24 можна переглянути в інтернеті.

Свій «книжковий букет» дарують школі маленькі школярі із селища Каланчак Херсонської області

в інших регіонах України. Попереду багато свят, які традиційно відзначають у школі. Тож ми маємо багато нагод привітати школу та її бібліотеку «книжковим букетом», який принесе задоволення та радість від читання і ніколи не зів'яне. А різнобарвні, запашні, прекрасні квіти нехай прикрашають клумби!

Сподіваємось, що ця акція стане традицією не лише в нашому місті та нашій області, але й знайде прихильників

Наталія Крижановська,
завідувач відділу обслуговування
дошкільників та учнів 1–4-х класів
Херсонської обласної бібліотеки для дітей

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ І ЗМІСТУ ОСВІТИ

ЛИСТ

05.09.2012

№ 14.1/10-2455

Ректорам (директорам) інститутів
післядипломної педагогічної освіти**Про творчі досягнення переможців, лауреатів та учасників
заключних етапів конкурсів шкільних бібліотекарів**

Повідомляємо, що з метою узагальнення та популяризації творчих досягнень переможців, лауреатів та учасників заключних етапів Всеукраїнської акції «Живи, книго!», проведеної в рамках акції Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека», Інститут спільно з редакцією журналу «Шкільний бібліотечно-інформаційний центр» підготували до випуску в світ спеціалізовану комп'ютерну систему «ШБІЦ-бібліотекар», яка представлена на компакт-диску.

У першому випуску системи «Портфоліо бібліотекаря. Перлини творчості» зібрано оригінальні розробки бібліотечних занять, інтелектуальних ігор, вікторин, конкурсів, презентацій, сценаріїв свят та інших виховних заходів різноманітного змісту: знайомство з бібліотекою і книгою, формування інформаційної культури школяра, літературні персоналії, знаменні дати тощо. Підготовлені матеріали спрямовані на допомогу бібліотекарям загальноосвітніх навчальних закладів, методистам з бібліотечних фондів органів управління освітою та працівникам науково-методичних установ.

Для максимально повного забезпечення фахівців матеріалами просимо довести відповідну інформацію до відома методичних підрозділів інститутів післядипломної педагогічної освіти та інших зацікавлених установ.

Інформацію про перший випуск комп'ютерної системи можна отримати в редакції журналу «Шкільний бібліотечно-інформаційний центр» за тел. (044) 528-28-60, 528-28-75, на веб-сайті: www.libcenter.com або за електронною адресою: red@libcenter.com.

Директор

О.А. УДОД

Комп'ютерна система «"ШБІЦ-бібліотекар"».

Випуск 1 "Портфоліо бібліотекаря.

Перлини творчості"»

Комп'ютерна система «ШБІЦ-бібліотекар» створена фахівцями Українського інституту нормативної інформації та Інституту інноваційних технологій та змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Система «ШБІЦ-бібліотекар» є складовою бібліотечно-інформаційної системи «Шкільна електронна бібліотека (ШБІЦ-інфо)». Це означає, що структурна побудова, програмні та технологічні рішення в обох системах переважно ідентичні.

Перший випуск системи «ШБІЦ-бібліотекар» (*далі* — Система) адресований шкільним бібліотекарям і методистам з бібліотечних фондів і має назву «Портфоліо бібліотекаря. Перлини творчості». Система містить понад 80 розробок лауреатів і переможців Всеукраїнської акції «Живи, книго!» і Всеукраїнських конкурсів «Шкільний бібліотекар року» та «Шкільна бібліотека». Серед інформаційних матеріалів різноманітної тематики користувачі Системи зможуть скористатися, зокрема, розробками бібліотечних занять, сценаріями інтелектуальних ігор та вікторин, конкурсів та презентацій, свят та інших виховних заходів.

Крім того, Система містить презентаційний ролик журналу «Шкільний бібліотечно-інформаційний центр», інших нових видань, у якому головний редактор журналу Л.А. Поперечна розповідає про журнали, їх структуру і зміст, дає пояснення щодо використання додатків.

Для комфортної навігації користувачів у Системі в її головному меню представлено детальну інструкцію з використання.

Перевагою Системи є зручна і доступна пошукова система, яка дозволяє віднайти потрібні матеріали за:

- класифікатором функціональної інформації (пошук за «деревом» класифікації (систематичний пошук));
- алфавітом (прізвища авторів або назви розробок);
- ключовими словами.

Наступні випуски Системи доповнюватимуться нормативними, інструктивними, технологічними та методичними документами, необхідними для організації діяльності шкільної бібліотеки, удосконалення окремих напрямів її роботи, а також консультаціями експертів щодо спірних питань оплати праці шкільних бібліотекарів, установлення матеріальної відповідальності атестації та їх соціального захисту.

Тож потурбуйтеся, щоб комп'ютерна система «"ШБІЦ-бібліотекар"». Випуск 1 "Портфоліо бібліотекаря. Перлини творчості"» з'явилася у вашій бібліотеці! Для цього потрібно небагато:

- ознайомитися з умовами її придбання на сайті <http://www.libcenter.com/>;
- мати комп'ютер із операційною системою WINDOWS-2000 і вище, редактором Microsoft Office WORD-2000 і вище або OpenOffice.org 3.0 і вище (компакт-диск запускається автоматично або програмою SBIC_INFO.exe.).

Редакція журналу

Григорій ЛИТВИНЕНКО,
старший науковий співробітник
відділу менеджменту освіти
відділення стратегії розвитку
освіти Інституту інноваційних
технологій і змісту освіти
Міністерства освіти і науки,
молоді та спорту України,
доцент

Методичні служби органів управління освітою покликані бути потужними інформаційно-консультативними осередками, спроможними забезпечити якісне професійне зростання педагогічної громади регіону. Реалізація цієї місії можлива за умови наявності в освітній системі повноцінної бібліотечно-інформаційної інфраструктури. Що сьогодні бачиться в перспективі: бібліотека, медіатека чи інформаційно-ресурсний освітній центр?

Медіатека як структурний підрозділ районного (міського) методичного кабінету

В умовах інформатизації освіти й активного впровадження інформаційно-комунікаційних технологій та електронних засобів навчання виникла необхідність осучаснити діяльність бібліотек, які функціонують при методкабінетах, і на їх базі створити, як це передбачено пунктом 4.3 Положення про районний (міський) методичний кабінет (центр)¹, новий структурний підрозділ — *медіатеку*.

Слід зазначити, що чинні Типові штати районних (міських) методкабінетів не передбачають посад, пов'язаних з інформатизацією освіти, використанням програмних засобів навчання, електронних підручників тощо, оскільки до цього часу вони формуються відповідно до документа майже 30-річної давності — наказу колишнього Міністерства освіти СРСР від 15 грудня 1985 р. № 209 на виконання пункту 1 постанови Ради Міністрів СРСР «Про заходи по вдосконаленню, здешевленню і скороченню чисельності апарату управління». Як відомо, саме того року вперше було запроваджено в старших класах вивчення шкільного курсу «Основи інформатики та обчислювальної техніки», який за відсутності комп'ютерної техніки здійснювався на безмашинній (алгоритмічній) основі. Тому такі поняття, як інформаційно-комунікаційні технології, інформаційне середовище, мережа Інтернет,

¹ Положення про районний (міський) методичний кабінет (центр) затверджене наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про районний (міський) методичний кабінет (центр)» від 8 грудня 2008 р. № 1119.

медіаресурси, навчальне програмне забезпечення, електронний підручник і багато інших, на той час просто не існували і з'явилися вони значно пізніше.

До того ж діяльність бібліотек, методичних кабінетів дотепер регулює документ, котрий не оновлювався з 1986 року — Положення про бібліотеку методичного кабінету районного (міського) відділу народної освіти (від 25.12.1986).

Зазначені фактори зумовили необхідність розроблення нормативного документа, який урегулював би питання функціонування в сучасних умовах та оновлення підрозділу методичної служби, що виконує функцію бібліотечно-інформаційного супроводу освітньої системи регіону. З огляду на розширення діапазону інформаційних освітніх ресурсів, спрямованих на загальну середню освіту, появу джерел інформації на електронних носіях, широкое впровадження в навчально-виховний та освітній процеси інформаційно-комунікаційних технологій, реалізувати цю функцію, на наш погляд, спроможна медіатека методичного кабінету/центру.

Медіатека у своїй діяльності мала б поєднувати функції традиційної бібліотеки методкабінетів і колишніх районних (міських) фільмотек, які в умовах інформатизації освіти та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) припирили своє існування. Відтак вона може мати два основних структурних підрозділи:

➤ *бібліотеку*, яка здійснює бібліотечно-інформаційне забезпечення працівників освіти й акумулює навчальні видання, наукову, початково-методичну, довідкову та іншу літературу, педагогічну пресу на паперових носіях;

➤ *медіатеку*, в якій зосереджуються ліцензовані або вільно поширювані програмні засоби навчального призначення, зокрема електронні підручники та навчальні посібники, відеофільми, звукозаписи, комп'ютерні презентації тощо.

Дещо про медіатеку

Медіатека (англ. media «носії» + грец. θήκη «місце зберігання») — фонд книг, навчальних і методичних посібників, відеофільмів, звукозаписів, комп'ютерних презентацій, а також технічне забезпечення для створення і перегляду фонду: комп'ютер, відеокамера, магнітофон, відеомагнітофон, проєктори.

У Бібліотечній енциклопедії² «медіатека» визначається як сучасна назва публічних бібліотек, фонди яких містять різні типи документів і книг: друковані, електронні, мультимедійні, а також мають обладнання, необхідне для їх збереження і відтворення, та доступ до них через комп'ютерні мережі, включно з інтернетом.

Термін «медіатека» почав використовуватися у Франції наприкінці ХХ ст. і по відношенню до діяльності публічних бібліотек передбачає створення інтегрованого культурного інформаційного простору, в якому використовуються різні засоби комунікації.

У розумінні професійних бібліотекарів, медіатека — це насамперед організований простір для індивідуальної та масової роботи користувачів з інформацією на електронних носіях. Медіатека входить в комплекс спільно з бібліотекою. В освітніх установах є структурним підрозділом і базується на базі комп'ютерного класу.

Фонд медіатеки залежить від рівня матеріально-технічної бази і компетентності працівників, які є посередниками між фондом і користувачем. Бібліотека та медіатека співвідносяться як частина і ціле. Найголовніша відмінність між двома системами знаходиться у форматі посередництва: щодо бібліотеки, це документ — бібліотекар — читач; щодо медіатеки, це документ — медіаспеціаліст — користувач — машина.

<http://ru.wikipedia.org/wiki>

² Бібліотечная энциклопедия / Рос. гос. б-ка; гл. ред. Ю.А. Гриханов; сост.: Е. И. Ратникова, Л. Н. Уланова. — М.: Пашков дом, 2007. — 1300 с. : ил.

Діяльність медіатеки спрямовується на надання допомоги педагогічним працівникам і працівникам методкабінету щодо інформатизації освіти та впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, передбачених державними програмами, зокрема ціллювою програмою «Сто відсотків» з упровадження в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій на період до 2015 року (постанова Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. № 494³).

Слід зазначити, що на виконання пунктів 1 та 3 розділу V програми «Підготовка та підвищення рівня кваліфікації вчителів» відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством освіти і науки України та ТОВ «Майкрософт Україна» від 20 травня 2008 року, з метою сприяння інноваційній діяльності загальноосвітніх навчальних закладів Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України наказом від 24 січня 2012 р. № 58 затверджено Програму інноваційного розвитку загальноосвітніх навчальних закладів «Школи-новатори» на період до 2015 року, виконання якої теж покладається на місцеві органи управління освіти та районні (міські) методичні кабінети, структурним підрозділом яких є медіатека.

Переваги медіатеки перед бібліотекою полягають у тому, що за відповідного ресурсного наповнення та сучасного інформаційного оснащення її користувачі, а також працівники методкабінету (центру) зможуть послуговуватися значним за обсягом документним ресурсом, у т.ч. педагогічного характеру, адже лише інформаційні ресурси мережі Інтернет на сьогодні становлять понад 10 млрд документів (веб-сторінок).

Крім того, вони — користувачі медіатеки — можуть скористатися різними інформаційними засобами для створення самостійних творчих педагогічних продуктів з метою використання їх у процесі навчальної, науково-методичної роботи та професійної діяльності, організувати корпоративну або власну веб-сторінку для спілкування з колегами поза межами закладу або установи, брати участь у численних масових заходах (конференціях, форумах, диспутах) педагогічних працівників, що значною мірою сприятиме удосконаленню їх фахової майстерності. Таким чином створюються передумови для більш активного впровадження дистанційних форм навчання і якісного поліпшення підвищення кваліфікації педагогічних працівників у міжкурсовий період.

Медіатека має бути обладнана сучасними мультимедійними пристроями для перегляду наявних аудіо- та відеофондів і створення програмного продукту навчального призначення та презентації досвіду організації навчально-виховного процесу в навчальних закладах.

До уваги читачів пропонується для обговорення проект Примірною положення про медіатеку районного (міського) методичного кабінету (центру). Зауваження та пропозиції просимо надсилати електронною поштою за адресою: lytvyn.gm@ukr.net або mgtedu@gmail.com.

³ Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій "Сто відсотків" на період до 2015 року» від 13 квітня 2011 р. № 494.

Проект

Примірне положення про медіатеку районного (міського) методичного кабінету (центру)

1. Загальні положення

1.1. Медіатека є структурним підрозділом районного (міського) методичного кабінету (центру) як науково-методичної установи (далі — Медіатека) і важливою складовою єдиного освітнього інформаційного середовища та інформатизації освітньої галузі району (міста).

1.2. У своїй діяльності Медіатека керується чинним законодавством про освіту, Законом України «Про авторське право та суміжні права»; постановами Кабінету Міністрів України в галузі освіти; нормативними документами Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, регіональних та місцевих органів управління освіти; власним Положенням, розробленим на основі Примірного положення і затвердженим засновником методкабінету (центру).

1.3. Медіатека взаємодіє у межах своєї компетенції з державними та іншими установами району (міста), що надають методичні, інформаційні, програмно-технічні, телекомунікаційні та інші послуги.

2. Основні напрями діяльності

2.1. Участь у реалізації державних програм і проектів з проблем інформатизації освіти і впровадження інформаційно-комунікаційних технологій.

2.2. Організація і проведення науково-методичної роботи та підвищення кваліфікації педагогічних працівників у міжкурсовий період із використанням мультимедійних засобів та інформаційно-комунікаційних технологій.

2.3. Надання керівникам і педагогічним працівникам навчальних закладів науково-методичної допомоги щодо впровадження інформаційно-комунікаційних технологій.

3. Основні функції і завдання діяльності

3.1. Функції Медіатеки:

3.1.1 інформаційна функція, яка передбачає наявність фонду навчальної, навчально-методичної наукової та довідкової літератури, періодичної педагогічної преси, ліцензованих або вільно поширюваних програмних засобів навчального та науково-методичного призначення (електронні підручники і навчальні посібники, відеофільми, звукозаписи, комп'ютерні презентації тощо) на різних носіях;

3.1.2 адресна функція, що відображає місцезнаходження у фондах примірників друкованої продукції та програмних засобів навчального і науково-методичного характеру;

3.1.3 ціннісно-орієнтуюча функція, яка забезпечує створення системи баз даних, каталогів за певними напрямками, темами і проблемами.

3.2. Завдання Медіатеки:

3.2.1 збір, накопичення та розповсюдження (прокат) мультимедійних матеріалів, програмно-педагогічних засобів навчального характеру тощо;

3.2.2 створення та ведення електронної системи обліку книжкового фонду та електронних ресурсів, відповідно до встановлення порядку, бази даних користувачів;

3.2.3 надання користувачам консультативної та практичної допомоги зі створення освітніх проектів, презентацій, інтернет-проектів тощо;

3.2.4 формування у користувачів навичок самостійного, творчого пошуків та одержання інформації з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій;

3.2.5 своєчасне забезпечення навчальних закладів освіти (шляхом прокату) за їх заявками навчальними кінофільмами, кінофрагментами, медіаматеріалами;

3.2.6 вивчення, узагальнення, популяризація педагогічного досвіду з питань використання кінофільмів, кінофрагментів, медіаматеріалів у навчально-виховній роботі;

3.2.7 систематичне поповнення електронного, мультимедійного та друкованого документального ресурсу Медіатеки, його систематизація, зберігання та організація зручних умов для роботи користувачів;

3.2.8 створення власних інформаційних продуктів, баз даних, надання користувачам вільного доступу до серверів та ресурсів мережі Інтернет із метою найбільш повного задоволення їх попиту на інформацію, соціокультурних і дозвіллевих потреб;

3.2.9 формування асортиментної та цінової політики щодо послуг Медіатеки, перелік платних послуг та розподілу позабюджетних прибутків Медіатеки, що регламентується постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності» від 27 серпня 2010 р. № 796 та окремим Положенням.

4. Види діяльності Медіатеки

Із метою виконання покладених на неї завдань Медіатека здійснює такі види діяльності:

4.1. Надання у тимчасове користування (прокат) користувачам дисків із записами уроків і навчальних занять, відеоматеріалами, які ілюструють педагогічний досвід, за згодою авторів продукту.

4.2. Організація колективних переглядів відеоматеріалів і перегляду їх в індивідуальному порядку.

4.3. Створення належних умов для зберігання матеріалів відеофонду на інформаційних носіях.

4.4. Систематичне оновлення відеофонду і мультимедійних засобів.

4.5. Своєчасне інформування загальноосвітніх навчальних закладів і педагогічних працівників про надходження до фондів нових мультимедійних матеріалів, педагогічного досвіду та умови їх використання.

4.6. Ведення каталогів мультимедійних матеріалів, авторських та профільних картотек наявних відеоматеріалів.

4.7. Створення мультимедійних і програмних продуктів для використання у навчальних закладах, проведення відеозйомок навчальних та інших занять, заходів виховного характеру, учнівських олімпіад, змагань, професійних конкурсів педагогічних працівників тощо.

5. Ресурсне, кадрове та матеріально-технічне забезпечення

5.1. Штатний розпис Медіатеки визначається керівником методкабінету (центру) в погодженні із засновником у такому складі: завідувач, медіаспеціаліст, методист-бібліотекар, технік(ки) залежно від потреб та обсягів фінансування установи.

5.2. Медіатека розміщується в окремому приміщенні (частині приміщення), яке має належні умови для:

- зберігання фондів на паперових та електронних носіях;
- індивідуальної творчої роботи користувачів із використанням сучасних інформаційно-комунікаційних засобів із виходом в інтернет;
- проведення колективних заходів, зокрема перегляду відеоматеріалів і проведення занять з учителями на базі Медіатеки.

Розміри і планування приміщень Медіатеки, устаткування їх офісними меблями, освітлення мають відповідати діючим санітарно-гігієнічним та будівельним нормам і правилам.

5.3. Комп'ютери Медіатеки поєднуються у локальну мережу з іншими персональними комп'ютерами методкабінету (центру) з підключенням до інтернету.

5.4. Інформаційне забезпечення Медіатеки включає:

- навчальні та навчально-допоміжні документи, у т.ч. електронні енциклопедії, словники, довідники на електронних носіях (CD/DVD-дисках);
 - мультимедійні документи, включно з колекціями текстових кольорових графічних, аудіо-, відеоматеріалів для створення проєктів і презентацій;
 - навчальне вільно поширюване і рекомендоване Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України програмне забезпечення;
 - підписні повнотекстові електронні бази даних освітянського призначення (типу ERIC, EBSCO, ScienceDirect тощо);
 - фахові бібліографічні бази даних власного виробництва та отримані від інших виробників;
 - електронні каталоги власного фонду та бібліотек навчальних закладів; базу даних або програму автоматизації книг обліку та книговидачі.
- 5.5. Технічне забезпечення Медіатеки містить такі пристрої та засоби:
- персональні комп'ютери з відповідними системними і прикладними (для створення текстових, графічних, аудіо- та відеоматеріалів) засобами, які мають антивірусне, антиспамове та інше захисне програмне забезпечення;
 - сканер, принтер, копіювальний апарат;
 - телекомунікаційне обладнання для виходу в інтернет;
 - широкоформатний телевізійний приймач;
 - гарнітура для індивідуального прослуховування аудіозаписів;
 - мультимедійний проєктор, DVD-програвач, цифровий фотоапарат, відеокамера, студійна аудіо-, теле- та відеоапаратура.

Примітка. Використання Медіатекою неліцензійного системного, прикладного та захисного програмного забезпечення не допускається.

6. Керівництво і планування роботи

6.1. Медіатекою керує завідувач, призначений керівником методичного кабінету (центру) в погодженні із засновником.

6.2. Завідувач Медіатеки визначає напрями її діяльності та несе відповідальність за організацію і стан роботи працівників, якість обслуговування користувачів, своєчасне виконання планових завдань.

6.3. Планування роботи Медіатеки, облік, звітність, підготовка нормативно-виробничих та регламентуючих документів, матеріально-технічне оснащення, забезпечення належного санітарного та протипожежного станів приміщень здійснюються завідувачем Медіатеки у встановленому порядку.

7. Матеріально-технічне та фінансове забезпечення

7.1. Матеріально-технічне забезпечення діяльності Медіатеки здійснюється засновником методкабінету (центру), який надає необхідні приміщення, проводить роботи, пов'язані зі зберіганням фільмів, медіаматеріалів, профілактичний ремонт проєкційної апаратури тощо.

7.2. Фінансування Медіатеки здійснюється за рахунок місцевого бюджету в межах кошторису методкабінету (центру).

7.3. Для утримання Медіатеки в належному стані можуть залучатися, крім бюджетних, позабюджетні кошти, в т.ч. передбачені пунктом 3.11 цього Положення, спонсорські та добровільні внески, а також кошти з інших джерел, не заборонених чинним законодавством.

ВІД ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Шановні колеги!

Публікуючи проект нового нормативного документа, який запропонований до громадського обговорення Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти, редакція журналу «Шкільний бібліотечно-інформаційний центр» ініціює широку дискусію навколо питань щодо нормативних засад функціонування бібліотек районних/міських методичних кабінетів/центрів у сучасних умовах. У цьому контексті нагадаємо, що ще в 2009 році Державною науково-педагогічною бібліотекою України імені В.О. Сухомлинського на громадське обговорення був винесений Проект положення про спеціальну педагогічну бібліотеку районного (міського) методичного кабінету/центру (автор — Л.А. Поперечна).

Тож пропонуємо вам розглянути обидва документи і висловити власне бачення статусу бібліотеки методичного кабінету. Свої думки, ідеї, пропозиції, а також опис досвіду з реформування зазначених бібліотек у сучасні інформаційні осередки освітньої системи регіону направляйте на адресу редакції:

електронна адреса: bizred@ukr.net або red@libcenter.com

*поштова адреса: Редакція журналу «Шкільний бібліотечно-інформаційний центр», офіс 720, вул. Горького 172, м. Київ, 03680
тел./факс: (044) 528-28-60*

Див. додатки 1-2

Проекти зазначених нормативних документів наведено на компакт-диску

БІБЛІОТЕЧНА РОБОТА

ПІДТРИМКА ЧИТАННЯ

Альона ТОМІНЕЦЬ,
методист з бібліотечних фондів
Інституту післядипломної
педагогічної освіти
Чернівецької області

Проведення соціологічних досліджень уже стало звичною для бібліотек справою. Сьогодні бібліотеки різних рівнів, що обслуговують дітей, активно проводять як власні дослідження, так і беруть участь у корпоративних дослідницьких проектах, спрямованих на вивчення глобальних суспільних тенденцій, таких як криза дитячого читання. Пропонуємо вам ознайомитися із технологією організації та результатами одного з таких досліджень.

Соціологічне дослідження «Моє хобі — читання»

У багатьох людей з дитинства є внутрішня потреба в читанні як фактові самоосвіти та досягненні кращих умов життя. Їм потрібно лише допомогти реалізувати цю потребу. Але якщо потреби в читанні не розвиваються спонтанно, то індивіду, перш за все, потрібно допомогти усвідомити свої потреби, згодом довести, що вони можуть бути реалізовані за допомогою читання, а вже потім навчити його культурі читання.

Ставлення до читання базується на інтересі до читання і потреби в ньому. Усі науковці одностайні в тому, що одними із важливих складових процесу виникнення та існування читання, розвитку читацького середовища є інтереси і потреби. Наприклад, вивчення психофізіологічного розвитку дітей показує, що в них спочатку виникає інтерес до читання, потім формується певний читацький інтерес, виникає стійка (або не стійка) потреба в читанні. Тому важливо, аби бібліотеки і книгарні мали достатньо літератури для дітей і підлітків, науково-популярних видань, доступних за віком енциклопедій, довідників і словників, а також видань, що відповідають тематиці шкільних програм, тощо.

Стан вивчення проблеми

Численні науковці та бібліотекарі-практики впродовж багатьох років систематично вивчають потреби дітей із метою вироблення оптимальної системи забезпечення їх інформаційних потреб.

Неодноразово соціологічні дослідження, присвячені різним аспектам читання дітей, проводила Національна бібліотека України для дітей спільно з обласними бібліотеками для дітей. Результати цих досліджень дозволяють відстежити сталі або нові тенденції читання дітей різних вікових категорій¹ і свідчать, що діти залюбки читають книжки українських та зарубіжних авторів, а от їх бажання читати безпосередньо залежить від наявності в бібліотеках привабливих та змістовних дитячих книжок. Та чи завжди такі книжки є в бібліотеках, чи вирішують вони проблему якості читання? Практика свідчить, що ситуація з комплектуванням фондів дитячих бібліотек далека від ідеальної, проте деякі кроки щодо виходу із такого становища держава все-таки робить. Ідеться про реалізацію державних програм «Забезпечення розвитку і функціонування української мови на 2004–2010 рр.» та «Українська книга».

На відміну від дитячих бібліотек, стан поповнення фондів шкільних бібліотек можна охарактеризувати як критичний. І розраховувати вони можуть хіба що на допомогу спонсорів, батьків і благодійників. За таких умов бездумно витратити кошти просто неприпустимо, тому головне завдання шкільних бібліотекарів — володіти інформацією про реальні тенденції та закономірності

Фонди шкільних бібліотек Чернівецької області поповнюються переважно за рахунок спонсорів, батьківських коштів, благодійників. За 2011/2012 н.р. було придбано 35 210 примірників підручників, художньої літератури. Найкраще ця робота була проведена в Путильському, Герцаївському, Заставнівському, Глибоцькому, Сокирянському, Хотинському, Кіцманському відділах освіти, в управлінні освіти Чернівецької міської ради

дитячого читання, достовірно знати інформаційні потреби та інтереси читачів-учнів. Для цього необхідно регулярно проводити соціологічні дослідження з означених питань.

Аби дослідження шкільних бібліотекарів не були розрізненими та

не дублювали одне одного, фахівці Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області запропонували шкільним бібліотекарям спільними зусиллями провести соціологічне дослідження «Моє хобі — читання».

Дослідження було проведене на базі управління освіти Чернівецької міської ради (43 навчальних заклади), відділів освіти Кельменецької райдержадміністрації та Новодністровської міської ради (до 10-ти навчальних закладів кожного регіону). У кожному базовому навчальному закладі було проведено анкетування бібліотекарів та читачів-учнів 5–11-х класів.

Найбільш цікаві цифрові показники дослідження представлені у таблиці, яка демонструє бачення гостроти проблеми як з боку експертів, так і з боку самих учнів.

¹ Данилова, Л. Характерні особливості читання сучасної української літератури на різних етапах дитинства / Лариса Данилова // Світ дитячих бібліотек. — 2012. — № 2. — 24 с. Душенчук, Н. Дитяче читання (за результатами щорічних соціологічних досліджень) / Ніла Душенчук // Світ дитячих бібліотек. — 2012. — № 1. — С. 23–25. Гоцанська, А. Соціологічна діяльність дитячих бібліотек області / Антоніна Гоцанська // Світ дитячих бібліотек. — 2012. — № 4/5. — С. 24–26.

Таблиця

Експерти (бібліотекарі) вважають, що:		Читачі-учні вважають, що:	
• у 50% учнів інтерес до читання зменшився		• люблять читати (5–7 класи — 53%, 8–9 класи — 46%, 10–11 класи — 46%)	
• 70% учнів читають за завданням учителя (20% — за власним бажанням)		• читають за власним бажанням (5–7 класи — 74%, 8–9 класи — 69%, 10–11 класи — 62%); • взагалі не читають 4%	
• 70% бібліотекарів вважають, що інформаційного ресурсу їх бібліотек недостатньо для задоволення інформаційних потреб учнів		• відвідують шкільну бібліотеку один-два рази на рік (5–7 класи — 12%, 8–9 класи — 38%, 10–11 класи — 48%) • відвідують шкільну бібліотеку п'ять і більше разів на рік (5–7 класи — 56%, 8–9 класи — 40%, 10–11 класи — 30%)	
• у вільний час учні:		• у вільний час учні:	
60%	дивляться телевізор	13%	
60%	граються на комп'ютері	7,6%	
40%	слухають музику	17,3%	
40%	читають книжки і журнали	17,6%	
40%	спілкуються з друзями	22,3%	
40%	перебувають в інтернеті	15,6%	
40%	грають на вулиці	6,6%	

Див. додаток 1

Детальні результати соціологічного дослідження «Моє хобі — читання» наведено на компакт-диску

За результатами дослідження «Моє хобі — читання» ми зробили такі висновки:

➤ у дітей всіх вікових груп, як правило, дуже активно проявляється потяг до читання; мотивом читання (крім шкільних програм) є читання саме як процес, а спонуканням до нього є підсвідоме прагнення до пізнання дійсності в доступній для дитини формі;

➤ читацькі інтереси учнів проявляються насамперед у позитивному ставленні їх до читання, у прагненні ознайомитися зі змістом твору як джерелом нових знань і переживань;

➤ для дітей різного віку характерні різні детермінанти читання: для 5–8-х класів це емоційно-естетичне ставлення до книги; 9–10-х класів — образно-детальне; 10–11-х класів — наївно-реалістичне;

➤ на різних вікових етапах дитина виказує різні читацькі якості, які можна вважати однаково благодатними в процесі формування дитини як читача;

➤ на формування активної читацької позиції впливають соціально-педагогічні умови (учителі, сім'я, однолітки, наявність бібліотек, книгарень, позашкільних закладів, тип поселення, рівень сімейного достатку).

На підставі цих висновків ми сформулювали декілька рекомендацій учителям щодо залучення дітей до читання.

Зважаючи на те, що читацькі інтереси, як і інтереси взагалі, можуть мати епізодичний або стійкий характер, дитину потрібно «захопити» книгою, тобто створити умови, за яких вона не уявлятиме себе без книги, а потім ще й підтримувати в ній стійкий інтерес до читання.

Аби діти могли насолоджуватися процесом читання, учитель має навчити учнів технологіям і техніці читання за допомогою спеціальних вправ та пам'яток. Позитивний ефект матиме органічне поєднання уроків позакласного читання з іншими предметними заняттями, а також самостійною читацькою діяльністю учнів. Пробудженню інтересу учнів до самостійного читання сприятимуть уроки позакласного читання і використання під час їх проведення різноманітних прогресивних методів, прийомів роботи і форм навчання.

І чи не найголовніше: учитель повинен мати стратегію і тактику роботи з батьками щодо формування читацької самостійності дітей. Необхідно частіше проводити індивідуальні та групові бесіди з батьками, наголошуючи на тому, що сім'я є першим і основним організатором дитячого читання.

Підсумовуючи свою розповідь про дослідження, хочу зауважити ще й на тому, що організація та проведення подібних досліджень дала нам змогу не лише отримати чіткі відповіді на проблемні питання, окреслити основні тенденції, пов'язані з різними аспектами читання школярів, але й визначити (можливо, дещо змінити) пріоритетні напрями науково-методичної підтримки учителів і бібліотекарів. Радо пропонуємо і вам провести таку роботу, скориставшись запропонованою нами технологією.

Організація соціологічного дослідження

Програма дослідження

Ставлячи перед собою завдання організувати і провести соціологічне дослідження, необхідно, перш за все, розробити його програму, в якій викласти мету такого дослідження, загальну концепцію, робочі гіпотези з логічною послідовністю операцій для їх перевірки. Програма складається із методологічної та процедурної частин:

- *методологічна частина програми* вміщує формулювання проблеми і мети, визначення об'єкта і предмета дослідження, висування основних гіпотез;

- *процедурна частина програми* вміщує обґрунтування системи вибірки, опис основних процедур збору, оброблення та аналізування даних; опис інструментарію дослідження (анкети, картки обліку, опитувальник тощо) і робочий план. Робочий план має відображати основні заходи, пов'язані з якісним проведенням дослідження. Спираючись на власний досвід, можемо з упевненістю сказати, що хороший план допомагає не лише уникнути суєти на всіх його етапах, але й завчасно передбачити обсяги наукових, організаційних і фінансових витрат.

Мета соціологічного дослідження

Розібравшись із структурою програми дослідження, приступаємо до формулювання його мети і завдань.

Мета соціологічного дослідження — це, по-перше, модель очікуваного кінцевого результату, а по-друге — орієнтація на теоретичну, методичну або прикладну проблему дослідження.

Для нашого дослідження ми сформулювати мету так: визначення ступеня читацької активності читачів-учнів, зокрема учнів

<i>Завдання дослідження</i>	<p>5–11-х класів, та моніторинг стану поповнення книжкових фондів шкільних бібліотек сучасною дитячою книжкою.</p> <p>Завдання дослідження — це змістовно-організаційна деталізація мети. Зрозуміло, що формулюються вони відповідно до мети та гіпотез.</p> <p>Для проведення соціологічного дослідження «Моє хобі — читання» перед учасниками були поставлені такі завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ вивчити реальний стан поповнення фондів шкільних бібліотек новою дитячою літературою, що надходила за державними програмами у 2010 році (статистичні дані); ➤ визначити рівень використання нової дитячої літератури читачами-учнями (анкета читача); ➤ визначити ступінь читацької активності учнів 5–11-х класів (анкета читача, анкета експерта).
<i>Робочі гіпотези</i>	<p>Гіпотеза дослідження — обґрунтоване уявлення про структуру об'єкта, що досліджують, його складові, механізми функціонування тощо. Гіпотези необхідно формулювати просто і доступно, наприклад:</p> <p><i>Гіпотеза 1.</i> Фонди бібліотек (сільських і міських загальноосвітніх навчальних закладів) поповнюються дитячою літературою в основному завдяки реалізації державних програм видання української книжки.</p> <p><i>Гіпотеза 2.</i> Криза дитячого читання загострюється. Книга й читання не є престижним для сучасного юного покоління.</p>
<i>Об'єкти та суб'єкти дослідження</i>	<p>Об'єкт дослідження — це носій соціальної проблеми. Це можуть бути конкретні люди (класи, групи, колективи) або соціальні явища і процеси (ставлення людей до певної суспільної проблеми).</p> <p><i>У нашому дослідженні об'єктом виступили читачі-учні 5–11-х класів сільських та міських загальноосвітніх навчальних закладів, організатори дитячого читання (бібліотекарі).</i></p> <p><i>Суб'єкт дослідження</i> — ресурсна база бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів.</p>
<i>Учасники дослідження</i>	<p>Учасники дослідження — це, власне, ті установи, які беруть участь в організації та проведенні дослідження, і приймають відповідні рішення щодо поліпшення діяльності в тому чи іншому напрямі діяльності відповідно до результатів дослідження.</p> <p><i>Організатором дослідження «Моє хобі — читання» виступив Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (розроблення порядку і методики проведення дослідження, розподіл ресурсів, функцій, обов'язків та міри відповідальності за виконання робіт між усіма учасниками дослідження, організація моніторингу, узагальнення отриманих даних).</i></p> <p><i>Базою для проведення дослідження виступили бібліотеки загальноосвітніх навчальних закладів управління освіти Чернівецької міської ради, а також відділів освіти Кельменецької райдержадміністрації та Новодністровської міської ради. Базові навчальні заклади мають забезпечити обов'язкове розповсюдження анкет, збір</i></p>

і надсилання матеріалів дослідження в передбачених методикою обсягах до Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області.

Для репрезентативності вибірки в кожному базовому навчальному закладі потрібно провести анкетування не менш ніж 60-ти читачів-учнів 5–11-х класів; 1-го експерта (бібліотекаря) цього закладу.

Методи збирання соціологічної інформації

Ефективність і результативність соціологічного дослідження значною мірою залежить від того, який метод збирання інформації ви оберете.

Найпоширеніший у соціології метод збирання первинної інформації — опитування. Він ґрунтується на зверненні до окремого індивіда чи групи з питаннями, спрямованими на розкриття змісту досліджуваної проблеми. Основним інструментом цього методу є анкета — упорядкований за змістом і формою набір запитань, кожне з яких логічно пов'язане з гіпотезами дослідження. Для дослідження «Моє хобі — читання» ми розробили «Анкету читача» та «Експертну анкету».

Див. додатки 2, 3

Зразок анкети читача і анкети експерта (бібліотекаря) наведено на компакт-диску

Крім метода опитування нами був використаний також документальний метод, за допомогою якого можна проаналізувати поповнення бібліотечних фондів новою літературою за визначеними параметрами.

Оброблення отриманої інформації

Після того, як матеріали дослідження зібрано, необхідно перевірити якість заповнення анкет, згрупувати їх за потрібними ознаками і сформулювати статистичні таблиці, які в текстовій частині звіту можна подати як у вигляді таблиць, так і у вигляді діаграм.

Далі необхідно порівняти результати оброблення для груп респондентів із різними ознаками, проаналізувати співвідношення і взаємозалежність цих ознак респондентів, вплив одних ознак на інші тощо.

Звіт про проведення дослідження

Таким чином, переходимо до заключного етапу — підготовки текстового звіту — підсумкового документа за результатами дослідження. Він має включати такі обов'язкові елементи:

- > *титильну сторінку* (назва установи, яка проводила дослідження, назва теми дослідження, прізвище, ініціали, посада керівника дослідження);
- > *список виконавців*;
- > *зміст*;
- > *вступ* (оцінка стану вивчень із цієї проблеми, обґрунтування актуальності, викладення мети, завдань роботи);
- > *основну частину* (опис методів дослідження, збору, оброблення, аналізу інформації, текстове пояснення (інтерпретація) числових даних, пошуку, поглиблений аналіз результатів, зв'язків і закономірностей);
- > *заключну частину* (стислі висновки, пропозиції щодо використання результатів дослідження, рекомендації);
- > *додатки* (таблиці, графіки).

Інструкція анкетера¹

1. Відбір необхідних осіб відповідно до вибірки.
2. Повідомлення респондентам про мету дослідження та заповнення анкети (текст цього повідомлення вміщують в анкеті). Крім того, анкетер може відповісти на запитання про терміни проведення досліджень, форму повідомлення про його результати.

Анкетер роздає анкети респондентам, акцентуючи їх увагу на питаннях, які можуть бути для них незрозумілими. Крім того, необхідно повідомити, що анкети після заповнення перевірятимуться в присутності кожного опитуваного з метою виявлення пропусків відповідей.

3. Контроль за процесом заповнення анкети.

Анкетер не має права контролювати зміст відповідей. Головне на цьому етапі опитування — забезпечити респондентам можливість працювати над анкетами самостійно.

4. Збирання анкет.

Анкетер передивляється кожному анкету в присутності респондента. Помітивши пропущену відповідь або неточність, звертає увагу респондента на цей факт, з'ясує, чи було зрозумілим питання, і після внесення виправлень забирає анкету.

Анкетер повинен подякувати всім опитуваним, а також кожному окремо, хто здав йому анкету.

Під час бесіди треба триматися не як офіційний представник, а як особа, що зацікавлена у встановленні правдивої, гідної точки зору читача.

¹ Соціологічні дослідження в бібліотеках (методика організації і проведення) [Електронний ресурс] / уклад. І. С. Луньова; Дніпропетровська обл. універ. наук. б-ка // Режим доступу : <http://www.libr.dp.ua/Biblio/soc.htm>. — Назва з екрана. — (Дата звернення 17.09.2012).

Список використаних джерел

1. Социологические исследования в библиотеках [Текст] : практ. пособ. / Васильев И. Г., Равинский Д. К. — СПб. ; Профессия, 2001. — 176 с. — (Библиотечный практикум).
2. Соціологічні дослідження в бібліотеках (методика організації і проведення) [Електронний ресурс] / уклад. І. С. Луньова; Дніпропетровська обл. універ. наук. б-ка // Режим доступу : <http://www.libr.dp.ua/Biblio/soc.htm>. — Назва з екрана. — (Дата звернення 17.09.2012).
3. Проведення соціологічного дослідження у бібліотеці : консультація / Держ. закл. «Нац. б-ка України для дітей» ; авт.-уклад. О. Б. Петренко, Н. М. Загоруйко. — К., 2012. — 20 с.
4. Шевчук, С. П. Організація та методика соціологічних досліджень [Текст] : навч. посіб. / С. П. Шевчук, Л. П. Матвієнко, О. С. Шевчук. — Миколаїв : ММІРЛ «Україна», Атол, 2010. — 228 с.

БІБЛІОТЕЧНА РОБОТА

МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД

Людмила ЖИВЕЦЬ,
заступник директора
з навчально-виховної роботи
Славутицької ЗОШ
I–III ступенів № 4,
Київська обл.

Шкільна бібліотека і педагогічний колектив — чудовий тандем, який за допомогою уроків, літературних годин і свят, обговорень книг, індивідуальних бесід сприяє формуванню культури мовлення учнів. Тому хто як не бібліотекарі та вчителі мають бути для учнів взірцем володіння цією культурою!

Культура мовлення і професія

Наше суспільство як ніколи потребує освічених, інтелігентних людей зі сформованим мовленням, особистостей, які вміють мислити, правильно й точно висловлювати думки, коректно спілкуватися. Концепція мовної освіти в Україні орієнтує на виховання національно-мовної особистості, громадянина України, людини, яка любить українську мову як рідну і шанує як державну, користується нею в різних сферах спілкування, дбає про належний рівень культури. Мовна освіта кожної людини не може обмежитися вивченням курсу української мови в загальноосвітній школі. Вищим ступенем опанування літературної мови є мовна майстерність, досконале володіння мовою в усіх сферах спілкування спеціаліста. На жаль, низька мовна свідомість значної частини громадян держави, нерозвинене індивідуальне мовлення свідчать про те, що проблема культури мовлення нині є особливо актуальною в Україні.

Термін *«культура мовлення»* означає досконале володіння мовою, її нормами в процесі мовленнєвої діяльності людини. Утім культура мовлення — поняття не лише лінгвістичне, але й психологічне, педагогічне, естетичне та етичне. Теоретичні основи культури мовлення як науки розробляли російські вчені В. Чернишов,

С. Обнорський, Г. Васильєва, Л. Щерба, Л. Скворцов. Над питанням культури мовлення в Україні працювали І. Синиця, Д. Ганич, М. Жовтобрюх, Н. Бабиц, А. Коваль, М. Пентилюк та ін.

«Якщо мова не є правильною, то вона не означає того, що має означати; коли ж вона не означає того, що має означати, то не буде зроблено те, що має бути зроблено».

(Конфуцій)

Культура мовлення як складова професійної культури

Професійна культура — одна з ознак професіоналізму і вчителів, і бібліотекарів. Це поняття поєднує в собі володіння фаховими вміннями і навичками, культуру поведінки, педагогічну культуру, емоційну культуру, естетичну культуру, етичну культуру і, безумовно, мовну культуру.

«Висока культура розмовного і писемного мовлення, гарне знання і чуття мови, вміння користуватися її виражальними засобами, її стилістичним різноманіттям — найкраща опора, найпевніша підмога, найнадійніша рекомендація для кожної людини в її громадському житті і творчій діяльності».

(В. Виноградцев)

Культуру мовлення можна з упевненістю назвати провідною ланкою в цьому ланцюжку. Чим вищий рівень мовної культури людини, тим кращими будуть її результати її професійної діяльності.

Основними критеріями професіоналізму є досконалі знання свого фаху,

високий рівень опанування професійною термінологією, професійною образністю. Що означає знати мову професії? Це — вільно володіти лексикою свого фаху, логічно нею користуватися. Мовні знання — основний компонент професійної підготовки. Оскільки мова виражає думку, є засобом пізнання та діяльності, то правильному професійному спілкуванню людина вчиться все своє життя. Знання мови професії підвищує ефективність праці, допомагає краще орієнтуватися в складній професійній ситуації та в контактах з представниками своєї професії. Будь-який сучасний спеціаліст має володіти навичками:

- ведення конструктивного діалогу та полілогу;
- сприймання, відтворення та створення наукових фахових текстів;
- підготовки і виголошення публічного виступу;
- складання та сприймання різноманітних ділових і професійних документів;
- застосування фахової української термінології в різноманітних комунікативних процесах.

Дотримання мовних норм — шлях до підвищення культури мовлення

Усі мови світу неодмінно мають норми, тобто історично сформовані та суспільно усвідомлені стандарти. Ці стандарти базуються на літературних традиціях.

Нормам мови притаманні такі риси, як традиційність, стабільність, варіативність, системність, історична та соціальна зумовленість.

Розрізняють орфоепічні, лексичні, граматичні, стилістичні, орфографічні та пунктуаційні норми, опанування якими сприяє підвищенню культури мовлення:

- *орфоепічні* — регулюють правильну вимову звуків, звукосполучень у мовному потоці та наголошування слів;

- *акцентуаційні* — визначають наголос у словах;
- *лексичні* — визначають можливості використання слів відповідно до семантичних відтінків, закономірностей лексичної сполучуваності;
- *морфологічні* — регулюють правильне творення і вживання слів та їх форм, правильну побудову словосполучень і речень;
- *граматичні* — передбачають правильне вживання граматичних форм слів, усталену побудову словосполучень, речень;
- *стилістичні* — визначають доцільність уживання мовних засобів відповідно до стилю мовлення;
- *орфографічні* — унормовують правила написання слів;
- *пунктуаційні* — регулюють уживання розділових знаків.

Усе, що не відповідає нормам, належить до ненормативного мовлення. Проте дотримання мовних норм — це основний критерій правильного мовлення, мовленнєвої культури людини.

Норма літературної мови — це сукупність взірцевих на певному історичному етапі мовних засобів, що закріпилися загальною практикою спілкування в суспільстві

Культура мовлення: практичні поради

Головна складність в оволодінні усним мовленням полягає в необхідності визначати на слух та інтуїтивно доцільність або нецільність того чи іншого слова, звороту, інтонації, манери мовлення в кожному конкретному випадку. За висловом французького письменника Ларошфуко, істинне красномовство полягає в тому, щоб сказати все, що треба, але не більше. Лише за якісного мовлення можна зрозуміти один одного, дійти згоди.

Висловлювання

Творячи висловлювання, слід пам'ятати комунікативні ознаки мовлення, які окреслюють і підносять загальну культуру мовця:

- точність у формулюванні думки, недвозначність;
- правильність і чистота;
- стислість;
- відповідність між змістом і мовними засобами;
- відповідність між мовними засобами та обставинами мовлення;
- вживання сталих словосполучень;
- різноманітність мовних засобів;
- нешаблонність у побудові висловлювання;
- доречність;
- виразність дикції;
- відповідність інтонації мовленнєвій ситуації.

Звертання

«Заговори, щоб я тебе побачив!» — відомий вислів Сократа. І це дійсно так. Адже за тим, як ми говоримо, складають думку про нас.

Як ми говоримо:

- Добрий день, Іване Якимовичу!
- Добрий день, Наталіє Петрівно!

- Добрий день, пані Олено!
- Добрий день, шановні колеги!

Останнє з перелічених звертань вважається найдоречнішим. Колишнє *товариші* вже віджило себе. Прийнятною формою звертання є *друзі, добродії, пані та панове...* Потрібно лише правильно вибрати ситуацію спілкування і не забувати про кличний відмінок, який є в українській мові.

Правильно говорити «Доброго ранку», «Доброго вечора», але «Добрий день», тому що вважають, що день іде, а ранок і вечір ми бажаємо добре провести.

Наголос

Рівень мовної культури визначає і наголос. Однак на наголошення слів припадає чимало помилок. Слід пам'ятати про наголошення таких часто вживаних слів: *каталог, міліметр, читання, черговий, одинадцять, свята (мн.), вимова, помилка, ознака, предмет, випадок, фаховий, новий, рукопис, машинопис, перепис, феномен.*

Доцільність слова

Доводиться нерідко чути неправильне вживання слів і словосполучень. Тож необхідно пам'ятати про правильне вживання лексичних, граматичних, стилістичних норм, приклади яких наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Неправильно	Правильно
Дякую Вас	Дякую Вам
Випишемо газети і журнали	Передплачуємо газети і журнали
Задавати питання	Ставити питання
Не мішайте	Не заважайте
Читай дальше	Читай далі
По плану	За планом
По програмі	За програмою
Учбовий заклад	Навчальний заклад
Любий учень	Будь-який учень
На протязі року	Протягом року
Виключення з правил	Виняток із правил
Приведіть приклад	Наведіть приклад
Виписка з протоколу	Витяг із протоколу
Приймати участь	Брати участь
Думки співпадають	Думки збігаються
Згідно наказу	Згідно з наказом
Відповідно протоколу	Відповідно до протоколу

А ще варто запам'ятати: *вікно, квартиру, двері відчиняють і зачиняють; зошит, книжку відкривають і закривають; очі розплющують і заплющують; сторінки перегортають і гортають.*

Люди, які не дбають про культуру власного мовлення, помилково кажуть: «Я вибачаюсь». Так говорити не можна, бо частка *-ся* означає себе, отже, виходить, що людина вибачає сама себе. Треба говорити: *вибачте мені, пробачте мені, даруйте мені або я перепрошую.*

Часто можна почути «слідуюче питання», «слідуюче завдання». Але слово «слідуючий» — калька з російської (від «слідующий»). В українській мові є дієслово «слідувати», яке означає рухатися за ким-, чим-небудь, тобто йти позаду, а дієприкметника «слідуючий» словники не фіксують. Тому правильно говорити «наступне питання», «наступне завдання».

Лексичні синоніми

Велике значення для культури мовлення, урізноманітнення вислову та найточнішої передачі смислових та емоційних відтінків має добір відповідних у певному контексті лексичних синонімів. Хоча синоніми близькі за значенням, проте вони різняться смисловими й емоційними відтінками, сферою вживання, особливостями сполучуваності. Наприклад, семантичне значення слова *вірний* таке: «який заслуговує довіря; постійний у своїх поглядах і почуттях, відданий» (*вірна любов, вірний заповітам батьків*). Неправомірне вживання слова *вірний* у значенні «правильний». Нормативним є вислів *правильна відповідь*, а не *вірна відповідь*.

Іноді можна почути комплімент «*Ти гарно виглядаєш!*». Та освічена людина подумає: «Звідки виглядаєш?» Тому правильно казати «*Маєш гарний вигляд*». І говорять про це частіше своїм колегам!

Дуже часто нам трапляються помилки в оголошеннях, на товарах щоденного вжитку. Та й саме слово *оголошення* чомусь часто замінюють не властивим українській мові *об'ява*, коли правильно все ж таки *оголошення*. Особливістю оголошень є стислість формулювань і компактність. Оголошення має привернути увагу тих, до кого воно звернено, тому дуже важливо правильно написати та оформити його.

Переклад з інших мов

Нерідко можна натрапити на некоректний переклад з російської мови, що призводить до недодержання норм української літературної мови, порушення законів лексичної сполучуваності. Приклади правильного перекладу сталих термінів з російської на українську мову наведено у *табл. 2*.

Таблиця 2

Російською мовою	Неправильний переклад українською мовою	Правильний переклад українською мовою
пользоваться успехом реквизиты расположены держаться в коллективе заверить подписью пользуясь случаем	користуватися успіхом реквізити розташовані триматися в колективі завірити підписом користуючись нагодою	мати успіх реквізити розміщено поводитися в колективі засвідчити підписом маючи нагоду

Можливо від того, що ми скажемо щось не так, нічого не зміниться, проте засвідчить про низький рівень культури мовлення. Тому потрібно постійно вдосконалювати знання мови, культури спілкування та послідовно дотримуватись їх. Аби створити зразкове мовно-культурне середовище в колективі, необхідно майстерно володіти всім жанрово-стильовим багатством сучасної української літературної мови, глибоко усвідомлювати мовну політику держави, бути активним учасником культурного життя суспільства. Це сприятиме піднесенню престижу літературної мови як культурного надбання нації, розширенню суспільних сфер україномовного спілкування, утвердженню державної мови в Україні.

Наталія ДМИТРЕНКО,
завідувач бібліотеки
Славутицької ЗОШ
I–III ступенів № 4,
Київська обл.

Володіти культурою мовлення і демонструвати ці вміння у спілкуванні з читачами — одна з вимог, які висуває процес професіоналізації в бібліотечній сфері. Це дуже важливо для шкільних бібліотекарів, які щодня спілкуються з читачами і є для них не лише зразком шанобливого ставлення до мови, а й прикладом глибокого знання літературної мови й уміння послугуватися нею.

«Заговори, щоб я тебе побачив...», або Культура мовлення шкільного бібліотекаря

Сократ казав: «Заговори, щоб я тебе побачив». Справді, рівень культури мовлення визначає і культуру мислення, і загальну культуру людини. Ми прагнемо до культури одягу, культури побуту, культури відпочинку тощо. Проте все це може зіпсувати будь-яка мовленнєва помилка, жаргонне або вульгарне висловлювання, невдало вибрана для розмови інтонація.

У сучасних умовах спостерігається постійне підвищення вимог до професійних характеристик бібліотечних фахівців, норм і принципів, яких вони дотримуються у своїй практичній діяльності.

Мовленнєва культура бібліотекаря, як і будь-якої іншої людини, формується та розвивається лише за дотримання таких взаємопов'язаних умов, як:

- шанування державної мови
- систематичне читання літератури, що презентує стилістичне розмаїття мови
- стеження за змінами норм української літературної мови, які фіксуються новими редакціями правопису та лексикографічними виданнями
- усвідомлення специфічності національних норм у фаховій термінології кожної з мов, якими послуговується бібліотекар
- критично-творче ставлення до написаного і вимовленого, вироблення навичок самоконтролю й самокорекції з опорою на мовні/мовленнєві норми та практику визнаного зразка

Дуже важливо, аби сучасний бібліотекар володів не лише професійними компетенціями, але й високою професійною культурою, невід'ємною складовою якої є культура мовлення. Це пов'язано з тим, що у практичній діяльності бібліотекаря мовлення виступає джерелом і носієм інформації, засобом впливу і переконання, а значить має бути досконалим.

Уся професійна діяльність шкільного бібліотекаря реалізується у процесі спілкування з читачами та характеризується значним комунікативним і мовленнєвим навантаженням, яке виявляється у різних формах мовлення, таких як:

- усне й писемне;
- внутрішнє і зовнішнє;
- діалогічне, монологічне та полілогічне;
- повсякденне (побутове) і професійне;
- підготовлене й не підготовлене;
- тощо.

Культура мовлення — фундамент освіченості та професіоналізму

Протягом дня шкільному бібліотекареві доводиться безліч разів привітатися і попрощатися з читачем, порадити, розповісти, підказати, як знайти потрібну книгу, як користуватися каталогами, картотеками, запросити читача на захід, зробити зауваження, коректно відповісти розгніваному читачеві та таке ін.

За таких умов до культури мовлення шкільного бібліотекаря висуваються особливі вимоги, суть яких полягає в тому, щоб мовлення було стилістично правильним, максимально лаконічним,

Культура мовлення — це не лише вміння не припускатися помилок у мовленні, але й насамперед повага і любов до мови, національна самобутність

точним, логічним, емоційно забарвленим і, безперечно, грамотним, без помилок, із правильним наголосом.

Отже, основними ознаками культури мовлення шкільного бібліотекаря є:

- *змістовність і точність* (потрібно продумувати текст і основну думку на запит читача; будувати речення так, аби найточніше передати зміст висловлювання; не навантажувати читача зайвою інформацією);
- *правильність і чистота* (дотримуватися норм літературної мови);
- *логічність і послідовність* (говорити, забезпечуючи смислові зв'язки між словами і реченнями в тексті; уміти систематизувати дібраний матеріал, скласти план виступу чи бібліотечного заняття; уникати логічних помилок);
- *багатство* (використовувати різноманітні мовні засоби, уникати повторення слів, однотипних речень);
- *доречність* (кому адресоване висловлювання, як воно буде сприйняте за певних обставин спілкування);
- *виразність і образність* (добирати слова і будувати речення так, аби найточніше передати думку; бути оригінальним у висловлюваннях; уміти впливати на співрозмовника).

Культура мовлення шкільного бібліотекаря — це його візитівка, демонстрація рівня освіченості спеціаліста, інтелекту та високої загальної культури. Тому потрібно привчати себе слідувати за дотриманням правил усного та писемного мовлення, розвивати здатність оптимального вибору мовних засобів відповідно до предмета розмови.

Поради бібліотекарям щодо вивіщення власної культури мовлення

- виробіть стійкі навички мовленнєвого самоконтролю і самоаналізу
- не говоріть квапливо — без пауз, «ковтаючи слова»
- частіше «заглядайте у словник» (М. Рильський), правопис, посібники зі стилістики тощо
- постійно збагачайте свій інтелект, удосконалюйте мислення, бо немає думки — немає мови
- постійно збагачайте словниковий запас новими мовними засобами в бібліотечній та педагогічній сферах
- вивчайте мовлення майстрів слова
- обов'язково читайте українську класичну та сучасну літературу та пресу, щоб бути обізнаним у тенденціях розвитку сучасної української літературної мови
- постійно будьте уважними до своєї мови і мови найближчих осіб, дбайте про автоматизм гарного мовлення
- сприймайте мову як свою людинолюбну сутність, як картину світу, як порадишника і помічника в суспільному житті
- оволодівайте жанрами, видами писемного мовлення, зокрема ділового
- привчайте себе до систематичного запису власних думок та спостережень, щоденникових записів, сімейної хроніки тощо
- виробіть звичку читати «з олівцем в руках»
- жоден цікавий і вартісний вираз не має бути втрачений для вас

Гра-тренінг для підвищення культури мовлення бібліотекарів

Науковці та практики впевнені, що порівняно з індивідуальною роботою з формування культури мовлення не менш цікавими та більш ефективними є інтерактивні колективні форми навчання, які реалізуються в рамках спеціальних педагогічних методик. Тому під час планування роботи з підвищення кваліфікації шкільних бібліотекарів дуже важливо приділити значну увагу методичній організації таких форм навчання бібліотекарів, під час яких вони зможуть поліпшити навички правильного мовлення, навчатися мистецтву ведення діалогу та дискусії. Ідеться про ділові, рольові, ситуаційні ігри, тренінги, тестування, аналіз різноманітних ситуацій, що виникають у процесі спілкування бібліотекаря з читачем, тощо.

Як свідчить досвід, під час проведення навчань, присвячених культурі мовлення, можна використовувати як окремі з наведених вище форм, так і їх комплекс. Головне, аби вони були різноплановими за змістом і водночас підпорядковані одній меті — удосконаленню мовленнєвих навичок бібліотекарів, набуттю досвіду виступу перед аудиторією, підвищенню самооцінки та самоповаги бібліотекарів через самоаналіз особистісних і професійних якостей. Тож спробуємо організувати ділову гру-тренінг «Культура мовлення як складова професіоналізму бібліотекарів», яка включатиме

практичні заняття, тестування, ділову гру, «круглий стіл», підготовку рекомендацій за результатами навчання. Почнемо з вправ із розвитку мовних навичок і мовної техніки.

Див. додаток 1

План проведення ділової гри-тренінгу наведено на компакт-диску

Практичні заняття

Зрозуміло, що досягти високої мовленнєвої культури неможливо без дотримання мовних норм, розвитку навичок культури мовлення. Зважаючи на це, у післядипломній освіті бібліотекарів обов'язково мають бути присутніми практичні заняття з мовлення, під час яких бібліотекарі покращують власні вміння щодо:

Учасники тренінгу працюють над вправами

покращують власні вміння щодо:

- добору відповідних правил вимови, наголосу, інтонації;
- монологічного та діалогічного мовлення;
- усного або письмового викладення мовного матеріалу з певним узагальненням, систематизацією та висновками;
- редагування або рецензування текстів;
- тощо.

Комплекс вправ, який ми пропонуємо бібліотекарям виконати під час

тренінгів, включає завдання на правильність використання синонімів і фразеологічних зворотів, тлумачення слів іншомовного походження, переклад українською та російською мовами тощо.

Див. додаток 2

Вправи для розвитку навичок, які сприяють підвищенню мовної культури, наведено на компакт-диску

Крім вправ на дотримання мовних норм можна застосовувати і вправи з розвитку мовної техніки, які сприяють координації дихання, голосу, артикуляції, а також формуванню таких властивостей голосу, як сила, виразність, діапазон, рухливість, інтонація, темп, тембр, висота, чіткість дикції.

Наприклад, комплекс практичних вправ з розвитку мовної техніки бібліотекарів може поєднувати вправи з:

- мовного дихання (вправа «Пілярі»);
- тренування організованого видиху (вправа «Сурмач»);
- тренування розподілу видиху (вправи «Мітинг» та «Книжки»);
- розвитку і вдосконалення дикції (вправи «Прокол» та «Паровоз»).

Див. додаток 3

Комплекс практичних вправ з розвитку мовної техніки наведено на компакт-диску

Тест «Людина на трибуні»

Важливим елементом культури мовлення бібліотекаря є вміння виступати перед аудиторією. А от виявити, наскільки вільно людина може почуватися на публіці, чи вдасться їй зробити свій виступ

чітким, лаконічним, послідовним і цікавим, іноді буває важко. Аби визначити зручний для кожного з учасників тренінгу спосіб спілкування з аудиторією (із урахуванням темпераменту, характеру, індивідуальних якостей), доцільно провести тестування. За результатами тестування можна дати кожному учаснику рекомендації щодо завчасної роботи над темою, змістом і композицією виступу; манери виступу; контролювання власної поведінки, міміки, жестів тощо.

Див. додаток 4 Тест «Людина на трибуні» наведено на компакт-диску

Ділова гра
«Мистецтво
виступати»

Після проходження тесту запропонуйте учасникам тренінгу зіграти в ділову гру «Мистецтво виступати», мета якої — навчити бібліотекарів застосовувати на практиці методику підготовки усного виступу перед аудиторією, обмінватися інформацією і думками у ході колективної роботи над виступом, виступати пер-

ед аудиторією, робити аналіз особистих дій під час гри.

Управління грою здійснює методист. Його завдання — не лише розподілити ролі між учас-

Аби гра та її результати були об'єктивними, необхідно завчасно окреслити обов'язки і права всіх учасників, визначити критерії оцінки виступів опонентами, провокаторами й експертами. Це можуть бути, наприклад, інструкції

никами, але й, перш за все, створити таку атмосферу, за якої учасники гри самі пропонують свої кандидатури, бажаючи випробувати себе у ролі доповідача, опонента або провокатора. Створенню такої атмосфери може сприяти присут-

ність на грі психолога, який дасть учасникам певні поради, проведе психологічну розминку тощо.

Гра розпочинається з формування груп, які, власне, і допомагатимуть доповідачам готувати виступи. Потім відбуваються виступи доповідачів і дискусії з опонентами та провокаторами. Це дуже важливий етап гри, адже саме під час дискусії учасники моделюють різні види усної взаємодії: доводять різні точки зору, обговорюють різні підходи до вирішення однієї проблеми й обміню-

ються практичним досвідом. Після завершення цього етапу гри відбувається загальне оцінювання експертами дій доповідача та усіх членів групи.

Технологію проведення ділової гри «Мистецтво виступати» наведено на компакт-диску

Див. додаток 5

Закінчується гра визначенням переможця. Але цьому передує ще один етап, під час якого методист (із урахуванням думок експертів та всіх, хто висловився щодо перебігу та результатів гри) повинен об'єктивно та аргументовано проаналізувати:

- кожную розіграну роль, відзначаючи успіхи та недоліки;
- колективну діяльність усіх груп;

Учасники тренінгу імітують виступ на педагогічній раді

- організацію та ефективність дискусій;
- використання зворотного зв'язку під час виступів.

Дуже важливо, щоб методист наголосив на найцікавіших ідеях, пропозиціях, фактах, які були почуті ним під час дискусій.

Обговорення за «круглим столом»

Зазвичай у тренінгах бере участь незначна кількість людей (10–15 осіб). Це дає змогу не лише досягати ефективності в навчанні, але й почути думку кожного учасника з того питання, яко-

Обговорення результатів тренінгу

му, власне, і було присвячено тренінг. Традиційним, але цікавим форматом обміну думками є «круглий стіл». Можна запропонувати присутнім висловити власну думку про:

- вплив культури мовлення на професійну майстерність;
- ефективність проведених для них практичних занять у граматиці та стилістиці української мови, а також з розвитку мовної техніки;
- набуті ними навички публічного виступу.

Під час «круглого столу» незайвим для учасників буде дізнатися поради щодо культури мовлення та спілкування таких видатних педагогів, як А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський, Д. Карнегі.

Див. додаток 6

Питання для обговорення за «круглим столом» наведено на компакт-диску

Рекомендації

Завершилася гра-тренінг. Її учасники оновили теоретичні знання з теми гри, оволоділи новими практичними навичками, позбулися психологічних бар'єрів, тобто досягли поставленої перед початком тренінгу мети. Надалі важливо не втратити цей «багаж знань», закріпити і розвинути набуті вміння та навички. Посприяття цьому можуть рекомендації ділової гри-тренінгу, у яких будуть визначені завдання для:

- методичного кабінету (наприклад, розроблення циклу методичних заходів і практичних вправ з опанування та вдосконалення мовної культури бібліотекарів тощо);
- бібліотекарів навчальних закладів (виховування в собі звички і потреби в постійному навчанні, орієнтування на оволодіння літературною мовою, вдосконалення рівня писемного мовлення, робота над виразністю мовлення тощо).

Див. додаток 7

Рекомендації ділової гри-тренінгу «Культура мовлення як складова професіоналізму бібліотекаря» наведено на компакт-диску

Післямова

Тема культури мовлення настільки багатоаспектна, цікава й актуальна, що її можна обговорювати безкінечно та в різних ракурсах. А скільки чудових заходів (занять, тренінгів, ігор, конкур-

: сів) можна провести на цю тему і для бібліотекарів, і для учнів,
: і для педагогів! Скільки користі буде від них! Адже висока куль-
: тура мовлення — це рейтинг фахівця та його професійні пер-
: спективи.

Список використаних джерел

1. Бабич, М. Д. Основи культури мовлення. — Львів : Світ, 1990.
2. Волкотруб, Г. Ділова українська мова : навч. посіб. з елементами практич. стилістики / З. Г. Волкотруб // Укр. мова та л-ра. — 2002. — № 29/31. — С. 3–58.
4. Глущик, С. В. Сучасні ділові папери / Глущик С. В., Дияк О. В., Шевчук С. В. — К. : А.С.К., 2002. — 398 с.
5. Коваль, А. П. Культура ділового мовлення. — К., 1983.
6. Методичні вказівки та матеріали до вивчення курсу «Мова професійного спілкування» (для студентів заочної форми навчання) / уклад. : Акімова В. С. — Дніпропетровськ : ПДАБА, 2010. — 45 с. 7. Михайлець, Л. М. Культура мовлення як складова загальної культури державних службовців [Електронний ресурс] / Михайлець Л. М. // Режим доступу : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/>. — Назва з екрана. — (Дата звернення 10.09.2012). 8. Михайлюк, В. Переклад у формуванні культури ділового мовлення / В. Михайлюк // Дивослово — 1999. — № 5. — С. 26–29.
9. Онуфрієнко, Г. С. Науковий стиль української мови : навч. посіб. / Г. С. Онуфрієнко. — К. : Центр навчальної літератури, 2006. — 312 с.
10. Паламар, Л. М. Мова ділових паперів: навч. посібник / Л. М. Паламар, Г. М. Качаєць. — К. : Либідь, 1993. — 192 с.
11. Пентилюк, М. І. Культура мови і стилістика. — К. : Вежа, 1994.
12. Симоненкова, Т. Робота над підвищенням рівня культури мовлення учнів / Тетяна Симоненкова // Укр. мова і л-ра в шк. — 2010. — № 8. — С. 32–37.
13. Стилїстика української мови / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько. — К., 2003. — С. 411.
14. Українська літературна вимова і наголос. — К., 1978.
15. Український правопис. — К. : Наукова думка, 2000.

Яна ІВАНОВА,
методист з бібліотечно-
бібліографічної освіти
Славутицького ММЦ,
Київська обл.

Надія БАХМЕТОВА,
завідувач бібліотеки ЗОШ
I–III ст. № 2
м. Славутич,
Київська обл.

В умовах, коли діти сприймають світ переважно через зорові образи, роль наочних засобів, які використовують шкільні бібліотеки, значно підвищується. У той же час зростають вимоги щодо розроблення їх дизайну та поліграфічного виготовлення. Із запропонованої нижче статті ви дізнаєтеся, як за допомогою доступного програмного забезпечення осучаснити бібліотечну наочність і додати позитивних рис іміджу бібліотеки.

Створюємо позитивний імідж бібліотеки

Імідж бібліотеки, як і людини, формується протягом усього періоду її функціонування та розвитку. Форма, зміст діяльності шкільної бібліотеки, її образ в очах учнів, учителів, батьків — це все складові іміджу бібліотеки.

І якщо на перше враження про бібліотеку зазвичай впливає її місцезнаходження, інтер'єр, ввічливість працівників, то пізніше багато що залежатиме від якості фонду та пошукового апарату, роботи бібліотекарів із розкриття фонду і забезпечення доступу до інформації. Інакше кажучи, читачам важливо відчувати, наскільки комфортним є інформаційне середовище бібліотеки, чи враховує воно вікові особливості різних категорій користувачів.

Наочність у бібліотеці: основи естетичного оформлення

Особливо важливе місце в організації інформаційного середовища шкільної бібліотеки належить наочним засобам, якими послуговується бібліотека для залучення читачів і забезпечення їх інформаційних потреб. Це й правильно організовані інформаційно-рекламні зони, і власноруч створені плакати, оголошення, рекламні та інформаційні матеріали, стенди, яскраво оформлені каталоги і роздільники.

Недооцінювати принцип наочності в бібліотечній роботі не можна, адже наочне сприйняття є початком пізнання (80% інформації людина сприймає за допомогою зору). До того ж наочність робить процес сприйняття книги та бібліотеки більш

зрозумілим і образним, розвиває спостережливість і мислення, сприяє підвищенню якості навчання, результативності засвоєння матеріалу, посилює розвиваючий, емоційний і виховний впливи книги та бібліотеки на дитину.

У той же час, створюючи різноманітні засоби наочності для бібліотеки, слід пам'ятати декілька правил:

- наочності не повинно бути забагато;
- наочність має бути своєрідним продовженням інтер'єру бібліотеки, а не його прикрасою; усі наявні в бібліотеці наочні засоби повинні мати художні та естетичні якості;
- наочність у бібліотечній роботі з дітьми — це розмова з дитиною зрозумілою їй мовою;
- сила впливу наочних засобів залежить від урахування інтересів користувачів, професіоналізму бібліотекаря, використання технічних та образотворчих прийомів.

Windows Publisher: нові можливості для підготовки бібліотечної наочності

Більшість шкільних бібліотекарів ще добре пам'ятають ті часи, коли бібліотечна наочність (повідомлення, плакати, назви книжкових виставок та інформаційних стендів, пам'ятки читачам, полічкові розподільники тощо) була справою рук самих бібліотекарів. Для цього застосовувалися фарби, олівці, фломастери, аплікації та багато іншого, що тільки можна було вигадати. А от ефект від цієї трудовитратної праці був незначний: папір старів, фарба «вицвітала», аплікації відклеювалися... Годі вже й казати про неможливість тиражування, наприклад, пам'яток читачам або підготовку обкладинки для бібліографічного списку чи інших інформаційних матеріалів.

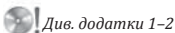
Змінюються часи, до бібліотеки приходять інші читачі (більш вимогливі, обізнані у комп'ютерах). Тож змінюємося і ми — бібліотекарі. У цьому нам допомагає наш досвід і сучасні комп'ютерні технології, використання яких полегшує роботу бібліотекарів і збагачує форми і методи бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів.

Нині для створення яскравих наочних засобів та доступного й змістовного подання інформації в бібліотеці ми активно користуємося можливостями програми Microsoft Office Publisher.

Програма Microsoft Office Publisher — це настільна видавнича система, за допомогою якої можна легко і просто, не маючи додаткових спеціальних знань, створювати брошури, таблиці, буклети, поштові листівки, бюлетені, оголошення, візитівки, прості вебсайти або повідомлення електронної пошти з багатим формативанням. Ця програма входить до пакету Microsoft Office, тому є доступною для будь-якого користувача персонального комп'ютера.

На компакт-диску наведено:

- *пам'ятку бібліотекаря «Створення документів у програмі Windows Publisher». Автор — Я. Іванова*
- *практичну роботу «Створення публікації у програмі Windows Publisher» до семінару-практикуму «Використання Windows Publisher у професійній діяльності бібліотекаря»*

ДЕКІЛЬКА ПОРАД

Дизайн — це, перш за все, мистецтво спілкування з деталями за певними правилами. Дотримуючись їх, бібліотекар зможе зробити друковану продукцію бібліотеки привабливою та цікавою:

- кожен заголовок виставки можна так художньо «обіграти», що читач обов'язково зверне увагу саме на цю продукцію, виділить її з-поміж інших;
- особливе значення має підбір кольорів; бажано в процесі оформлення наочних засобів використовувати не більше трьох кольорів, інакше виставка, оголошення, буклет або газета вийде не яскравою, а строкатою;
- не менш важливо під час створення друкованої продукції правильно підібрати шрифти для заголовків та розділів.

Усі ці аспекти враховані у програмі Microsoft Office Publisher. Водночас вона дає і простір для творчості, можливості моделювання власного дизайну. Важливо лише дотримуватись почуття міри.

Гарно оформлена за допомогою програми Windows Publisher друкована продукція або інформаційні зони бібліотеки привертають увагу відвідувачів, посилюють емоційний вплив на користувачів, сприяють створенню позитивного іміджу будь-якої шкільної бібліотеки. Тож розглянемо детальніше деякі варіанти використання зазначеної програми.

Книжкова виставка

Книжкова виставка — це основна форма наочної популяризації літератури, комплекс спеціально відібраних і систематизованих творів друку, що пропонуються читачам для огляду та ознайомлення. Завдання організатора виставки — привернути увагу користувача саме до цієї виставки, виділити її з-поміж інших. Цікаво оформлена і вдало розміщена виставка прикрашає бібліотеку, викликає у читачів бажання підійти і подивитися, взяти книгу для читання. Найпопулярнішими серед учнів є виставки-вікторини, виставки-кросворди, виставки-репортажі, які містять влучні цитати, запитання та завдання, кросворди і доробки, чим викликають у читачів цікавість до запропонованої літератури. Естетично оформити виставки, розробивши дизайн заголовків, назв розділів та цитат, можна у програмі Publisher.

На компакт-диску наведено приклади публікацій, створених бібліотекою Славутицької ЗОШ І-ІІІ ст. № 1, завідувач бібліотеки — Н.П. Ремез:

- зразки оформлення назв виставок про книжку-ювіляра (Андерсен Г. Х. «Оле-Лукойе» (1849), Гончаров І. А. «Обломов» (1859), Дефо Д. «Життя і надзвичайні та дивовижні пригоди Робінзона Крузо, моряка із Йорка» (1719))
- зразок оформлення рубрики книжкової виставки
- зразок оформлення підрубрик книжкової виставки

Див. додатки 3–7

Плакати, альбоми, оголошення, дипломи

За допомогою програми Microsoft Office Publisher можна готовити значно цікавіші та привабливіші бібліотечні плакати, альбоми, оголошення, дипломи тощо. На плакатах можна розміс-

ти ти не лише зображення книги у вигляді макета, малюнка, обкладинки, але й навести стислий текст про книгу чи групу книжок, список літератури. Альбоми створюються до знаменних і пам'ятних дат. Зазвичай вони містять ілюстрації та тексти з конкретних видань, а також бібліографічні списки літератури на допомогу у вивченні творчості автора чи певної теми.

Оголошення готують для інформування про проведення масових заходів у бібліотеці та запрошення на них. Крім того, можна самостійно розробити дизайн дипломів для переможців читальських конкурсів і акцій, візитівки бібліотеки та безліч інших матеріалів.

На компакт-диску наведено:

- зразок диплома за перемогу у щорічному регіональному конкурсі «Найкращий відгук на сучасну дитячу прозу»
- зразки диплома переможця у бібліогрі «Дім без книги — день без сонця», проведеної бібліотекою Славутицької ЗОШ І-ІІІ ст. № 1 (у рамках Місячника книжки)
- зразок оголошення про День відкритих дверей у шкільній бібліотеці «Є в Шевченка народження дата — дати смерті в Шевченка немає» (ЗОШ І-ІІІ ст. № 1)

Див. додатки 8-10

Бібліографічні посібники

Шкільні бібліотеки впродовж навчального року готують значну кількість бібліографічних посібників. Це можуть бути бюлетені нових надходжень або рекомендаційні бібліографічні списки з актуальних питань. Та чи завжди бібліотекарі можуть належним чином їх презентувати читачам? У більшості випадків вони так і залишаються звичайними, непривабливими списками на папері формату А4.

Програма Microsoft Office Publisher допомагає створювати найрізноманітніші бібліографічні посібники. Оформлені на високому професійному рівні, вони служать основою для оперативного комплексного пропагування літератури серед різних читальських груп та активізації використання бібліотечних фондів.

Для прикладу пропонуємо вам ознайомитися з бібліографічним посібником та інформаційним буклетом, створеними авторами за допомогою програми Microsoft Office Publisher:

- посібник, що презентує передовий педагогічний досвід педагогів міста: *Освіта Славутича 2011 [Текст] : анотований каталог експонатів виставки ППД / Я. Є. Іванова, А. О. Старовойтова. — Славутич : ММЦ, 2011. — 23 с.*
- інформаційний буклет «Читати — круто!», що містить анотований перелік книг, рекомендованих до читання для участі у щорічному регіональному конкурсі «Найкращий відгук на сучасну дитячу прозу» (ЗОШ І-ІІІ ст. № 2, завідувач бібліотеки — Н.О. Бахметова)

Див. додатки 11-12

Рекламно-інформаційні матеріали

Інформуванню користувачів про бібліотеку та послуги, які вона надає, підвищенню її популярності та актуалізації читання сприятимуть різноманітні рекламно-інформаційні буклети та брошури про бібліотеку.

На компакт-диску наведено приклади таких публікацій:

- Запрошення до бібліотеки з графіком її роботи (Славутицький ліцей, завідувач бібліотеки — В.М. Короткевич)
- Інформаційний буклет «Кодекс читача шкільної бібліотеки» (ЗОШ I–III ст. № 3, завідувач — Н.М. Примаченко)
- Випуск інформаційного бюлетеня «Наші будні», випущеного бібліотекою ЗОШ I–III ст. № 4 до Місячника книжки «Від книжки до світла, до знань, до життя»
- Інформаційний буклет до проекту «Читати — модно!» (ЗОШ I–III ст. № 4)
- Візитівка завідувача бібліотеки ЗОШ I–III ст. № 4 Дмитренко Наталії Петрівни

 Див. додатки 13–17

Посібники на допомогу читанню

Посібники на допомогу читанню призначені різним читачьким групам: школярам молодшого, середнього та старшого шкільного віку. Якщо ми пропагуємо літературу з конкретної теми, то створюємо посібники малих форм — листівки, короткі бібліографічні огляди, списки.

 Див. додаток 18

На компакт-диску наведено рекомендаційний список літератури «Твій ровесник — герой» (укладач Н.П. Ремез)

Для залучення до читання молодших школярів необхідно зробити нецікаве — цікавим, захоплюючим і корисним одночасно. За допомогою такої програми можна створити каталог для учнів 1–4-х класів «Що нам читати?», оформивши багаті на графіку та яскраві каталожні картки для нього. Не менш цікавими та ефектними є різноманітні пам'ятки читачам, розраховані на різні вікові категорії учнів.

 Див. додатки 19–20

На компакт-диску наведено пам'ятки читачу «Хочеш виграти ну-тубук? Читай книжку — пиши відгук!» та «Щоденник читача — дзеркало моїх уподобань» (ЗОШ I–III ст. № 1)

Крім описаних вище прикладів, програмою Microsoft Office Publisher можна скористатися для оформлення у єдиному стилі тематичних папок з інформаційними матеріалами або поличкових роздільників у фонді відкритого доступу чи в книгозховищі.

 Див. додаток 21

Зразок оформлення поличкових роздільників для бібліотечного фонду наведено на компакт-диску

Оформлення інформаційно-рекламних зон, створення ачних засобів та інформаційної продукції — це мистецтво, результат вашої творчої роботи. Тож чому б не зробити цю роботу цікавою та продуктивною. Необхідно лише навчитися працювати у програмі Publisher. А зробити це можна, скориставшись нашими порадами або численними публікаціями практичного характеру, представленими в інтернеті.

Список використаних джерел

1. Верлань, А. Ф. Інформатика [Текст] : підруч. для учнів 10–11 кл. серед. загальноосвіт. шк. / А. Ф. Верлань, Н.В. Апагова. — К. : Форум, 2001. — 255 с.
2. Використання програми Microsoft Office Publisher для створення шкільної газети [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://gimnazia39.ucoz.ru/gazeta_v_Publ.doc. — Назва з екрана. — (Дата звернення 05.09.2012).
3. Гуржій, А. М. Інформатика та інформаційні технології [Текст] : підруч. для учнів проф.-техн. навч. закладів / А. М. Гуржій та ін. — Харків, 2003. — 352 с.
4. Єрмоленко, М. Ю. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у практику роботи шкільної бібліотеки [Текст] / М. Ю. Єрмоленко // Шк. 6-ка плюс. — 2011. — № 13/14. — С. 43–47.
5. Інформаційні джерела й інформаційні технології в проектній діяльності [Електронний ресурс] : урок 4 // Режим доступу: <http://informatyka179.blox.ua/2011/09/Urok-4.html>. — Назва з екрана. — (Дата звернення 05.09.2012).
6. Карташова, Л. Створення публікацій (верстка) засобами програми-дodatка Microsoft Office—Publisher [Електронний ресурс] : [ч. 1] / Любов Карташова // Режим доступу: http://lkartashova.at.ua/Publisher/Publisher_1.mht. — Назва з екрана. — (Дата звернення 05.09.2012).
7. Карташова, Л. Створення публікацій (верстка) засобами програми-дodatка Microsoft Office—Publisher [Електронний ресурс] : [ч. 2] / Любов Карташова // Режим доступу: http://lkartashova.at.ua/Publisher/Publisher_2.mht. — Назва з екрана. — (Дата звернення 05.09.2012).
8. Кузнецова, Е. Б. Выставочная работа библиотек в вопросах и ответах [Текст] / Е. Б. Кузнецова. — М. : Чистые пруды, 2006. — 32 с. — (Библиотека «Первого сентября») (Библиотека в школе).
9. Куроченко, О.В. Використання ІКТ в шкільній бібліотеці як засіб оптимізації роботи бібліотекаря [Текст] / О. В. Куроченко // Шк. 6-ка плюс. — 2011. — № 13/14. — С. 2–4.
10. Наочність у роботі бібліотеки [Електронний ресурс] / Обл. 6-ка для дітей м. Тернопіль // Режим доступу: <http://www.odb.te.ua/?menu=info&id=136>. — Назва з екрана. — (Дата звернення 05.09.2012).
11. Поліщук, Н. Інноваційні форми бібліотечно-бібліографічної роботи та використання електронних інформаційних ресурсів [Текст] / Н. Поліщук // Шк. 6-ка плюс. — 2011. — № 13/14. — С. 15–17.
12. Розробка професійних бизнес-матеріалів в Office Publisher [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://usufit.org.ua/student/ekoninform/lab19/3.htm>. — Назва з екрана. — (Дата звернення 05.09.2012).
13. Шевчук, О. Інноваційні форми бібліотечно-бібліографічної роботи та використання електронно-інформаційних ресурсів [Текст] / О. Шевчук // Шк. 6-ка плюс. — 2011. — № 13/14. — С. 28–31.

Наталія БАБЕНКО,
методист з бібліотечних фондів
Карлівського РМК,
Полтавська обл.

Напрацювання творчої групи бібліотекарів Карлівського району Полтавської області з формування бібліотечно-бібліографічної та інформаційної компетентності школярів одержали перемогу в номінації «Компетентний читач» обласного етапу Всеукраїнського конкурсу «Шкільна бібліотека» (2011). Публікація презентує збірку¹, що вміщує навчально-тематичний план та ґрунтовні розробки моделей бібліотечно-бібліографічних занять для учнів 1–11-х класів із використанням інноваційних технологій: інтерактивних, проектних, інформаційних.

Інноваційні моделі бібліотечно-бібліографічних занять для школярів

Одне з найважливіших завдань сучасної школи — навчити учнів учитися, тобто організувати власну навчальну діяльність, шукати, переробляти і створювати інформацію, володіти прийомами розумової праці та комунікації. Для досягнення цієї мети особливо важливо сформувати в учнів інформаційні вміння: розуміння тексту, володіння логічними прийомами роботи з ним, вільне орієнтування в потоці інформації, уміння працювати з довідково-бібліографічними джерелами.

Першим і надзвичайно важливим етапом на шляху формування інформаційних умінь учнів є бібліотечні уроки (заняття), під час яких закладаються основи бібліографічної грамотності.

Формуємо інформаційну культуру: на кого рівнятися?

Нині у вітчизняних і зарубіжних фахових виданнях для бібліотекарів і педагогів представлено значну кількість авторських методик і розробок програм з формування інформаційної культури учнів², а також публікації рекомендаційно-методичного плану

¹ Інноваційні технології формування бібліотечно-бібліографічної та інформаційної компетентності учнів: навч.-тематич. план та моделі бібл.-бібліогр. занять для учнів 1–11-х кл. / упоряд. Н. В. Бабенко. — Карлівка, 2011. — 263 с.

² Див. публікацію: Формування бібліотечно-бібліографічної та інформаційної культури: авторські тематичні плани, програми занять, курсів, факультативів, гуртків: список рек. джерел // Шк. бібл.-інформ. центр. — 2012. — № 8. — С. 40–41. — прим. Ред.

та досвід окремих педагогів і бібліотекарів. Утім, незважаючи на це, випускники загальноосвітніх навчальних закладів є переважно інформаційно безпорадними.

Причини, які пояснювали б таке становище, можуть бути різними. На мою думку, це, перш за все:

- невміння скористатися запропонованими авторськими розробками, осучаснити їх відповідно до вимог часу, доповнити власними ідеями тощо;
- відсутність системного характеру в реалізації заходів з подолання проблеми інформаційної безпорадності;
- відсутність відповідальних за вирішення цієї проблеми;
- неготовність педагогів до формування бібліотечно-бібліографічної культури учнів на відповідному рівні;
- обмеженість можливостей проведення бібліотечно-бібліографічних занять бібліотекарями через перенавантаження;
- відсутність занять з основ інформаційної та бібліографічної культури окремим курсом у базовому навчальному плані.

Крім того, фактично неможливо знайти методично грамотно розроблені конспекти бібліотечних уроків, де була б дотримана наступність між молодшою, основною та старшою школою, використовувалися б інноваційні технології, а форми і методи добиралися б відповідно до вікових особливостей учнів.

Фахові бібліотечні видання пропонують лише розрізнені розробки бібліотечних уроків, які швидше нагадують позакласні виховні заходи і не сприяють системному формуванню інформаційної компетентності школярів

Фахові бібліотечні видання пропонують лише розрізнені розробки бібліотечних уроків, які

швидше нагадують позакласні виховні заходи і не сприяють системному формуванню інформаційної компетентності школярів.

З огляду на окреслені вище фактори, творчою групою шкільних бібліотекарів, яка діє на базі районного методичного об'єднання бібліотекарів Карлівського району, було прийнято рішення про розроблення навчально-тематичного плану та моделей бібліотечно-бібліографічних занять для учнів 1–11-х класів. Загальний підхід до укладання програми занять передбачає поєднання традиційних та інноваційних форм і методик навчання; проведення для кожного класу чотирьох занять, спрямованих на виклад теоретичного навчального матеріалу та його закріплення на практиці.

Навчально-тематичний план бібліотечно-бібліографічних занять для учнів 1–11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів наведено на компакт-диску

Див. додаток 1

Відповідно до розробленого навчально-тематичного плану бібліотекарями укладено конспекти занять для учнів 1–11-х класів, кращі з яких увійшли до методичної збірки: *Інноваційні технології формування бібліотечно-бібліографічної та інформаційної компетентності учнів : навч.-тематич. план та моделі бібл.-бібліогр. занять для учнів 1–11-х кл. / упоряд. Н. В. Бабенко. — Карлівка, 2011. — 263 с.*

Визначаємо навчальні цілі та програмовий зміст бібліотечних занять

Навчальні цілі та програмовий зміст бібліотечних занять визначаються вимогами державних освітніх стандартів із урахуванням реалій сучасного інформаційного суспільства. Тож основна мета бібліотекаря і вчителя, що реалізується бібліотечними уроками, — дати учням знання, уміння і навички інформаційного самозабезпечення їх навчальної діяльності.

Рівень оволодіння школярем бібліотечно-бібліографічною грамотністю та культурою читання в бібліотеках визначається такими знаннями та вміннями:

- знання можливостей бібліотеки;
- уміння використовувати довідково-бібліографічний та довідково-пошуковий апарати бібліотеки;
- знання особливостей відбору джерел для читання, усвідомлений вибір тематики;
- знання раціональних прийомів читання (техніка продуктивного або динамічного читання тощо);
- уміння засвоювати і сприймати прочитане (складання планів, конспектування, анотування, рецензування тощо), створювати власні інформаційні продукти;
- уміння дбайливо поводитися з творами друку.

1–4-ті класи

Ключові завдання бібліотечно-бібліографічних занять для дітей 1–4-х класів: сформулювати потребу в систематичному читанні; дати знання про структуру книжки, навчити визначати її приблизний зміст під час швидкого перегляду; вільно орієнтуватися в бібліотеці, вести самостійний пошук та вибір літератури, використовуючи книжкові виставки, полиці відкритого доступу; користуватися періодичними виданнями, ілюстрованим каталогом і довідковою літературою тощо. Відповідальність за формування інформаційної та бібліотечно-бібліографічної культури учнів початкової школи покладено безпосередньо на вчителя початкових класів та бібліотекаря.

5–9-ті класи

Завдання занять з учнями 5–9-х класів: поглибити знання школярів про книгу, різноманітність друкованих та електронних джерел інформації; удосконалювати вміння школярів працювати з довідково-бібліографічним апаратом бібліотеки, різними джерелами інформації; розвивати читацькі інтереси, вміння самостійно працювати з інформацією; формувати у школярів знання про сучасні інформаційні технології та розвивати навички їх використання.

10–11-ті класи

Основні завдання занять із учнями 10–11-х класів: закріпити вміння школярів працювати з різною інформацією, знаходити її в каталогах і картотеках, локальних (які створюються в бібліотеці) і віддалених базах даних у мережі Інтернет; закріпити вміння школярів працювати з довідковою літературою та енциклопедичними виданнями, їх електронними версіями; ознайомити учнів із системою бібліотек світу та України; формувати і розви-

вати у школярів знання про автоматизовані інформаційні послуги, що надають бібліотеки та інформаційні центри, а також про засоби телекомунікаційного доступу до інформації.

Таким чином, запропонована нашим методичним об'єднанням програма бібліотечних занять передбачає поступове набування і поглиблення учнями-читачами знань про книгу та бібліотеку. Знання учнів збагачуються з класу в клас, кожне наступне заняття базується на більш складному матеріалі.

У програмному матеріалі викладаються конкретні рекомендації, які допоможуть учням навчитися користуватися довідковими виданнями й каталогами. Матеріал дібрано таким чином, аби учні зуміли виявити свої творчі здібності на практиці. Заняття передбачають як теоретичну, так і практичну частину.

Моделювання бібліотечно-бібліографічних занять

Назва бібліотечно-бібліографічного заняття «бібліотечний урок» не означає, що таке заняття завжди і повною мірою має відповідати вимогам традиційного шкільного уроку. Проте знання та застосування бібліотекарем законів дидактики, сучасних навчальних технологій і методик сприятиме досягненню навчальних цілей в опануванні учнями програмового змісту та формуванні необхідних умінь і навичок компетентного читача й успішного учня.

Працюючи над розробками бібліотечних занять, бібліотекарі виходили з того, що вони призначені, в першу чергу, для учнів і покликані підготувати їх до самостійної роботи з джерелами інформації. А це означає, що ці заняття не повинні бути перенасиченими спеціальними та суто професійними знаннями. Заняття побудовано таким чином, щоб вони були доступні за змістом і цікаві. У викладенні матеріалу активно використовуються наочні методи, різні інформаційні джерела, електронні продукти. Відомо, що найгірше засвоюються знання, подані учням у готовому вигляді. Отже, ефективними навчальні заняття будуть лише тоді, коли вони передбачатимуть активну участь учнів, спонукатимуть їх до самостійного дослідження, здобування знань, «відкриттів». У зв'язку з цим для більшості тем передбачено практичні завдання, під час виконання яких учні мають змогу застосовувати та демонструвати свої бібліографічні вміння, наприклад, складання опису документів для каталогу, аналітичний опис документів, добір джерел інформації за темою, складання списку використаної літератури, виконання бібліографічних і фактографічних довідок.

Інтерактивні технології навчання

В основу всіх розробок занять покладено інтерактивні технології навчання:

» групові форми роботи, метод «Прес», «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Снігова куля», «Займи позицію», «Я так думаю...», «Ознайомся сам, перевірь сусіда, розкажи...», «Обміркуйте, об'єднайтеся в пари, обміняйтеся думками...»;

Форми
бібліотечних
занять

➤ ролі, інтелектуальні та розважальні ігри, під час яких учні формують навички самостійно здобувати знання, обстоювати власну точку зору, працювати в групі, прислуховуватися до думки інших, нести відповідальність не лише за себе, але й за членів своєї групи.

Використано різні форми проведення занять: захисти проєктів, прес-конференції, творчі звіти, реклами, діалоги, фантазії, KBK, екскурсії, подорожі, семінари. У кожному занятті використовуються елементи психологічного тренінгу: аутотренінг-позитив, вправи типу «Ти мені подобаєшся, друже, тим, що...», «Театр "Мім"», «Трансформер», «Я пишу про те, що...», «Піраміда почуттів», «Прогноз погоди», «Вітер віє для...», «Австралійський дощ», «Мінлива кімната», «Ми йдемо полювати на лева», «Подарунок» та ін. Виконання таких вправ приносить учням радість праці, пробуджує почуття власної гідності, віри в себе, сприяє створенню сприятливого мікроклімату, вирішенню психологічних проблем вихованців, виправленню недоліків, окресленню шляхів особистісного зростання. Велика кількість ігрових завдань, розрахованих на індивідуальну та групову роботу вихованців, сприяє диференціації навчального навантаження. Характерною особливістю розроблених нами занять є дотримання принципу міжпредметних зв'язків із опорою на знання учнів з історії, української літератури, художньої культури, а також використання навичок з трудового навчання.

Усе це в сукупності має на меті сформувати в учнів бібліотечно-бібліографічні та інформаційні компетентності на основі розвитку різних видів пам'яті:

- емоційної (пам'яті про пережиті почуття);
- образної (зберігання та відтворення образів, предметів і явищ дійсності);
- словесно-логічної (запам'ятовування та відтворення думок).

Запропоновані бібліотекарями Полтавщини навчально-тематичний план та конспекти бібліотечно-бібліографічних занять для учнів 1–11-х класів — спроба сформувати підґрунтя для системного підходу до організації бібліотечно-бібліографічної та інформаційної освіти школярів, спонукати шкільного бібліотекаря до творчості й упровадження інновацій.

Перелік бібліотечних занять, розроблених бібліотекарями Карлівського району Полтавської області, що ввійшли до збірки «Інноваційні технології формування бібліотечно-бібліографічної та інформаційної компетентності учнів», представлено в таблиці та

Див. додатки 2–43. вміщено в додатках на компакт-диск

№ додатка	Клас	Тема заняття	Укладач
2	1	Тема 1. Ознайомлення зі шкільною бібліотекою	Н.О. Назаренко, бібліотекар Карлівської ЗОШ І–ІІІ ст. № 3
3		Тема 2. Правила користування бібліотекою	Н.О. Чередник, бібліотекар Попівської ЗОШ І–ІІІ ст. № 1

№ додатка	Клас	Тема заняття	Укладач
4	2	Тема 3. Правила спілкування з книгою	<i>Н.С. Буцківська,</i> бібліотекар Ланнівської ЗОШ І–ІІІ ст.
5		Тема 4. Автори та ілюстратори дитячих книжок	<i>Н.С. Буцківська,</i> бібліотекар Ланнівської ЗОШ І–ІІІ ст.
6		Тема 1. Бібліотекар і читач	<i>Т.М. Шапошик,</i> бібліотекар Климівської ЗОШ І–ІІІ ст.
7		Тема 2. Твій друг — підручник	
8		Тема 3. Робота з дитячою книгою	
9		Тема 4. Періодичні видання для дітей молодшого шкільного віку	
10	3	Тема 1. Основні елементи книжки	<i>Н.О. Назаренко,</i> бібліотекар Карлівської ЗОШ І–ІІІ ст.
11		Тема 2. Щоденник читача. Правила запису в щоденнику	№ 3
12	4	Тема 1. Науково-пізнавальна література для молодших школярів	<i>Т.М. Скрильцова,</i> бібліотекар Білухівської ЗОШ І–ІІІ ст.
13		Тема 2. Читач у бібліотеці	
14		Тема 3. З історії виникнення книги	
15		Тема 4. Дитячі енциклопедії. Як користуватися енциклопедією	
16	5	Тема 1. «Вибір книг у бібліотеці»	<i>Р.В. Антонченко,</i> бібліотекар Голобородьківської ЗОШ І–ІІІ ст.
17		Тема 2. «Відгук про книгу. Форма відгуку»	
18		Тема 3. «Твої помічники у виборі книг»	
19		Тема 4. «Твої друзі — словники»	
20	6	Тема 1. Періодичні видання для дітей середнього шкільного віку	<i>І.В. Величко,</i> бібліотекар Лип'янської ЗОШ І–ІІІ ст.
21		Тема 2. Структура книги. Використання її довідкового апарату	
22		Тема 3. Історія бібліотек. Перша бібліотека України	
23		Тема 4. Книги, які допомагають вчитися (довідкова література)	
24	7	Тема 1. Книги та бібліотеки. Їх роль та значення в житті людини.	<i>Л.Г. Пелих,</i> бібліотекар Федорівської ЗОШ І–ІІІ ст.
25		Тема 2. Вам, поліглоти. Довідково-бібліографічний апарат бібліотеки	
26		Тема 3. Довідково-інформаційний фонд бібліотеки. Каталоги та картотеки	
27		Тема 4. Конкурс бібліотечних ерудитів «Уважні та начитані»	
28	8	Тема 1. Книга — джерело знань і самостійної самоосвіти	<i>Н.Г. Коц,</i> бібліотекар Ланнівської ЗОШ І–ІІІ ст.
29		Тема 2. Гігієна читання і реставрація книги	
30		Тема 3. Книгодрукування в Україні	<i>Н.С. Буцківська,</i> бібліотекар Нижньоланнівської ЗОШ І–ІІІ ст.
31		Тема 4. Система бібліотечних каталогів та картотек, їх цільове призначення	

№ додатка	Клас	Тема заняття	Укладач
32	9	Тема 1. Бібліографія як джерело інформації та ключ до знань	<i>В.М. Родик</i> , бібліотекар Варварівської ЗОШ І–ІІІ ст.
33		Тема 2. Вибір книг на полицях відкритого доступу	
34		Тема 3. Як підготувати записи прочитаної літератури	<i>Н.М. Проценко</i> , бібліотекар Халтуринської ЗОШ І–ІІІ ст.
35		Тема 4. «Як писати реферат»	
36	10	Тема 1. Довідково-бібліографічний апарат бібліотеки	<i>Л.І. Плюта</i> , бібліотекар Карлівської гімназії імені Ніни Герасименко
37		Тема 2. Система каталогів та картотек	
38		Тема 3. Правила бібліографічного опису книг, статей (світова система)	
39		Тема 4. Урок-бесіда «Чи потрібні книги сьогодні?»	<i>Н.М. Марченко</i> , бібліотекар Карлівської ЗОШ І–ІІІ ст. № 4
40	11	Тема 1. Головні бібліотеки України та Полтави	<i>Л.С. Головка</i> , бібліотекар Карлівської ЗОШ І–ІІІ ст. № 1
41		Тема 2. Критична література, її використання	
42		Тема 3. Книга і комп'ютер в інформаційному суспільстві: сучасне і минуле	<i>Н.О. Назаренко</i> , бібліотекар Карлівської ЗОШ І–ІІІ ст. № 3
43		Тема 4. Система бібліотечного обслуговування читачів в бібліотеках України	

Список використаної літератури

1. Бородіна, Н. В. Орієнтовна тематика бібліотечно-бібліографічних уроків / Н. В. Бородіна // Шк. б-ка. — 2007. — № 11. — С. 36–37.
2. Бухлова, Н. Програма формування самоосвітньої компетентності учнів / Бухлова Н. // Навчаємо вчитися: діагностика і формування самоосвітньої компетентності учнів. — К. : Вид. дім «Шкільний світ», 2006. — 128 с. — (Б-ка «Шкільного світу»). — С. 82–106.
3. Дяченко, Н. І. Бібліотеки загальноосвітніх навчальних закладів у сучасному інформаційному полі: стан, проблеми, перспективи / Н. Бухлова // Шк. б-ка плюс. — 2009. — № 4 (136). — С. 2–7.
4. Малько, А. Бібліотечно-бібліографічна та інформаційна культура школярів : орієнтовна програма навчання учнів 1–11 класів/ А. Малько, З. Сергійчук // Абетка шкільного бібліотекаря. — К. : Вид. дім «Шкільний світ» : вид. Л. Галіцина, 2006. — (Б-ка «Шкільного світу»). — С. 90–102; Шк. світ. — 2002. — № 46/47. — С. 33–36.
5. Масол, Л. Медіакультура як компонент освіти: навчальна програма «Медіакультура» для учнів старших класів / Л. Масол // Мистецтво та освіта. — 2003. — № 2. — С. 2–7.
6. Матвійчук, О. Є. Діяльність шкільних бібліотек по забезпеченню інформаційних потреб старшокласників : автореф. дис... канд. пед. наук. / О. Є. Матвійчук. — К., 2004. — 20 с.

7. Орієнтовна програма навчання бібліотечно-бібліографічної та інформаційної культури [1–4 класи] : [лист управління виховної роботи Міністерства освіти України від 09.09.1994 № 9/1-143-7] // Інформ. зб. М-ва освіти України. — 1994. — № 18. — С. 17–25; Шк. світ. — 2002. — С. 31–33.
8. Павлютенков, Є. М. Система бібліотечно-бібліографічної роботи в школі: [бібліотечно-бібліографічна грамотність, основи бібліотечно-бібліографічної грамотності учнів 1–11 кл.] / Є. М. Павлютенков // Шк. б-ка. — 2007. — № 9. — С. 73–82; Упр. шк. — 2006. — № 1.
9. Поперечна, Л. А. Бібліотечні заняття в системі загальноосвітньої підготовки школяра / Л. А. Поперечна // Шк. б-ка плюс. — 2010. — № 5. — С. 15–20; Те саме : [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.dnrb.gov.ua/id/370/>. — Назва з екрана. — (Дата звернення 11.09.2012).
10. Рабинович, Г. И. Авторская программа курса по основам библиотечно-библиографической и информационной культуры: [5–9 классы] / Г. И. Рабинович // Шк. б-ка. — 2007. — № 9. — С. 83–109.
11. Сизюхина, Г. Как пройти в страну чудес через страшный темный лес : прогр. «Информационная культура школьника» для 5–9 классов / Г. Сизюхина // Библиотека. — 2001. — № 7. — С. 46–47.
12. Тихонова, И. А. Выход наверх: элективные курсы и профильные классы в информационном центре «Чтение и новые технологии» : [программа курса «Библиотечное дело» для 9 класса гимназии] / И. А. Тихонова // Б-ка в школе. — 2007. — № 2. — С. 11–14.
13. Формування інформаційної культури учнів загальноосвітніх навчальних закладів : наук-метод. рек. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; упоряд. А. І. Рубан // Шк. б-ка плюс. — 2006. — № 11/12. — С. 1–62; Те саме : <http://www.library.edu-ua.net/datas/upload/file/134822622.doc>.
14. Хімчук, О. Є. Новітні інформаційні технології шкільної бібліотеки / О. Є. Хімчук // Шк. б-ка. — 2002. — № 2. — С. 17.
15. Череповська, Н. Медіа-освіта в сучасній школі. Медіа-культура : приблизний план медіа-освітнього курсу для старшокласників / Н. Череповська // Соціальний педагог. — 2009. — № 6. — С. 15–26.

ВІД РЕДАКЦІЇ

Поки верстався номер, автора цієї публікації призначено на посаду директора приватного закладу ПНВК «Загальноосвітня школа I–III ступенів-дитячий садок "Міцва – 613"» м. Києва. Ми вітаємо пані Наталію з новим призначенням і сподіваємося на продовження плідної співпраці з нашим виданням і в новому статусі.

БІБЛІОТЕЧНА РОБОТА

ПРЕЗЕНТАЦІЯ

Надія ІЛЬКЕВИЧ,
завідувач відділу інформаційно-бібліографічної та консультативної роботи Волинської обласної бібліотеки для юнацтва

Початок кожного навчального року останнім часом знаменується введенням нових навчальних курсів. Нинішнього року Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України запропонувало запровадити курс за вибором «Фінансова грамотність», який забезпечений навчальною програмою, робочим зошитом для учня та навчальним посібником. Не менш важливо для вчителя володіти інформацією про педагогічні дослідження, теоретичні підходи та технології впровадження нових курсів.

Бібліотека & школа: партнерство на шляху до нової якості освіти

Історично так склалося, що основною установою, яка сприяє інформаційно-бібліографічному забезпеченню навчально-виховного процесу в школах області, є Волинська обласна бібліотека для юнацтва, для якої це — один із пріоритетних напрямів діяльності. У рамках цієї роботи працівники бібліотеки беруть активну участь у постійно діючому семінарі методистів з виховної роботи районних (міських) методичних кабінетів, у масових заходах, що організовують і проводять для учнів шкіл районні та міські бібліотеки, громадські організації, навчальні заклади. Працівники бібліотеки також проводять дні інформації, надають бібліографічну і консультативну допомогу освітянам області за допомогою віртуальної довідки та електронної пошти. Крім цього, бібліотекою спільно з Луцькою ЗОШ № 17 започатковано школу правових знань «Уроки права — уроки життя», завданням якої є проведення заходів із профілактики злочинності серед молоді.

Важливе місце у вищезазначеній роботі посідає бібліографічна діяльність Волинської обласної бібліотеки для юнацтва, зокрема підготовка бібліографічних посібників для педагогів і учнів.

Інформаційна підтримка освітнього середовища Волині

Обираючи теми для бібліографічних видань, ми намагаємось передусім виходити з інтересів наших користувачів, їх типових інформаційних запитів, аналізу повноти бібліографічного забез-

печення окремих тем і проблем, простоти або складності бібліографічного пошуку документів тощо.

Усі бібліографічні посібники, які готує Волинська обласна бібліотека для юнацтва, виходять друком у трьох серіях:

➤ «За сторінками підручника XXI століття» (серія видається з 2002 року і презентує бібліографічні видання для учнівської та студентської молоді на допомогу вивченню окремих предметів, курсів і тем. Тематика визначається на основі аналізу навчальних програм, а головне — читацьких запитів);

➤ «Інформаційний простір освіти» (серія видається з 2002 року і презентує бібліографічні видання для вчителів, викладачів, вихователів, студентів. Репертуар серії формується на основі замовлень Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти, з яким бібліотека тісно співпрацює протягом 35 років);

➤ «Територія читання» (серія видається з 2012 року; перші її випуски презентують творчість українських письменників-учасників літературних об'єднань «Бу-Ба-Бу», «Пропала грамота» та «Нова дегенерація»).

Значна частина бібліографічних посібників, представлених у зазначених серіях, є доступними для вільного використання відвідувачами сайту нашої бібліотеки (<http://vollibr.org.ua/>).

Основні жанри та види — це бібліографічні покажчики, дайджести, списки, веббіографічні посібники. При цьому вибір жанру залежить від мети конкретного видання: інформування про нову літературу, бібліографічний супровід розроблення складної, інноваційної теми (проблеми), навігація в інтернеті тощо.

Бібліографічні дайджести

Підготовку бібліографічних дайджестів наша бібліотека започаткувала у 2002 році, коли бібліографічні списки та покажчики не могли ефективно виконувати свою функцію через брак книг і періодичних видань у шкільних бібліотеках та централізованих бібліотечних системах області. А забезпечувати бібліографічною інформацією деякі теми було дуже необхідно. Особливу увагу ми приділили питанням, пов'язаним зі шкільними програмами.

Для бібліографічних дайджестів ми обираємо теми, які недостатньо висвітлені в друкованих виданнях, доступних для користувачів області. Підготовлені нашою бібліотекою бібліографічні дайджести вирізняються тим, що більшість із представлених фрагментів першоджерел супроводжується бібліографічними описами інших публікацій з означеної теми. Таким чином є можливість ознайомлення користувачів із більш широким колом джерел, доступних у бібліотеках області та мережі Інтернет.

Серед видань бібліотеки — бібліографічні дайджести «Партнерська взаємодія у створенні превентивного виховного простору», «Формування громадянських цінностей учнівської молоді у системі загальної середньої освіти», «Сучасні підлітки. Як вони?..», «Бути громадянином...», «Як я розумію свої права», «Мій моральний вибір», «Оптика: використання на благо людства», «Генетика: благо чи зло людства?», «Капілярні явища в природі і техніці», «Хімія навколо нас», «Пластмаси: потрібне і корисне?», «Сучасний зв'язок: нові технології», «Що ми їмо?!», «Біоніка: вчи-

мося у природи», «Ера нанотехнологій», «Наш кольоровий світ», «Тепловий двигун: від революції до еволюції», «Українські імена в космонавтиці», «Альтернативна енергетика — вимога часу», «Таємничий світ кристалів», «Вірні клятві Гіппократа», «Реабілітація — для життя!» та ін.

Бібліографічний дайджест «Формування громадянських цінностей учнівської молоді в системі загальної середньої освіти» наведено на компакт-диску

Див. додаток 1

Бібліографічні покажчики

Бібліографічні покажчики готуються за потреби додаткового розкриття тем у різних аспектах, оскільки їх структура містить науково-довідковий апарат (передмову, різноманітні допоміжні покажчики). Наприклад, видання «Демографічна мапа світу», «Політико-правові системи світу», «Географія світових військових конфліктів», «Дипломатичні відносини країн світу» доповнені географічними покажчиками, посібник «Соціальна робота: діалог науки і практики» — предметним покажчиком, у якому конкретизовано форми та методи соціальної роботи.

Бібліографічні списки

Бібліографічні списки, як правило, структуровані, розділи відповідають багатоаспектному розкриттю тієї чи іншої теми. Протягом останніх років видано такі бібліографічні списки: «Громадянознавчі компетенції: концептуальні засади, педагогічні технології, практична реалізація», «Педагогічні ідеї В. Сухомлинського як концептуальна основа особистісно орієнтованого підходу до виховання школяра», «Інноваційна організація освітнього середовища з метою формування соціальних компетентностей у школярів», «Правове та превентивне виховання учнів», «Формування економічних компетентностей школярів», «Позашкільний навчальний заклад — освітньо-виховна система», «Формування енергоощадливої свідомості школярів», «Насильство як соціально-психологічна проблема», «Психологічна адаптація дитини до навчання в початковій школі», «Чорнобиль: наслідки, уроки, проблеми».

Див. додаток 2

Вебліографічні посібники

Бібліографічний список «Психологічна адаптація дитини до навчання в початковій школі» наведено на компакт-диску

Вебліографічні посібники мають на меті орієнтацію або, як сьогодні кажуть, навігацію серед інформаційного потоку матеріалів у мережі Інтернет. Бібліографічні описи веб-ресурсів представлені практично в кожному з бібліографічних видань бібліотеки. Серед вебліографічних посібників — покажчик «Країнознавство», який орієнтує у веб-сайтах про країни світу, та список «Знати, щоб жити...», який ознайомлює з віртуальними центрами та консультаціями, до яких можна звернутися у разі виникнення проблем, пов'язаних із ВІЛ/СНІДом.

Див. додаток 3

Вебліографічний покажчик «Краєзнавство» наведено на компакт-диску

Актуально для школи

Формування енергоощадливої свідомості школярів

Сьогодні проблема енергозбереження є дуже актуальною, адже потребує зміни принципів поведінки людини та утвердження нових ціннісних орієнтирів суспільства щодо енерговикористання. Особливо це стосується молодого покоління, зокрема школярів, які тільки-но набувають навичок ощадливого ставлення до використання енергетичних ресурсів. З метою забезпечення педагогічних працівників, бібліотекарів та усіх, хто зацікавлений питанням формування культури енергозбереження школярів, інформацією про публікації з цього питання, працівниками Волинської обласної бібліотеки для юнацтва був упорядкований бібліографічний список «Формування енергоощадливої свідомості школярів».

Список містить понад 50 бібліографічних описів статей із періодичних видань, збірників законодавчих і нормативних документів, інтернет-джерел, присвячених питанням стану енергозбереження та енергоефективності в Україні, формуванню в учнів бережливого ставлення до енергоресурсів, нормативно-правовим основам забезпечення енергозбереження тощо. Практичність видання посилює наявність додатків, серед яких: сценарії уроку для учнів початкової школи «Бережне використання електричної енергії», виховного заходу для учнів 9-го класу «Нетрадиційні джерела енергії» та заняття гуртка «Енергозбереження: міф чи реальність?», роздавальний матеріал, словник термінів.

Видання складається з чотирьох розділів. Кожний розділ містить бібліографічні описи документів, які розміщені за алфавітом.

Видання складається з чотирьох розділів. Кожний розділ містить бібліографічні описи документів, які розміщені за алфавітом.

Бібліографічний список «Формування енергоощадливої свідомості школярів» наведено на компакт-диску

Див. додаток 4

Формування економічних компетентностей школярів

У II семестрі 2011/2012 навчального року в 13-ти школах Києва, Харкова, Черкас, Львівщини та Донеччини стартував пілотний проект¹ із викладання десятикласникам курсу фінансової грамотності, що має допомогти молодому поколінню стати фінансово відповідальними та фінансово незалежними громадянами, обізнаними та активними споживачами сучасних фінансових продуктів і послуг. Із метою поширення існуючого досвіду з цього питання серед загальноосвітніх навчальних закладів було упорядковано бібліографічний список «Формування

¹ Із нинішнього навчального року загальноосвітні навчальні заклади можуть запроваджувати курс за вибором «Фінансова грамотність» відповідно до листа Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про курс за вибором для загальноосвітніх навчальних закладів «Фінансова грамотність» від 29 лютого 2012 р. №1/9-156. Курс забезпечено навчальною програмою, робочим зошитом для учня та навчальним посібником, які схвалені комісією з економіки Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах — прим. *Red*.

економічних компетентностей школярів». Список призначено педагогічним працівникам, бібліотекарям, студентам педагогічних факультетів. У виданні представлено понад 170 статей із періодичних видань та інтернет-джерел, що висвітлюють питання безперервності освіти, основ компетентнісного підходу в педагогіці, специфіки викладання економіки на різних ступенях освіти, формування життєвих та економічних компетентностей учнів школи, роботи з батьками. Окремий розділ списку представляє розробки уроків з формування економічних компетентностей учнів.

Видання складається з п'яти розділів із підрозділами. Кожний розділ цього видання також містить бібліографічні описи документів, які розміщені за алфавітом.

Бібліографічний список «Формування економічних компетентностей школярів» наведено на компакт-дискі
 Див. додаток 5

ВІД РЕДАКЦІЇ

Оперативність і якість задоволення інформаційних потреб читачів залежить від раціональної організації довідково-бібліографічного апарату бібліотеки, який складається з традиційних і електронних довідкових і бібліографічних видань, бібліотечних каталогів і картотек. І якщо наявність перших двох складових — це питання повноти комплектування фонду бібліотеки, то картотеки та каталоги мусять бути в кожній бібліотеці. А особливо — алфавітний каталог!

Утім поява нових видів документів та елементів бібліографічного опису, впровадження нових стандартів із опису видань, перехід бібліотек на автоматизовану каталогізацію призвели до змін у розміщенні бібліографічних записів у карткових каталогах. Це ускладнило процес організації масивів бібліографічних записів і певною мірою зробило пошук інформації незручним. Тож настав час здійснити редагування алфавітних каталогів згідно з чинними нормативними документами.

У цьому, шановні читачі, вам допоможуть провідні фахівці Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка. У наступних номерах журналу ви отримаєте методичні поради щодо підготовки до редагування алфавітного каталогу, загального і поточного бібліографічного редагування, а також оформлення алфавітного каталогу та інформації про нього.

Олена МОРЄВА,
експерт з економічних
та бухгалтерських питань

Доплата за вислугу років: нюанси визначення стажу і встановлення її розміру¹

Із 1990 року працювала на повну ставку шкільним бібліотекарем, а з 2000 року в зв'язку із зменшенням кількості класів працюю на половину ставки. Чи зараховуються останні 12 років до стажу роботи і чи маю я право на доплату за вислугу років?

Бібліотечні працівники згідно з чинним законодавством, а саме Порядком виплати доплати за вислугу років працівникам державних і комунальних бібліотек, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 22 січня 2005 р. № 84, мають право на щомісячне отримання доплати за вислугу років залежно від стажу бібліотечної роботи. Цією самою постановою затверджено Перелік посад працівників державних і комунальних бібліотек, які провадять культурну, освітню, інформаційну, науково-дослідну, методичну діяльність (*далі* — Перелік № 84). До стажу бібліотечної роботи зазначеним працівникам зараховується час роботи на посадах, передбачених Переліком № 84. У цей Перелік включена посада бібліотекаря без посилання на обсяг виконуваної роботи. Таким чином, час роботи на посаді бібліотекаря з навантаженням 0,5 ставки має зараховуватися до стажу бібліотечної роботи. Розмір доплати за вислугу років такому працівнику має розраховуватися з урахуванням часу роботи після 2000 року. Щодо обчислення доплати за вислугу років, то зазначимо, що нараховується вона залежно від стажу бібліотечної роботи до посадового окладу без урахувань інших надбавок і доплат. Нарахування та виплата цієї доплати проводиться щомісяця за фактично відпрацьований час у межах коштів, передбачених на оплату праці за основним місцем роботи.

¹ Детальніше про порядок обчислення та визначення розміру доплати за вислугу років читайте у статті: Морєва О. Доплата за вислугу років бібліотечним працівникам загальноосвітніх навчальних закладів / Олена Морєва // ШкІл. бібл.-інформ. центр. — 2011. — № 10. — С. 105 — 107.

? Чи зараховуються бібліотечному працівникові роки навчання у вищому навчальному закладі (стаціонарна форма) під час обрахування стажу роботи, що дає право на доплату за вислугу років, якщо стаж роботи до моменту вступу до навчання становив 11 місяців та 28 днів?

Перелік, затверджений постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку виплати доплати за вислугу років працівникам державних і комунальних бібліотек» від 22 січня 2005 р. № 84, не передбачає зарахування до стажу бібліотечної роботи часу навчання у вищих навчальних закладах навіть у тому випадку, якщо вступу до навчання передувала робота на посаді бібліотекаря. Отже, у цьому випадку до стажу бібліотечної роботи буде зарахований стаж фактичної роботи, а саме 11 місяців та 28 днів, що передували вступу до вищого навчального закладу.

? Чи враховується до бібліотечного стажу для виплати надбавки за вислугу років час роботи на посаді бібліотекаря приватного навчального закладу?

Зазначимо, що відповідно до пункту 2 Порядку виплати доплати за вислугу років працівникам державних і комунальних бібліотек, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 січня 2005 р. № 84, *доплата за вислугу років установлюється працівникам лише державних та комунальних бібліотек (публічних, спеціальних та спеціалізованих), які здійснюють культурну, освітню, інформаційну, науково-дослідну, методичну діяльність та обіймають посади, зазначені в додатку до цього Порядку.* Бібліотека приватного навчального закладу є його структурним підрозділом.

Таким чином, для зарахування до стажу бібліотечної роботи для виплати надбавки за вислугу років часу роботи на посаді бібліотекаря в приватних закладах немає підстав.

? Чи має право на доплату за вислугу років бібліотечний працівник, зайнятий на цій роботі на умовах сумісництва у тому самому закладі?

Ні, не має. Згідно з абзацом пункту 5 Порядку виплати доплати за вислугу років працівникам державних і комунальних бібліотек, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 січня 2005 р. № 84 (далі — Порядок № 84), *доплату за вислугу років не нараховують і не виплачують особам, що працюють за сумісництвом.* Сумісництво — це виконання працівником крім основної ще й іншої регулярної оплачуваної роботи на умовах трудового договору у вільний від основної роботи час на тому самому чи на іншому підприємстві, в установі, організації чи в громадянина по найму. Згідно з Порядком № 84 виплата такої надбавки здійснюється за основним місцем роботи.

? Чи нараховуватиметься бібліотекарю доплата згідно з Порядком виплати доплати за вислугу років працівникам державних і комунальних бібліотек, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 22 січня 2005 р. № 84, якщо він працюватиме за сумісництвом на зазначених посадах в інших навчальних закладах?

..... Ні, не нараховуватиметься. Згідно із зазначеним Порядком виплата такої надбавки здійснюється за основним місцем роботи.

? Чи зараховується бібліотекарю до стажу бібліотечної роботи час роботи народним депутатом у Верховній Раді України?

..... Окрім роботи на посадах, передбачених Переліком посад працівників державних і комунальних бібліотек, які провадять культурну, освітню, інформаційну, науково-дослідну, методичну діяльність, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 22 січня 2005 р. № 84, до стажу бібліотечної роботи для виплати надбавки за вислугу років за певних умов зараховується низка інших видів роботи. Так, час роботи народного депутата у Верховній Раді України зараховується до стажу державної служби, а також зараховується до його загального і безперервного стажу роботи, стажу роботи (служби) за спеціальністю, стажу роботи, який дає право на встановлення процентних надбавок до заробітної плати та одержання одноразової винагороди за вислугу років (за стаж роботи за спеціальністю на даному підприємстві), процентної надбавки за вислугу років, виплату винагороди за підсумками роботи (ст. 32 Закону України «Про статус народного депутата України» від 17 листопада 1992 р. № 2790-XII).

..... Отже, час роботи депутата у Верховній Раді України зараховується до стажу роботи за тією спеціальністю, за якою він працював до обрання у ВР України.

? Методист районного/міського методичного кабінету суміщає посаду бібліотекаря. Чи встановлюється за таких умов йому доплата за вислугу років як бібліотекарю?

..... За постановою ради Міністрів СРСР «Про порядок та умови суміщення професій (посад)» від 4 грудня 1981 р. № 1145 суміщення професій (посад) — це виконання працівником поряд із основною роботою, обумовленою трудовим договором, додаткової роботи за іншою професією чи посадою на тому самому підприємстві, в установі, організації протягом установленної законодавством тривалості робочого дня, за яку встановлюється доплата у відсотках до посадового окладу. Положення нормативних документів колишнього СРСР нині чинні на підставі постанови Верховної Ради України «Про порядок тимчасової дії на території

України деяких актів законодавства Союзу РСР» від 12 вересня 1991 р. № 1545-ХІІ. Цією постановою встановлено, що до прийняття відповідних актів законодавства України на її території застосовуються акти законодавства Союзу РСР з питань, не врегульованих законодавством України, за умови, що вони не суперечать Конституції і законам України.

Згідно з підпунктом 3«а» пункту 4 наказу Міністерства освіти і науки України «Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ» від 26 вересня 2005 р. № 557 працівникам закладів освіти може встановлюватися доплата за суміщення професій у розмірі до 50% посадового окладу/ставки заробітної плати. Конкретний розмір зазначеної доплати встановлюється керівником установи, закладу. Оскільки йдеться про доплату без обіймання штатної посади, то час роботи, протягом якого працівник одержує доплату за суміщення посади бібліотекаря до стажу бібліотечної роботи не зараховується, а отже, і доплата за вислугу років не виплачується.

Утім за такого способу оплати праці методист одержуватиме доплати, надбавки і підвищення, передбачені чинними умовами оплати праці для педагогічних працівників. Нагадаємо, що посада методиста належить до педагогічної, значиться у Переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 р. № 963.

Зауважимо: надбавка за вислугу років обчислюється у відсотках до посадового окладу педагогічного працівника (у нашому випадку — методиста), на формування якого доплата за суміщення професій/посад не впливає.

Бібліотекар навчального закладу у цьому самому закладі проводить викладацьку роботу. Чи належить йому доплата за вислугу років як бібліотекарю і надбавка за вислугу років як учителю?

За посадою бібліотекаря такому працівникові належить виплачувати доплату за вислугу років відповідно до Порядку виплати доплати за вислугу років працівникам державних і комунальних бібліотек, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 січня 2005 р. № 84, як педагогічному працівнику — надбавку за вислугу років, передбачену постановою Кабінету Міністрів України «Про реалізацію окремих положень частини першої статті 57 Закону України «Про освіту», частини першої статті 25 Закону України «Про загальну середню освіту», частини другої статті 18 і частини першої статті 22 Закону України «Про позашкільну освіту» від 31 січня 2001 р. № 78.

? *Бібліотекар навчального закладу працює на 1,5 ставки. У якому розмірі йому встановлюється доплата за вислугу років?*

У разі виконання бібліотекарем обсягу роботи більше або менше норми на ставку, розмір доплати відповідно збільшується або зменшується пропорційно обсягу роботи.

? *Чи зараховується до стажу роботи, що дає право на доплату за вислугу років працівникам бібліотек, час роботи на посадах державного службовця?*

Підстав для зарахування бібліотекарю часу роботи на посаді державного службовця немає. Порядком виплати доплати за вислугу років працівникам державних і комунальних бібліотек, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 22 січня 2005 р. № 84, цей період роботи не передбачений. Робота на посаді державного службовця зараховується до загального стажу і не дає права на встановлення доплати бібліотечним працівникам за вислугу років.

ВІД РЕДАКЦІЇ

Шановні читачі!

Ураховуючи, що від часу першої нашої публікації з окресленої проблематики кількість передплатників журналу значно зросла, вважаємо за доцільне навести в електронних додатках до цієї статті такі матеріали:

— виклад консультації Олени Моревої, опублікованої у журналі «Шкільний бібліотечно-інформаційний центр» № 10 за 2011 рік;

— постанову Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку виплати доплати за вислугу років працівникам державних і комунальних бібліотек» від 22 січня 2005 р. № 84.

Див. додатки 1–2

БІБЛІОТЕЧНА РОБОТА

КАЛЕНДАР ЗНАМЕННИХ ДАТ

ГРУДЕНЬ

1	295 років від дня народження Георгія (Григорія) Кониського (1717–1795), українського письменника, педагога, освітнього, церковного і громадського діяча, поета, філософа	 Див. додаток 1
	Всесвітній день боротьби зі СНІДом	 Див. додатки 2–3
	290 років від дня народження Григорія Савича Сковороди (1722–1794), українського просвітителя-гуманіста, філософа, поета, педагога	 Див. додаток 4
3	135 років від дня народження Степана Львовича Рудницького (1877–1937), українського географа і картографа, академіка НАН України	 Див. додаток 5
	115 років від дня народження Андрія Васильовича Головка (1897–1972), українського письменника, критика, лауреата Шевченківської премії	 Див. додаток 6
	Міжнародний день інвалідів	 Див. додаток 7
6	День Збройних Сил України	 Див. додаток 8
10	Міжнародний день прав людини. Відзначається з нагоди прийняття Генеральною Асамблеєю ООН Загальної декларації прав людини (10 грудня 1948 р., Париж)	 Див. додаток 9
10–15	Всеукраїнський тиждень Права	 Див. додаток 10
13	135 років від дня народження Миколи Дмитровича Леонтовича (1877–1921), українського композитора, хорового диригента, громадського діяча, педагога	 Див. додаток 11
14	День вшанування учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС	 Див. додаток 12
18	120 років від дня народження Миколи Гуровича Куліша (1892–1937), українського драматурга, письменника, режисера, громадського діяча, газетяра та редактора, діяча української освіти, педагога	 Див. додаток 13
19	День Святителя Миколая Чудотворця	 Див. додаток 14
24	75 років від дня народження В'ячеслава Максимовича Чорновола (1937–1999), літературного критика, публіциста, діяча руху опору проти русифікації та національної дискримінації українського народу, Героя України	 Див. додаток 15

- 31 **140 років від дня народження Василя Григоровича Кричевського** (1872–1952), українського маляра, архітектора, графіка, педагога Див. додаток 16
- 135 років від дня народження Гната Мартиновича Хоткевича** (1877–1938), українського письменника, історика, композитора, мистецтвознавця, етнографа, педагога, театрального і громадсько-політичного діяча Див. додаток 17
- 120 років від дня народження Михайля (Михайль) Васильовича Семенка** (1892–1937), поета, основоположника і теоретика українського футуризму Див. додаток 18
-

Укладачі:

Надія Медвідь,
завідувач відділу науково-методичної
та консультативної роботи Львівської обласної
науково-педагогічної бібліотеки

Наталія Звольська,
бібліотекар відділу науково-методичної
та консультативної роботи
Львівської обласної науково-педагогічної бібліотеки

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

НАВЧАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ

Людмила БУХНО,
учитель вищої категорії, старший учитель,
Менська районна гімназія,
Чернігівська обл.

Ідентифікаційне вікно:
Підсистема — навчальний процес
Вид інформації — навчальна
Шифр за КНІ — 09.3.10.03.03.003.000
Вид документа — інформаційний паспорт

Інформаційний паспорт навчальної теми Багатоклітинні організми

Навчальний предмет: Біологія

Клас: 10-й

Програми для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту, академічний, профільний). 10–11 класи. Затверджені наказом Міністерства освіти України «Про надання навчальним програмам для 11-річної школи грифа “Затверджено Міністерством освіти і науки України”» від 28 жовтня 2010 р. № 1021. Видавництво «Мандрівець», Тернопіль, 2011.

Розділ III «Організмовий рівень життя». Тема № 3

Частина 1

Джерела навчальної інформації

У частині 1 (таблиця 1.1) наведено джерела інформації, за якими учень може самостійно вивчати тему. Для їх визначення використано Перелік підручників, навчальних посібників, які рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України на 2012/2013 навчальний рік. Крім цього, до частини включено джерела, рекомендовані автором для розширення та поглиблення знань із відповідної теми.

Таблиця 1.1

Перелік джерел навчальної інформації

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
1. Основні підручники та навчальні посібники, рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України					
1	Підручник	Біологія (рівень стандарту, академічний рівень)	Балан П.Г., Вєрвєс Ю.Г., Поліщук В.П.	Генеза	2010
2	Підручник	Біологія (рівень стандарту, академічний рівень)	Тагліна О.В.	Ранок	2010

Закінчення таблиці 1.1

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
2. Додаткові підручники та навчальні посібники, рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України					
3	Робочий зошит	Біологія. Зошит для лабораторних і практичних робіт	Данилова О.В., Данилов С.А.	Генеца	2010
4	Робочий зошит	Біологія (рівні стандарту та академічний). 10 клас	Котик Т.С., Тагліна О.В.	Ранок	2012
5	Робочий зошит	Робочий зошит з біології	Андерсен О.А., Вихренко М.А.	Школяр	2010, 2012
6	Робочий зошит	Біологія. Робочий зошит	Князева О.А.	Ноосфера	2011
7	Робочий зошит	Біологія. Експрес-контроль	Демічева І.О.	Ранок	2010
8	Зошит	Біологія. Комплексний зошит для контролю знань	Демічева І.О.	Ранок	2010, 2012
3. Додаткові джерела інформації, рекомендовані автором					
9	Навчальний посібник	Біологія	Слюсарев А.О., Самсонов Д.В., Мухін В.М.	Вища школа	2005
10	Довідник	Біологія: комплексний довідник	Шаламов Р.В., Дмитрів Ю.В., Подгорний В.І.	Ранок	2008
11	Словник	Біологія: словник-довідник	Попович В.П., Сало Т.О.	Країна мрій	2006
12	Посібник	Завдання для ДПА з біології за курс основної школи	Матяш Н.Ю., Костилюв О.В.	Генеца	2002
13	Довідник	Біологія. Довідник для абітурієнтів та школярів загальноосвітніх навчальних закладів	Біда О.А., Дерій С.І., Ілюха Л.М.	Літера ЛТД	2006
14	Робочий зошит	Лабораторні та практичні роботи з біології. 10 клас (рівень стандарту, академічний рівень)	Сало Т.О., Деревинська Л.В.	ТОВ «Українська книжкова мережа»	2010
15	Посібник	Завдання для державної підсумкової атестації з біології за курс старшої школи. 10–11 класи	Данилова О.В. та ін.	Генеца	2002, 2004
16	Посібник	Біологія. Репетитор	Підгірний В.І.	Факт	2008

Поради щодо порядку опрацювання деяких джерел із таблиці 1.1:

➤ для початкового ознайомлення з теорією скористайтеся підручниками, указаними в пунктах 1, 2, з них можна довідатися про основні питання теми;

➤ для розширення й урізноманітнення знань скористайтеся посібником (п. 9) та довідниками, зазначеними в пунктах 10, 13;

➤ для повторення, перевірки та систематизації знань у пригоді стануть джерела, зазначені в пунктах 7, 8, 12, 15, 16, які містять завдання різних рівнів у тестовій формі, що актуально для підготовки до ДПА, ЗНО, олімпіад.

Частина 2

Рекомендації для вивчення теми

2.1. Загальна характеристика теми

Під час вивчення теми формується поняття «багатоклітинні організми», розуміння особливостей будови та процесів життєдіяльності одноклітинних і багатоклітинних організмів.

Завдяки цій темі узагальнюються, доповнюються знання про види, будову, функціонування тканин рослинних і тваринних організмів, різноманітність та значення органів рослин і тварин.

Навчальний матеріал цієї теми є продовженням матеріалу з ботаніки 7-го класу та зоології і людини 8, 9-го класів. Ця тема стане підґрунтям для вивчення в 11-му класі тем «Розмноження організмів», «Індивідуальний розвиток організмів», «Генотип як цілісна система», де в пригоді стануть знання про особливості розвитку, відтворення рослинних, тваринних тканин та поняття гістотехнологій, стовбурових клітин.

Завдяки цій темі учні зрозуміють єдність організмів різних царств живої природи та визначать особливості будови, життєдіяльності різних організмів. Це дасть змогу виокремити їх у систематичні категорії.

У таблиці 2.1 подано витяг із навчальної програми щодо змісту навчального матеріалу з теми та вимог до навчальних досягнень учнів із її засвоєння.

Таблиця 2.1

Зміст навчального матеріалу	Навчальні досягнення учнів
<p><i>Тема 3. Багатоклітинні організми</i></p> <p>Багатоклітинні організми без справжніх тканин.</p> <p>Багатоклітинні організми зі справжніми тканинами.</p> <p>Стовбурові клітини. Диференціація клітин. Принципи взаємодії клітин.</p> <p>Утворення тканин у тварин.</p> <p>Будова і функції тканин тварин, їх здатність до регенерації.</p> <p>Гістотехнології. Застосування штучних тканин для лікування захворювань людини.</p> <p>Утворення, будова і функції тканин рослин, їх здатність до регенерації.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>називає</i> багатоклітинні організми; тканини багатоклітинних організмів; органи рослин і системи органів тварин; • <i>наводить приклади</i> застосування гістотехнологій для лікування захворювань людини; колоній багатоклітинних організмів; • <i>характеризує</i> стовбурові клітини багатоклітинних організмів; принципи диференціації клітин; типи тканин тварин (епітеліальні, тканини внутрішнього середовища, м'язові, нервові); типи тканин рослин (твірні, покривні, провідні, механічні, основні); принципи регенерації тканин у багатоклітинних тварин і рослин; можливості та перспективи використання гістотехнологій; принципи регуляції функцій у рослин; регуляторні системи тварин на прикладі людини (нервову, ендокринну, імунну); тканинний, органний, організмовий рівні організації життя; • <i>пояснює</i> значення стовбурових клітин багатоклітинних організмів, створення «банків» для їх зберігання; значення процесу диференціації клітин, утворення тканин і органів; значення гістотехнологій у лікуванні захворювань людини; взаємодію систем регуляції у людини;

Закінчення таблиці 2.1

Зміст навчального матеріалу	Навчальні досягнення учнів
<p>Органи багатоклітинних організмів.</p> <p>Регуляція функцій у багатоклітинних організмів.</p> <p>Колонії багатоклітинних організмів.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>порівнює</i> організацію багатоклітинних рослин, тварин і грибів; стовбурові та диференційовані клітини; • <i>застосовує знання</i> про регуляцію функцій організму людини для збереження власного здоров'я, свідомої поведінки в природі та колективі; для оцінки етичних аспектів досліджень в галузі цитотехнологій і гістотехнологій; • <i>робить висновок</i> про принципи формування і регенерації тканин у більшості багатоклітинних рослин і тварин; про принципи організації та функціонування багатоклітинних організмів.

2.2. Поради щодо вивчення теми

Почніть опрацювання теми з усвідомлення поняття багатоклітинних організмів, особливостей їх клітинної будови у порівнянні з одноклітинними.

Далі зупиніться на вивченні поняття «тканини», особливостей тканин рослинного і тваринного організмів. Розгляньте особливості багатоклітинних організмів — представників царств живих організмів.

Особливу увагу зверніть на відтворення тканин рослин і тварин, ознайомтесь із поняттями «диференціація клітин» і «стовбурові клітини». На цьому етапі вивчення теми доцільним буде підготовка повідомлень, рефератів про значення стовбурових клітин, можливість їх використання в медицині.

Після загального ознайомлення з тканинами *перейдіть* до більш детального ознайомлення з різноманітністю тканин рослинного і тваринного організмів, з їх клітинною будовою та функціями. Для закріплення знань слід виконати лабораторні роботи «Будова тканин рослин», «Будова тканин тварин». Ці роботи доповнять теоретичні знання практичними уміннями.

Потім *розгляньте* поняття органів і систем рослинних і тваринних організмів. Повторіть матеріал із вивченого курсу біології.

Наступний крок у процесі вивчення теми — *узагальнення знань* про гомеостаз внутрішнього середовища організмів та способи регуляції процесів життєдіяльності для підтримання сталості складу внутрішнього середовища рослинних і тваринних організмів.

Не забувайте в ході роботи для полегшення запам'ятовування навчального матеріалу складати схеми, таблиці або використовувати готові з доступних джерел.

2.3. Словник до теми

Визначення основних понять, які зустрічаються під час вивчення теми, подано за підручником:

Біологія. 10 клас : рівень стандарту, академічний рівень / П. Г. Балан, Ю. Г. Вервес, В. П. Полішук. — К. : Генеза, 2010.

Словник визначень розміщено на компакт-диску.

Див. частина 2, додаток 1

2.4. Інформація для запам'ятовування

Для запам'ятовування наведено інформацію, яка є визначальною і потребує особливої уваги в процесі вивчення теми.

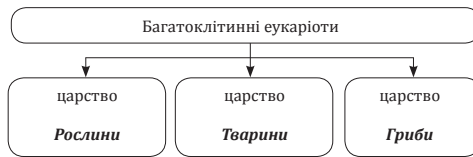

Схема 2.4.1 Багатоклітинні еукаріотичні організми

Таблиця 2.4.1

Особливості будови і життєдіяльності багатоклітинних еукаріотів

Царство	Особливості будови	Особливості процесів життєдіяльності
Рослини	<i>Клітина:</i> наявна клітинна стінка з целюлози, пластиди, вакуолі з клітинним соком, менша кількість мітохондрій; запасна поживна речовина — крохмаль. <i>Тканини:</i> покривні, основні, твірна, механічна, провідна. <i>Є органи і системи органів:</i> корінь (коренева система); пагінь: стебло, листки, бруньки, квітка, плід (пагінцева система).	<i>Живлення:</i> автотрофи (фототрофи). У процесі фотосинтезу синтезують органічні речовини та виділяють в атмосферу кисень; є міксотрофи, паразити. Характерні рухи — настії і тропізми. Ведуть прикріплений спосіб життя. <i>Дихання:</i> аероби. <i>Розмноження:</i> статеве, нестатеве (спорами), вегетативне. <i>Регуляція процесів</i> здійснюється фітогормонами.
Тварини	<i>Клітина:</i> відсутня клітинна стінка, є глікокалікс, у найпростіших — скоротливі та травні вакуолі, наявний клітинний центр і більша кількість мітохондрій. Запасна поживна речовина — глікоген. <i>Тканини:</i> м'язова, нервова, епітеліальна, тканини внутрішнього середовища (сполучна). <i>Є органи і системи органів:</i> нервова, кровноносна, опорно-рухова, дихальна, травна, видільна, статеві, ендокринна.	<i>Живлення:</i> більшість — гетеротрофи (живляться готовими органічними речовинами), є міксотрофи, симбіоніти, паразити. <i>Дихання:</i> аероби, анаероби. <i>Рухаються</i> активно за допомогою спеціальних органів. <i>Розмноження:</i> статеве, нестатеве (поділ), брунькування. <i>Регуляція процесів:</i> нервова, гуморальна, імунна.
Гриби	<i>Клітина:</i> є клітинна стінка з хітину; запасна поживна речовина — глікоген; утворюється сечовина. <i>Нетканинні</i> організми. З клітин утворюються гіфи, а з них — міцелій. <i>Органи:</i> плодові тіла, органи спорошення.	<i>Живлення:</i> гетеротрофи, є симбіоніти. <i>Дихання:</i> аероби, анаероби. Ведуть прикріплений спосіб життя. <i>Розмноження:</i> статеве, нестатеве (спорами), брунькування.

Частина 3

Додаткові навчальні матеріали

Див. частина 3,
додатки 1–3

Для вивчення теми рекомендовано використати додаткові навчальні матеріали, які підготовлені автором. Їх подано як додатки до частини 3, перелічено в таблиці 3.1 і розміщено на компакт-диску.

Таблиця 3.1

Номер додатка	Назва додатка
Додаток 1	Багатоклітинні організми, що не мають тканин (схема)
Додаток 2	Органи рослин (таблиця)
Додаток 3	Системи органів тварин (таблиця)

Частина 4

Самоперевірка знань

Див. частина 4,
додаток 1

Для самоперевірки набутих учнем знань наведено завдання ЗНО з теми, які були запропоновані на випробуваннях у період з 2008 по 2012 роки. Ці завдання та відповіді до них розміщено на компакт-диску.

Крім наведених завдань ЗНО до частини 4 включено завдання для самоперевірки знань зі збірника:

Данилова, О. В. Завдання для державної підсумкової атестації з біології за курс старшої школи / О. В. Данилова, С. А. Данилов. — К. : Генеза, 2002.

Див. частина 4,
додаток 2

Ці завдання і відповіді до них наведено на компакт-диску.

Частина 5

Творчі роботи

Для поглибленого вивчення теми пропонується підготувати такі реферати:

1. Стівбурові клітини. Їх роль у сучасній медицині.
У цій роботі розширте поняття «стівбурові клітини», зверніть увагу на особливості життєдіяльності, місцезнаходження та роль таких клітин у сучасній медицині.

2. Значення гістотехнологій у відтворенні тканин.
У повідомленні, рефераті слід зупинитися на понятті гістотехнологій та їх використанні у сучасній медицині та науковій діяльності.

3. Фітогормони і регуляція процесів у організмі рослин.
 У роботі на цю тему зупиніться на понятті фітогормонів, їх ролі в регуляції процесів, що відбуваються в організмі рослин, та значенні в наукових дослідженнях, медицині та сільському господарстві.

Частина 6

Джерела методичної інформації

У таблиці 6.1 наведено джерела інформації методичного характеру, які визначені та рекомендовані автором як додаткові і можуть бути використані вчителем для висвітлення означеної теми.

Таблиця 6.1

Перелік методичної літератури

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
<i>Джерела інформації, рекомендовані автором</i>					
1	Посібник	Завдання для ДПА з біології за курс старшої школи	Данилова О.В.	Генеца	2002
2	Посібник	Загальна біологія: тест-контроль. 10 клас	Барна І.В., Барна І.М.	Підручники і посібники	2010
3	Посібник	Біологія. 10 клас. Дидактичні матеріали до курсу	Льченко О.І.	Основа	2010
4	Посібник	Серія «Мій конспект». Біологія. 10 клас	Задорожний К.М.	Основа	2010
5	Стаття	Ділова стовбурова — хто вона така?	Жукова А.Є., Веселовська Ю.С.	ВГ «Основа», журн. «Біологія» № 1	2009
6	Стаття	Дидактичні картки для курсу біології в 10 класі	Шاپоваленко О.В.	ВГ «Основа», журн. «Біологія» № 30	2010
7	Інтернет-ресурс	10 клас — Тема 8: Багатоклітинні організми	http://journal.te.ua/blog/10-klas-tema-8-bagatoklitinni-organizmi/2010-02-14-7		
8	Інтернет-ресурс	Дистанційна підтримка освіти школярів — Уроки курсу	http://disted.edu.vn.ua/courses/work/427		
9	Інтернет-ресурс	Різноманітність тканин живих організмів (презентація Павленко Т.І.)	http://pti.kiev.ua/prezent/prez10		

Закінчення таблиці 6.1

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
10	Інтернет-ресурс	Стовбурові клітини в Україні: минуле та сьогодні	http://www.apteka.ua/article/40040		
11	Інтернет-ресурс	Стовбурові клітини: етичні проблеми	http://pulib.if.ua/referat/view/43504		

Поради щодо опрацювання деяких джерел із таблиці 6.1:

- для ознайомлення з досвідом колег та вивчення методичних прийомів у пригоді стануть джерела, зазначені в пунктах 7, 9, де запропоновані уроки та презентації з теми;
- для зацікавлення учнів скористайтеся джерелами, зазначеними в пунктах 5, 10, 11.

Частина 7

Додаткові методичні матеріали

У таблиці 7.1 запропоновано додаткові методичні матеріали, які підготовлені автором і можуть бути використані вчителем у навчальній роботі. Їх розміщено на компакт-диску у вигляді додатків до частини 7.

Див. частина 7,
додатки 1-4

Таблиця 7.1

Номер додатка	Назва додатка
Додаток 1	Тканини рослинних організмів (таблиця)
Додаток 2	Тканини тваринних організмів (таблиця)
Додаток 3	Органи та системи органів рослин і тварин (презентація у форматі Microsoft Office Power Point)
Додаток 4	Завдання для перевірки знань (матеріали до уроків)

Світлана ГУРОВА,
 учитель-методист вищої категорії,
 Раденська загальноосвітня школа,
 с. Раденськ, Цюрупинський район,
 Херсонська обл.

Ідентифікаційне вікно: Підсистема — навчальний процес Вид інформації — навчальна Шифр за КНІ — 18.2.07.01.00.003.000 Вид документа — інформаційний паспорт

Інформаційний паспорт навчальної теми Трикутники

Навчальний предмет: Геометрія

Клас: 7-й

За програмою для загальноосвітніх навчальних закладів «Математика. 5–12 класи». Затверджена Міністерством освіти і науки України від 23 грудня 2004 р. (Лист №1/11-6611). Автори: М.І. Бурда, Г.В. Апостолова, В.Г. Бевз, Є.П. Нелін та ін. Видавництво «Перун», 2005.

Тема № 3

Частина 1

Джерела навчальної інформації

У частині 1 (таблиця 1.1) наведено джерела інформації, за якими учень може самостійно вивчати тему. Для їх визначення використано Перелік підручників, навчальних посібників, які рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України на 2012/2013 навчальний рік. Крім цього, до частини включено джерела, рекомендовані автором для розширення та поглиблення знань із відповідної теми.

Таблиця 1.1

Перелік джерел навчальної інформації

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
1. Основні підручники та навчальні посібники, рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України					
1	Підручник	Геометрія. 7 клас	Бурда М.І., Тарасенкова Н.А.	Зодіак-ЕКО ВД «Освіта»	2007, 2011
2	Підручник	Геометрія. 7 клас	Істер О.С.	Освіта	2007
2. Додаткові підручники та навчальні посібники, рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України					
3	Підручник	Геометрія. 7 клас	Мерзляк А.Г., Полонський В.Б., Якір М.С.	Гімназія	2007

Закінчення таблиці 1.1

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
4	Підручник	Геометрія. 7 клас	Єршова А.П., Голобородько В.В., Крижановський О.Ф.	Ранок	2010
5	Робочий зошит	Геометрія. Комплексний зошит для контролю знань	Роганік О.М., Стадник Л.Г.	Ранок	2009
3. Додаткові джерела інформації, рекомендовані автором					
6	Посібник	Експрес-контроль з геометрії для 7 класу	Тарасенкова Н.А. Бурда М.І., Богатирьова І. М., Коломієць О. М., Сердюк З. О.	Педагогічна преса	2007
7	Посібник	Геометрія. Збірник задач і завдань для тематичного оцінювання. 7 клас	Мерзляк А.Г., Полонський В.Б., Рабинович Ю. М. Якір М.С.	Гімназія	2007
8	Посібник	Математичні диктанти. Геометрія. 7–8 класи	Корнієнко Т. Л., Фаготіна В. І.	Ранок	2009
9	Посібник	Геометрія. 7 клас. Дидактичні матеріали для різномірного навчання	Березан О.В.	ВПОП «Дніпро»	1995
10	Посібник	Геометрія у таблицях. Навчальний посібник для учнів 7–12 класів	Нелін Е.П.	Гімназія	2010
11	Посібник	Самостійні роботи з геометрії. 7 клас	Данко О.Н., Шумовська Є.В.	Торсінг плюс	2007
12	Посібник	Геометрія 7. Тестові завдання і контрольні роботи	Бевз В.Г., Бевз Г.П., Владімірова Н.Г.	Педагогічна преса	2007

Поради щодо порядку опрацювання деяких джерел із таблиці 1.1:

- почніть опрацювання теми з підручників, зазначених у пунктах 1–3;
- для узагальнення та перевірки знань із теми скористайтеся джерелами, зазначеними в пунктах 7–9 та 12.

Частина 2

Рекомендації для вивчення теми

2.1. Загальна характеристика теми

Особливість теми полягає в тому, що учні ознайомлюються з однією з основних фігур геометрії — трикутником, його елементами та властивостями. Вивчення цієї теми дає змогу осмислено доводити ознаки рівності трикутників, ознаки рівності та властивості прямокутних трикутників, властивості й ознаки рівнобедреного трикутника, властивості кутів трикутника та властивість зовнішнього кута трикутника.

Набуті знання формують уяву про геометричну фігуру в цілому, і зокрема про трикутник. Відбувається ознайомлення з новими поняттями та основними «чудовими» лініями трикутника — медіаною, бісектрисою, висотою — та їх властивостями, із класифікацією трикутників за сторонами і кутами.

Одержані знання, набуті уміння та навички дають змогу застосовувати вивчені означення, ознаки та властивості до розв'язування задач як цієї теми, так і всіх наступних тем геометрії.

У таблиці 2.1 подано витяг із навчальної програми щодо змісту навчального матеріалу з теми та вимог до навчальних досягнень учнів із її засвоєння.

Таблиця 2.1

Зміст навчального матеріалу	Навчальні досягнення учнів
<p><i>Тема 3. Трикутники</i></p> <p>Трикутник і його елементи. Рівність геометричних фігур. Ознаки рівності трикутників.</p> <p>Види трикутників. Рівнобедрений трикутник, його властивості та ознаки. Висота, бісектриса і медіана трикутника.</p> <p>Ознаки рівності прямокутних трикутників. Властивості прямокутних трикутників.</p> <p>Сума кутів трикутника. Зовнішній кут трикутника та його властивості.</p> <p>Нерівність трикутника.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>описує</i> зміст поняття «рівні фігури»; • <i>наводить приклади</i> рівних фігур; • <i>зображує</i> та знаходить на малюнках рівносторонні, рівнобедрені, прямокутні трикутники та їх елементи; • <i>формулює означення</i> різних видів трикутників, бісектриси, висоти, медіани трикутника; <i>властивості</i> рівнобедреного і прямокутного трикутників; <i>ознаки</i> рівності трикутників, рівнобедреного трикутника; • <i>класифікує</i> трикутники за сторонами і кутами; • <i>доводить</i> ознаки рівності трикутників, ознаки рівності та властивості прямокутних трикутників, властивості й ознаки рівнобедреного трикутника, властивості кутів трикутника, властивість зовнішнього кута трикутника; • <i>застосовує</i> вивчені означення, ознаки і властивості до розв'язування задач.

Перед вивченням навчального матеріалу корисно згадати теми 5-го класу («Кут. Види кутів. Бісектриса кута», «Рівність фігур. Формули», «Трикутник, його периметр. Види трикутників») і повторити питання, які вивчались у 7-му класі («Відрізок», «Промінь», «Пряма», «Кути»; «Суміжні та вертикальні кути, їх властивості»; «Паралельні та перпендикулярні прямі, їх властивості», «Ознаки паралельності прямих»).

2.2. Поради щодо вивчення теми

Важливо знати, що залежно від кутів розрізняють такі види трикутників: гострокутні, прямокутні, тупокутні. Залежно від сторін трикутники ділять на рівнобедрені, рівносторонні та різносторонні.

Зверніть увагу на те, що лише у рівнобедреному трикутнику бісектриса, проведена до його основи, є медіаною та висотою; медіана, проведена до його основи, є бісектрисою та висотою; висота, проведена до його основи, є медіаною та бісектрисою.

Вивчаючи рівність геометричних фігур, потрібно пам'ятати, що дві геометричні фігури називають рівними, якщо їх можна сумістити накладанням. Отже, два трикутники називають рівними, якщо їх відповідні сторони та відповідні кути рівні.

Наприклад: $\triangle ABC = \triangle MKP$, якщо $\sphericalangle A = \sphericalangle M$, $\sphericalangle B = \sphericalangle K$, $\sphericalangle C = \sphericalangle P$
 $AB = MK$; $BC = KP$; $AC = MP$.

І навпаки: якщо в трикутниках ABC і MKP $\sphericalangle A = \sphericalangle M$, $\sphericalangle B = \sphericalangle K$,
 $\sphericalangle C = \sphericalangle P$ і

$AB = MK$; $BC = KP$; $AC = MP$, то: $\triangle ABC = \triangle MKP$.

Слід відмітити, що рівність двох трикутників можна встановити, не накладаючи один трикутник на другий, а порівнюючи лише деякі їх елементи. Це важливо знати для того, щоб розв'язувати більшість практичних задач, наприклад на встановлення рівності двох земельних ділянок трикутної форми, які не можна накласти одна на одну.

Під час розв'язування більшості практичних задач доцільним буде використання *ознак рівності трикутників*, тобто тверджень, що дають відповіді на запитання «*За яких умов трикутники будуть рівними?*».

Потрібно запам'ятати три ознаки рівності трикутників:

- за двома сторонами і кутом між ними;
- за стороною і прилеглими до неї кутами;
- за трьома сторонами.

Після вивчення теми обов'язково *зробіть узагальнення*, виробіть алгоритми розв'язання типових вправ, виготовте пам'ятки, намалюйте схеми.

2.3. Словник до теми

Визначення основних понять, які зустрічаються під час вивчення теми, подано за підручником:

Істер, О. С. Геометрія. 7 клас. — К. : Освіта, 2007.

Словник визначень розміщено на компакт-диску.

Див. частина 2,
додаток 1

2.4. Інформація для запам'ятовування

Для запам'ятовування наведено інформацію, яка є визначальною і потребує особливої уваги в процесі вивчення теми.

1. Розглядаючи рівнобедрений трикутник, обов'язково вкажіть його основу, рівні сторони.
2. У рівнобедреному трикутнику дві сторони рівні (бічні).
3. У рівнобедреному трикутнику кути при основі рівні.
4. У рівносторонньому трикутнику всі сторони і всі кути рівні.
5. У будь-якому трикутнику всі бісектриси перетинаються в одній точці.
6. У будь-якому трикутнику всі висоти або їх продовження перетинаються в одній точці.
7. Для доведення рівності трикутників підведіть задачу або до означення рівних трикутників, або до однієї з ознак.
8. Якщо трикутники рівні, то всі відповідні сторони та відповідні кути рівні.

9. Якщо всі відповідні сторони та відповідні кути трикутників рівні, то ці трикутники рівні.
10. Щоб довести рівність кутів чи відрізків, потрібно:
 - з'ясувати, чи є ці елементи складовими трикутників;
 - довести рівність трикутників, у які входять такі елементи або
 - показати, що вони є елементами рівнобедреного трикутника.
11. Якщо трикутник рівносторонній, то він рівнобедрений.
12. Якщо трикутник рівнобедрений, то він не обов'язково рівносторонній.
13. Будь-який рівносторонній трикутник містить у собі три рівнобедрених.
14. У рівнобедреному трикутнику бісектриса, медіана та висота, проведені до його основи, є одним відрізком.

Частина 3

Додаткові навчальні матеріали

Див. частина 3,
додатки 1-5

Для вивчення теми рекомендовано використати додаткові навчальні матеріали, які підготовлені автором. Їх подано як додатки до частини 3, перелічено в таблиці 3.1 і розміщено на компакт-диску. Додатки 2-5 — мультимедійний супровід до уроків із теми у форматі Microsoft Office Power Point.

Таблиця 3.1

Номер додатка	Назва додатка
Додаток 1	Види трикутників (опорна схема)
Додаток 2	Трикутник і його елементи
Додаток 3	Медіана, бісектриса, висота
Додаток 4	Рівність геометричних фігур
Додаток 5	Ознаки рівності трикутників

Частина 4

Самоперевірка знань

Див. частина 4,
додаток 1

Оскільки навчальний матеріал є початковим у вивченні трикутників 7-го класу та всього курсу геометрії, то завдання цієї теми рідко використовують у ЗНО як окремий вид завдань. Для самоперевірки набутих учнем знань автором запропоновано завдання експрес-контролю. Ці завдання і відповіді до них розміщено на компакт-диску.

Частина 5

Творчі роботи

Для поглибленого вивчення теми пропонується підготувати такі повідомлення:

1. Використання трикутників в архітектурі.
З'ясуйте, як застосовують математичні знання про трикутники в архітектурі.
2. Бермудський трикутник — міф чи реальність. Історія відкриттів.
Спробуйте дати ймовірне пояснення феномена Бермудського трикутника.

Частина 6

Джерела методичної інформації

У таблиці 6.1 наведено джерела інформації методичного характеру, які визначені та рекомендовані автором як додаткові і можуть бути використані вчителем для висвітлення теми.

Таблиця 6.1

Перелік методичної літератури

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
<i>Джерела інформації, рекомендовані автором</i>					
1	Електронний комп'ютерний посібник	Електронний конструктор уроку. Геометрія. 7 клас	Авт. колектив	Основа	2011
2	Методичний посібник	Геометрія. 7 клас (із компакт-диском)	Бурда М.І., Василенко О.П.	ДП «ІППТ»	2010
3	Посібник	Збірник задач і контрольних робіт з геометрії для 7 класу	Мерзляк А.Г., Полонський В.Б., Рабинович Ю.М., Якір М.С.	Гімназія	2000
4	Посібник	Уроки з геометрії. 7 клас	Возняк Г.М.	Підручники і посібники	2003
5	Навчально-методичний посібник	Геометрія. 7 клас. Серія «Мій конспект»	Старова О.О.	Основа	2009

Частина 7

Додаткові методичні матеріали

 Див. частина 7, додатки 1–3: У таблиці 7.1 запропоновано додаткові методичні матеріали, які можуть бути використані в навчальній роботі. Їх розміщено на компакт-диску у вигляді додатків до частини 7.

Таблиця 7.1

Номер додатка	Назва додатка
Додаток 1	Трикутники (розробка циклу уроків)
Додаток 2	Друга ознака рівності трикутників (конспект уроку)
Додаток 3	Друга ознака рівності трикутників (презентація до уроку у форматі Microsoft Office Power Point)

Олена МИКИТЮК,
 учитель вищої категорії,
 Смілянський природничо-математичний ліцей,
 Асоційована школа ЮНЕСКО,
 м. Сміла, Черкаська обл.

Ідентифікаційне вікно: Підсистема — навчальний процес Вид інформації — навчальна Шифр за КНІ — 42.2.09.01.00.004.000 Вид документа — інформаційний паспорт

Інформаційний паспорт навчальної теми Службове програмне забезпечення

Навчальний предмет: Інформатика

Клас: 9-й

За програмою для загальноосвітніх навчальних закладів «Інформатика. Програми для профільного навчання та допрофільної підготовки». Затверджено Міністерством освіти і науки України від 10 серпня 2010 р. (Лист № 1/11-4927). Автори: Завадський І.О., Дорошенко Ю.О., вид-во «Видавнича група ВНУ», 2009.

Тема № 4

Частина 1

Джерела навчальної інформації

У частині 1 (таблиця 1.1) наведено джерела інформації, за якими учень може самостійно вивчати тему. Для їх визначення використано Перелік підручників, навчальних посібників, які рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України на 2012/2013 навчальний рік. Крім цього, до частини включено джерела, що рекомендовані автором для розширення та поглиблення знань із відповідної теми.

Таблиця 1.1

Перелік джерел навчальної інформації

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
1. Основні підручники та навчальні посібники, рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України					
1	Підручник	Інформатика. 9 клас	Морзе Н.В., Вембер В.П., Кузьмінська О.Г.	Школяр	2009
2	Підручник	Інформатика. 9 клас	Ривкінд Й.Я., Шакотько В.В., Лисенко О.М.	Генеза	2009
3	Підручник	Інформатика. 9 клас	Завадський І.О., Стеценко І.В., Левченко О.М.	ВГ ВНУ	2009

Закінчення таблиці 1.1

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
4	Підручник	Інформатика. 9 клас	Володіна І.Л., Володін В.В.	Гімназія	2009
2. Додаткові підручники та навчальні посібники, рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України					
5	Навчальний посібник	Основи інформатики. 9 клас	Володін В.В., Володіна І.Л.	Гімназія	2012
6	Робочий зошит	Практикум і робочий зошит з інформатики. 9 клас	Завадський І.О., Пасічник О.В., Бойчук В.В.	ВГ ВHV	2011
7	Збірник завдань	Збірник завдань, тренувальних вправ, самостійних і практичних робіт, завдань для тематичного оцінювання з інформатики	Ривкінд Й.Я., Лисенко Т.І., Чернікова Л.Л., Шакотько В.В.	Гене́за	2010
8	Робочий зошит	Робочий зошит з інформатики	Малий П.М.	Івано-Франківськ ОППО	2010
9	Посібник	Експрес-контроль. Інформатика	Корнієнко М.М., Іванова І.Д., Троненко Н.Г.	Ранок	2011
10	Довідник	Інформатика. Короткий довідник	Корнієнко М.М., Іванова І.Д.	Ранок	2011
3. Додаткові джерела інформації, рекомендовані автором					
11	Посібник	Інформатика. 7–11 класи	Гаєвський О.Ю.	А.С.К.	2004
12	Посібник	Базовий курс інформатики. 8–11 класи	Руденко В.Д., Макарчук О.М., Патланжолу М.О.	ВГ ВHV	2005

Поради щодо порядку опрацювання деяких джерел із таблиці 1.1:

- для всебічного оволодіння знаннями з теми рекомендовано скористатись джерелами, зазначеними у пунктах 1, 2, 11;
- *закріпленню теоретичних знань і навичок* допоможе система вправ, яка подається у підручнику, зазначеному в пункті 1;
- джерела, зазначені в пунктах 6 та 7, містять як теоретичні запитання, так і практичні завдання, виконання яких необхідне під час вивчення інформатики, а також перелік завдань для тематичного оцінювання;
- джерела, зазначені в пунктах 8 та 9, містять перелік завдань у тестовій формі, які дають змогу систематизувати та перевірити рівень засвоєних знань із теми.

Частина 2

Рекомендації для вивчення теми

2.1. Загальна характеристика теми

Під час опрацювання теми учні вивчають поняття «комп'ютерний вірус», його види та наслідки, до яких може призвести за-

раження комп'ютера. Звертається увага на поняття «антивірусні програми», їх відмінності, розглядаються способи захисту комп'ютера від зараження вірусами. Вивчаються способи профілактики та основні методи роботи з антивірусними програмами.

У процесі вивчення особлива увага приділяється поняттям «архів», «програми-архіватори». Робиться акцент на різниці між папкою та архівом, на типах розширень архівів, способах стиснення інформації, можливостях різних програм-архіваторів, виконуються практичні завдання.

У таблиці 2.1 подано витяг із навчальної програми щодо змісту навчального матеріалу з теми та вимог до навчальних досягнень учнів із її засвоєння.

Таблиця 2.1

Зміст навчального матеріалу	Навчальні досягнення учнів
<p><i>Тема 4. Службове програмне забезпечення</i></p> <p>Поняття комп'ютерного вірусу. Історія та класифікація вірусів і троянських програм. Призначення, принцип дії та класифікація антивірусних програм. Робота в середовищі антивірусної програми. Правила профілактики зараження комп'ютера вірусами.</p> <p>Стискання, архівування та розархівування даних. Архіватори та операції з архівами.</p> <p>Запис інформації на оптичні носії. Форматування та копіювання дисків.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i> поняття та загальний принцип дії вірусу; відмінності між вірусами та троянськими програмами; правила профілактики зараження комп'ютера вірусами; • <i>має уявлення</i> про принципи стискання інформації; • <i>описує</i> особливості завантажувальних і файлових вірусів, макровірусів, мережевих вірусів, вірусів-хробаків і троянських програм; призначення антивірусних програм-сканерів, моніторів, ревізорів, блокувальників; • <i>визначає</i> необхідність і доцільність стискання даних; • <i>розпізнає</i> файли архівів; • <i>використовує</i> антивірусне програмне забезпечення для одноразового та періодичного сканування й лікування файлів і дисків; програму-архіватор для створення й розпакування архівів у форматі rar та zip; програму для запису інформації на оптичні носії; • <i>вміє</i> сканувати та лікувати папки й диски; налаштовувати параметри періодичної антивірусної перевірки й автоматичного оновлення антивірусних баз; записувати дані на оптичні диски; формувати зовнішні носії інформації, такі як гнучкі або оптичні диски, пристрої флеш-пам'яті; створювати копії оптичних дисків; архівувати та розархівувати файли і папки; додавати файли і папки до наявних архівів та видаляти їх із архівів.

2.2. Поради щодо вивчення теми

Важливо пам'ятати, що комп'ютерні віруси становлять велику небезпеку для роботи операційної системи.

Варто знати, що необхідно постійно оновлювати антивірусну програму та періодично перевіряти комп'ютер на наявність вірусів.

Користуючись зовнішніми носіями інформації, *не забувайте* перевіряти їх на наявність вірусів.

Запам'ятайте, що не можна встановлювати на комп'ютер програмне забезпечення, яке становить потенційну загрозу, особливо, якщо це виявлено антивірусною програмою.

Запам'ятайте, що зменшити обсяг інформації можна за допомогою програм-архіваторів.

Зверніть увагу на те, що різні програми-архіватори мають власне розширення, тому для видобування файлів з архіву необхідно встановити це програмне забезпечення.

Під час вивчення матеріалу за підручником *не забувайте* виконувати вправи, розміщені після теоретичної частини, такі як *Обговорюємо, Працюємо в парах (якщо є така можливість), Працюємо самостійно, Досліджуємо*.

2.3. Словник до теми

Визначення основних понять, термінів, які зустрічаються в процесі вивчення теми, подано за підручником:

Морзе, Н. В. Інформатика [Текст] : підруч. для учнів 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / Н. В. Морзе, В. П. Вембер, О. Г. Кузьмінська. — К. : Школяр, 2009.

Словник визначень розміщено на компакт-диску.

Див. частина 2,
додаток 1

2.4. Інформація для запам'ятовування

Для запам'ятовування наведено інформацію, яка є визначальною та потребує особливої уваги під час вивчення теми.

Ознаки зараження комп'ютера вірусом:

- деякі програми працюють не так, як завжди, або взагалі не працюють;
- комп'ютер працює дуже повільно, взагалі не працює або раптово припиняє роботу;
- інформація про деякі файли втрачена або спотворена;
- раптово значно зменшився робочий простір на диску;
- на екрані з'являються незрозумілі зображення тощо.

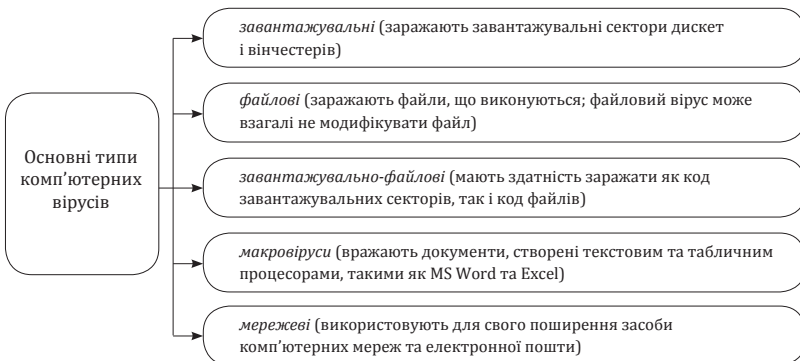

Схема 2.4.1 Основні типи комп'ютерних вірусів

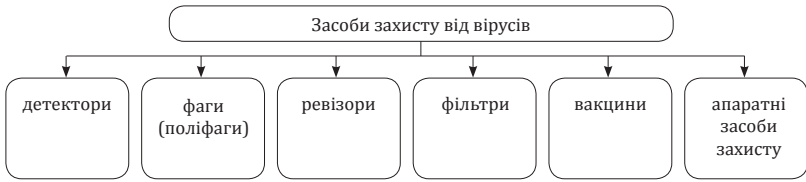

Схема 2.4.2 Засоби захисту від вірусів

Потрібно пам'ятати, що *максимальний захист* може забезпечити лише комплексне використання антивірусних засобів.

Поради для запобігання зараженню вірусами:

- не вставляйте свої зовнішні носії інформацій (ЗНІ) в будь-який комп'ютер;
- не дозволяйте стороннім особам зі своїми ЗНІ працювати на вашому комп'ютері;
- на чужому комп'ютері працюйте після його антивірусної перевірки або із ЗНІ, на яких заблокований запис;
- робіть періодичні профілактичні перевірки;
- перевірте свої ЗНІ на віруси відразу після контакту з чужим комп'ютером;
- на своєму комп'ютері після кожного завантаження операційної системи корисно робити попередній антивірусний контроль вінчестера;
- час від часу поновлюйте антивірусні програми новими версіями;
- створюйте архівні копії важливих програм і даних (копії інформації роблять на ЗНІ за допомогою програм-архіваторів); якщо віруси «з'їдять» інформацію на вінчестері, то після його лікування програми і дані можна відновити з архівних ЗНІ.

Причини створення копій (архівів) даних

Під час роботи на комп'ютері може вийти з ладу вінчестер, пошкодитися дискета, програми, вірус може зіпсувати дані, нарешті, є імовірність випадкового знищення файлу або цілого каталогу користувачем.

Запобігти неприємностям можна шляхом створення архівних копій важливої інформації і регулярного поновлення цих копій. Тут відразу виникає проблема об'єму та кількості дискет для створення архіву.

Справі допоможе така процедура: інформацію для зберігання треба стиснути, щоб займала менший об'єм, а за потреби розгорнути до звичайного розміру. За такої методики кількість ЗНІ, необхідних для створення архівів, зменшується у кілька разів.

Принципи стиснення інформації

Практично принцип стиснення інформації файлів в усіх архіваторах подібний: знаходження фрагментів, що повторюються, і заміна їх більш короткими.

Завдання архіватора — знайти ці фрагменти і записати замість них іншу інформацію, яка допоможе «згадати», де і за чим стоїть відповідний фрагмент.

Відомості про перші архіви з'явилися в 1985 році. Найбільш поширеними програмами-архіваторами є: ARJ, WinRar, PKZIP, LHARC та інші.

Основні можливості програм-архіваторів:

- перегляд вмісту архіву;
- додавання файлів до архіву;
- добування файлів з архіву;
- вилучення файлів з архіву;
- поповнення файлів в архіві;
- створення багатотомного архіву;
- тощо.

Частина 3

Додаткові навчальні матеріали

Для вивчення теми рекомендовано використати додаткові навчальні матеріали, які підготовлені автором (у вигляді мультимедійного супроводу до уроків із теми у форматі Microsoft Office Power Point). Їх подано як додатки до частини 3, перелічено в таблиці 3.1 і розміщено на компакт-диску.

Див. частина 3,
додатки 1–3

Таблиця 3.1

Номер додатка	Назва додатка
Додаток 1	Комп'ютерний вірус
Додаток 2	Архівація файлів
Додаток 3	Віруси — загроза людству і не тільки йому

Частина 4

Самоперевірка знань

Для самоперевірки набутих учнем знань наведено завдання ДПА (2011) з теми, а також завдання, рекомендовані автором. Їх розміщено на компакт-диску.

Див. частина 4,
додатки 1–5

Таблиця 4.1

Номер додатка	Назва додатка
Додаток 1	Робота з дисками (тематична атестація з теми)
Додаток 2	Завдання ДПА з теми
Додаток 3	Архівація файлів (практична робота)
Додаток 4	Робота з антивірусними програмами (практична робота)
Додаток 5	Комп'ютерні віруси (кросворд)

Частина 5

Творчі роботи

Для поглибленого вивчення теми запропоновано творчі завдання та короткі поради щодо їх виконання.

1. Комп'ютерні віруси — загроза людству і не лише йому.

Розгляньте поняття вірусу загалом, порівняйте біологічний вірус із комп'ютерним, знайдіть спільні та відмінні риси, зазначте наслідки, до яких може призвести зараження біологічним та комп'ютерним вірусами.

2. Історія виникнення комп'ютерних вірусів.

Опрацюйте історію виникнення комп'ютерного вірусу: коли і ким був створений уперше, до яких наслідків це призвело. Зверніть увагу на ситуацію в теперішній час стосовно цієї проблеми.

3. Порівняння антивірусних програм.

Порівняйте декілька антивірусних програм за їх швидкістю та якістю роботи, визначте, від чого залежать їхні властивості, дослідіть популярність (та її причини) антивірусних програм серед учнів вашого класу.

4. На полицях архіву...

Розгляньте поняття архіву та види програм-архіваторів, дослідіть можливості та призначення цих програм, визначте, які програми-архіватори є найбільш популярними в мережі Інтернет.

Частина 6

Джерела методичної інформації

У таблиці 6.1 наведено джерела інформації методичного характеру, визначені та рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, а також автором для використання вчителем у висвітленні теми.

Таблиця 6.1

Перелік методичної літератури

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
1. Методична література, рекомендована Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України					
1	Навчально-методичний посібник	Методика викладання інформатики у 9 класі	Звадський І.О., Пасічник О.В.	ВГ ВHV	2010

Закінчення таблиці 6.1

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
2. Джерела інформації, рекомендовані автором					
2	Посібник	Методика викладання інформатики у 9 класі	Завадський І. О., Стеценко І. В., Левченко О. М.	ВГ ВНВ	2009
3	Інтернет-ресурс	Методичні матеріали до уроків	http://exchange.smarttech.com		
4	Інтернет-ресурс	Освіта України	http://fij.com.ua/predmeti/informatika		
5	Інтернет-ресурс	Сайт-портфоліо Кравчук Г.Т.	http://sayt-portfolio.at.ua		
6	Інтернет-ресурс	Кабінет інформатики VLM	http://ki.at.ua		
7	Інтернет-ресурс	Майстер-тест	http://master-test.net/uk/catalog#category22		

- Поради щодо опрацювання джерел інформації з таблиці 6.1:
- джерела, зазначені в пунктах 2, 3, 5, включають в себе додаткові матеріали для проведення самостійних і контрольних робіт, що дають змогу вчителю індивідуалізувати перевірку знань, здійснити диференційований підхід до навчання, оцінити різні аспекти знань і вмінь учнів та ступінь розуміння матеріалу;
 - інтернет-ресурс, зазначений у пункті 4, містить поурочні плани з інформатики для 9-го класу;
 - у джерелі, зазначеному в пункті 6, можна знайти навчально-контролюючі матеріали до теми «Службове програмне забезпечення»;
 - інтернет-ресурс «Майстер-тест» (п. 7) — каталог онлайн-тестів для перевірки вивченої теорії.

Частина 7

Додаткові методичні матеріали

Див. частина 7,
додатки 1, 2

У таблиці 7.1 запропоновано додаткові методичні матеріали, які підготовлені автором і можуть бути використані вчителем у навчальній роботі. Їх розміщено на компакт-диску у вигляді додатків до частини 7.

Таблиця 7.1

Номер додатка	Назва додатка
Додаток 1	Комп'ютерні віруси (презентація у форматі Microsoft Office Power Point)
Додаток 2	Види атак (презентація у форматі Microsoft Office Power Point)

Тетяна РЕМЕХ,
старший науковий співробітник
лабораторії суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України,
учитель-методист,
канд. пед. наук

Ідентифікаційне вікно: Підсистема — навчальний процес Вид інформації — навчальна Шифр за КНІ — 49.3.10.04.01.003.000 Вид документа — інформаційний паспорт

Інформаційний паспорт навчальної теми Державний лад

Навчальний предмет: Правознавство

Клас: 10-й

Програми для загальноосвітніх навчальних закладів «Правознавство. 10–11 (рівень стандарту, академічний рівень)». Затверджені наказом Міністерства освіти і науки України «Про надання навчальним програмам для 11-річної школи грифа “Затверджено Міністерством освіти і науки України” від 28 жовтня 2010 р. № 1021. Автори: І.І. Котюк, Н.Й. Палійчук. Видавництво «Поліграфкнига», 2010.

Розділ 1 «Основи теорії держави». Тема № 3

Частина 1

Джерела навчальної інформації

У частині 1 (таблиця 1.1) наведено джерела інформації, за якими учень може самостійно вивчати тему. Для їх визначення використано Перелік підручників, навчальних посібників, які рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України на 2012/2013 навчальний рік. Крім цього, до частини включено джерела, що рекомендовані автором для розширення та поглиблення знань із відповідної теми.

Таблиця 1.1

Перелік джерел навчальної інформації

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
1. Основні підручники та навчальні посібники, рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України					
1	Підручник	Правознавство. 10 клас (рівень стандарту, академічний рівень)	Гавриш С.Б., Сутковий В.Л. Філіпенко Т.М	Генеца	2010
2	Підручник	Правознавство. 10 клас (рівень стандарту, академічний рівень)	Наровлянський О.Д.	Грамота	2010

Закінчення таблиці 1.1

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
2. Додаткові підручники та навчальні посібники, рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України					
3	Підручник	Правознавство. 10 клас (рівень стандарту, академічний рівень)	Пометун О.І., Ремех Т.О.	Літера ЛТД	2010
4	Робочий зошит	Правознавство. Комплексний зошит для контролю знань (рівень стандарту)	Святокум О.Є.	Ранок	2010
5	Робочий зошит	Правознавство. 10 клас	Ремех Т.О.	Літера ЛТД	2010
3. Додаткові джерела інформації, рекомендовані автором					
6	Посібник	Курс правознавства. Частина I. Основи теорії держави і права	Котюк І.І., Котюк О.І	Версія	2003
7	Посібник	Світ права	Калюжний Р.А., Пометун О.І., Ремех Т.О. та ін.	Київ, А.П.Н.	2004

Поради щодо порядку опрацювання деяких джерел із таблиці 1.1:

➤ для узагальнення та перевірки знань із теми варто виконати різноманітні завдання, розміщені в джерелах, зазначених у пунктах 1 (с. 44–46, 51–53), 2 (с. 27–28), 3 (с. 27–28), 4, 5 (с. 11–14). Виконання запропонованих завдань різного типу дозволить підготуватися і до предметної олімпіади;

➤ для підготовки повідомлень і презентацій із теми можна використати джерела, зазначені в пунктах 6 (с. 54–73), 7 (с. 16–19), де вміщено ґрунтовний матеріал із означеної теми.

Частина 2

Рекомендації для вивчення теми

2.1. Загальна характеристика теми

Особливість цієї теми полягає в тому, що основні її поняття вивчалися в курсі географії і частково — у курсі історії. Тому варто розпочинати опанування навчального матеріалу з актуалізації знань про державний лад, республіку, федерацію, монархію та ін.

Тема містить важливі поняття, які потрібно добре засвоїти. Для цього слід формулювати визначення видових понять через родові, наприклад, давати визначення *республіки* і *монархії* як *видів форми правління; федерації і колонії як видів державного (територіального) устрою* і т.д. Для усвідомлення зв'язків між поняттями теми корисним буде складання відповідної схеми (подібні схеми є практично в усіх рекомендованих підручниках і посібниках).

Засвоєння теми передбачає вміння ілюструвати вивчені поняття прикладами з історії та сучасності.

У таблиці 2.1 подано витяг із навчальної програми щодо змісту навчального матеріалу з теми та вимог до навчальних досягнень учнів із її засвоєння.

Таблиця 2.1

Зміст навчального матеріалу	Навчальні досягнення учнів
<p><i>Тема 3. Державний лад</i> Поняття і загальна характеристика державного ладу. Види і загальна характеристика форм правління. Політичні режими: поняття і види. Форма територіального устрою держави: поняття і види.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>пояснює</i>, що таке державний лад та які складові він включає; • <i>дає</i> визначення форми правління, політичного режиму і територіального устрою, <i>пояснює</i>, які є їх види, <i>дає</i> їх коротку характеристику і <i>наводить</i> приклади.

Під час вивчення теми спостерігаються такі міжпредметні зв'язки:

1) з історією

- 6-го класу: тема 6 «Греція в II–I половині I тис. до н.е. (питання «Виникнення спартанської держави»); тема 9 «Давній Рим у VIII–I ст. до н.е. (питання «Римська республіка») та ін.;
- 7-го класу: тема 1 «Виникнення та розвиток Київської Русі (питання «Суспільний устрій Київської Русі у IX–X ст.»);
- 8-го класу: тема 5 «Західноєвропейські держави в XVI — першій половині XVII ст.» (питання «Франція. Народження абсолютизму»);
- 9-го класу: тема 2 «Українські землі у складі Російської та Австрійської імперій наприкінці XVIII — у першій третині XIX ст.» (питання «Українські землі у складі Російської імперії: адміністративно-територіальний устрій та регіональний поділ») та ін.;

2) з географією

- 6-го класу: тема 9 «Адміністративно-територіальний устрій».

2.2. Поради щодо вивчення теми

Перед вивченням теми *пригадайте*, як ви визначали поняття *державний лад* у курсі географії. Також вам знадобляться отримані знання з курсу історії щодо понять *монархія*, *абсолютна монархія*, *парламентська республіка*, *імперія* та ін. Усе згадане вами *дозволить* краще опанувати питання теми.

Під час вивчення теми *дотримуйтеся такої послідовності* розгляду питань:

1. *Розпочніть* із засвоєння поняття *державний лад*, з яким ви вже частково ознайомлені з курсу географії. *Зверніть увагу* на те,

що в шкільних підручниках із правознавства під цим поняттям розуміють форму держави, яка складається з трьох елементів: форми правління, політичного режиму і територіального устрою. Тому наступним, обов'язковим для запам'ятовування, є поняття *форма держави*.

2. Далі *спробуйте* створити шаблон таблиці, яку ви будете поступово заповнювати в міру опанування навчальної інформації. До таблиці вписуйте основні поняття, вибудовуйте логічні зв'язки між ними (приміром, республіка — парламентська, президентська, змішана).

3. А тепер *перейдіть* до поняття *форма правління*. Після цього *розгляньте* її види — окремо монархію (необмежену, обмежену) і республіку (парламентську, президентську, змішану (президентсько-парламентську чи парламентсько-президентську)). Обов'язково слід *засвоїти* поняття *монархія* і *республіка*. Бажано *навести* приклади з історії або сучасності до кожної з форм правління.

4. Далі *зосередьтеся* на такому елементі форми держави, як *державний (територіальний) устрій*. Слід засвоїти, що таке проста (унітарна) і складна (федерація, імперія) держави, а також *звернути увагу* на те, що в більшості підручників конфедерацію теж віднесено до виду складних держав, хоча це союз держав, зазвичай, тимчасовий. Тут теж доречними будуть приклади з історії та сучасності.

6. Після цього *перейдіть* до розгляду питання про *державно-правовий (політичний) режим*. *Розпочніть* із визначення самого поняття, а потім розгляньте види політичного режиму — демократичний і недемократичний (авторитарний, тоталітарний). Корисно ілюструвати загальні поняття конкретними прикладами держав.

7. *Не забувайте* в ході роботи над елементами форми держави заповнювати таблицю! Після закінчення роботи ви можете порівняти створену вами таблицю з подібними в наявних підручниках чи посібниках.

2.3 Словник до теми

Визначення основних понять, які зустрічаються в процесі вивчення теми, подано за підручником:

Наровлянський, О. Д. *Правознавство : підруч. для 10-го кл. загальноосвіт. навч. закл. (рівень стандарту, академічний рівень) / О. Д. Наровлянський. — К. : Грамота, 2010. — 232 с. : іл. — С. 20–26.*

Словник визначень розміщено на компакт-диску.

2.4 Інформація для запам'ятовування

Для запам'ятовування наведено інформацію, яка є визначальною і потребує особливої уваги під час вивчення теми.

Див. частина 2,
додаток 1

Опорну схему та таблиці подано за виданням:
 Пометун, О. І. *Правознавство : підруч. для 10-го кл. / О. І. Пометун, Т. О. Ремех. — К. : Літера ЛТД, 2010. — С. 17–21.*

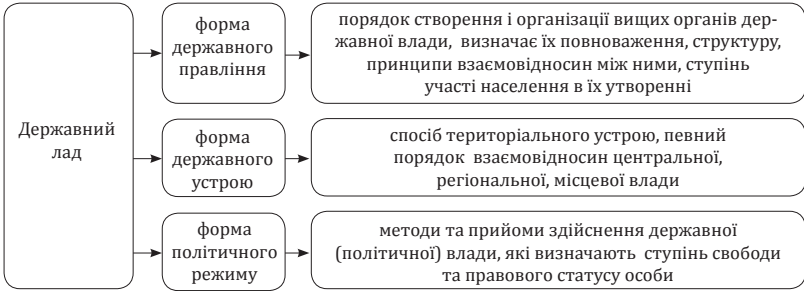

Схема 2.4.1 Державний лад та його елементи.

Таблиця 2.4.1

Види монархій

Абсолютна (необмежена) монархія	Обмежена монархія
Державна влада зосереджена в руках монарха (влада якого не обмежена конституцією), який: <ul style="list-style-type: none"> здійснює законодавчу діяльність; формує уряд і керує ним; контролює правосуддя, місцеве самоврядування. Історичний тип монархії. Султанат Оман.	Влада монарха обмежена конституцією, тому він не може прямо впливати на склад і політику уряду, що формується парламентом і підзвітний йому. Парламент здійснює законодавчу діяльність (Великобританія, Іспанія, Данія, Швеція, Бельгія, Голландія, Японія та ін.).

Таблиця 2.4.2

Характеристика видів республік

Парламентська республіка	Президентська республіка	Змішана республіка
Верховна влада належить парламенту, що: <ul style="list-style-type: none"> формує уряд, відповідальний перед ним; може шляхом голосування висловити вотум довіри або недовіри діяльності уряду в цілому, голові уряду (голови ради міністрів, прем'єр-міністра, канцлеру, конкретному міністру); 	Президент, обраний прямими чи непрямыми виборами, може: <ul style="list-style-type: none"> бути одночасно главою держави та уряду; особисто чи з наступним схваленням верхньої палати парламенту формує склад уряду, яким керує і який несе відповідальність перед ним; 	Президент і парламент обираються безпосередньо народом. Главою держави виступає президент, який пропонує склад уряду (насамперед кандидатуру прем'єр-міністра), що підлягає обов'язковому затвердженню парламентом.

Закінчення таблиці 2.4.2

Парламентська республіка	Президентська республіка	Змішана республіка
<ul style="list-style-type: none"> обирає президента (обсяг повноважень якого менший за обсяг повноважень прем'єр-міністра) чи бере участь у його обранні. <p>Приклади: <i>Італія, Греція, Індія, Чехія, Угорщина, Ізраїль, Німеччина, Туреччина</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> має право абсолютного вето щодо рішень парламенту; за певних обставин може розпустити його. <p>Парламент може:</p> <ul style="list-style-type: none"> обмежувати дії президента та уряду за допомогою законів і через закладення бюджету; може відсторонити від посади президента у порядку імпічменту. <p>Приклади: <i>США, Росія, Мексика, Сирія</i></p>	<p>Уряд несе подвійну відповідальність і перед президентом, і перед парламентом.</p> <p>Парламент може контролювати уряд шляхом прийняття щорічного бюджету країни, а також за допомогою права винесення уряду вотуму недовіри.</p> <p>Приклади: <i>Україна, Фінляндія, Франція</i></p>

Частина 3

Додаткові навчальні матеріали

Див. частина 3,
додаток 1

Для вивчення теми рекомендовано використати додатковий навчальний матеріал, який підготовлено автором. Його подано як додаток до частини 3 і розміщено на компакт-диску.

Таблиця 3.1

Номер додатка	Назва додатка
Додаток 1	Форма держави (таблиця)

Частина 4

Самоперевірка знань

У 2011–2012 роках ЗНО з правознавства не проводилося. Для самоперевірки набутих учнем знань наведено завдання за виданнями:

Ремех, Т. О. Збірник завдань для державної підсумкової атестації з правознавства : 11 кл. / Т. О. Ремех, С. П. Ратушняк. — К. : Центр навчально-методичної літератури, 2011, 2012. — 64 с.

Наровлянський, О. Д. Правознавство : підруч. для 10-го кл. загальноосвіт. навч. закл. (рівень стандарту, академічний рі-

 Див. частина 4, додаток 1: вень) / О. Д. Наровлянський. — К. : Грамота, 2010. — 232 с. : іл. — С. 27–28.
Ці завдання та відповіді до них розміщено на компакт-диску.

Частина 5 Творчі роботи

 Див. частина 5, додаток 1: Для поглибленого вивчення теми пропонується підготувати реферати та повідомлення. Нижче наведено теми таких робіт.
Для підготовки рефератів можна використати рекомендовану літературу та коментарі, що подано на компакт-диску.

Теми для дослідження, рефератів, участі в конкурсі МАН:

1. Міждержавні об'єднання (співдружність, конфедерація, співтовариство).
2. Україна — унітарна держава.

Частина 6 Джерела методичної інформації

У таблиці 6.1 наведено джерела інформації методичного характеру, визначені та рекомендовані автором для використання вчителем у висвітленні теми.

Таблиця 6.1

Перелік методичної літератури

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
<i>Джерела інформації, рекомендовані автором</i>					
1	Хрестоматія	Хрестоматія з правознавства	Лоха Л.О., Наровлянський О.Д.	Юрінком Інтер	2003
2	Посібник	Конституція України і основи правознавства в школі: книга для вчителя	За ред. І.Б. Усенка	Український центр правничих студій	1999
3	Посібник	Правознавство. 10 клас (I семестр). Плани-конспекти уроків за новою програмою (рівень стандарту, академічний рівень)	Філіпенко Т.М.	Шкільний світ	2010
4	Посібник	Основи держави і права у схемах і таблицях	Брецько Ф.Ф.	Ужгород	2005

Поради щодо опрацювання джерел із таблиці 6.1:

- для роботи з обдарованими учнями, підготовки їх до олімпіад і турнірів, а також під час створення презентацій із теми вчитель може скористатися джерелом, зазначеним у пункті 1;
- для підготовки до уроку корисними будуть рекомендації, подані в посібнику, зазначеному в пункті 2 (хоча ця книга видана 13 років назад). Особливої уваги заслуговують представлені статті щодо загальнодидактичних і методичних аспектів викладання правознавства;
- для підготовки до уроку вчитель може використати посібник, зазначений у пункті 3. У ньому на с. 22–39 є плани-конспекти уроків із теми, що містять цілі, структуру, опис уроків, завдання для учнів;
- джерело, зазначене в пункті 4, складається з тематичних таблиць із правознавства. Учитель може використовувати таблиці № 33–43 (с. 38–48) як наочні матеріали, для підготовки презентації з теми та для роботи з підготовки учнів до олімпіади з правознавства.

Частина 7

Додаткові методичні матеріали

У таблиці 7.1 запропоновано додатковий методичний матеріал, який підготовлений автором і може бути використаний учителем у навчальній роботі. Його розміщено на компакт-диску у вигляді додатку до частини 7.

Див. частина 7,
додаток 1

Таблиця 7.1

Номер додатка	Назва додатка
Додаток 1	Пізнавальні завдання для учнів із теми

Наталія БЛОУС,
методист науково-методичного відділу
Вінницького регіонального центру
оцінювання якості освіти,
канд. пед. наук

Ідентифікаційне вікно:
Підсистема — навчальний процес
Вид інформації — навчальна
Шифр за КНІ — 78.3.10.02.01.006.000
Вид документа — інформаційний паспорт

Інформаційний паспорт

навчальної теми

Іван Франко.

«Гімн» («Замість пролога»), «Сікстинська мадонна»,
«Безмежнеє поле...», «Ой ти, дівчино, з горіха зерня»,
«Чого являєшся мені...», «Легенда про вічне життя»,
«Розвивайся ти, високий дубе...», «Декадент»,
«Мойсей», «Сойчине крило»

Навчальний предмет: Українська література

Клас: 10-й

За програмою для профільного навчання учнів ЗНЗ. Академічний рівень. Затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 28 жовтня 2010 р. № 1021. Уклад.: Жулинський М.Г., Семенюк Г.Ф., керівники авторського колективу: Мовчан Р.В., Левчик Н.В., Бондар М.П., Камінчук О.А., Цимбалюк В.І. За заг. ред. Мовчан Р.В. Видавництво «Грамота», 2011.

Розділ 1 «Література 70–90-х років XIX ст.». Тема № 6

Частина 1

Джерела навчальної інформації

У частині 1 (таблиця 1.1) наведено джерела інформації, за якими учень може самостійно вивчати тему. Для їх визначення використано Перелік підручників, навчальних посібників, які рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України на 2012/2013 навчальний рік. Частина 1 містить також і перелік джерел, рекомендованих автором для розширення та поглиблення знань із відповідної теми.

Таблиця 1.1

Перелік джерел навчальної інформації

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
1. Основні підручники та навчальні посібники, рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України					
1	Підручник	Українська література	Авраменко О.М., Пахаренко В.І.	Грамота	2010

Закінчення таблиці 1.1

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
2	Підручник	Українська література	Семенюк Г.Ф., Ткачук М.П., Слоньовська О.В., Гром як Р.Т., Вашків Л.П., Плетенчук Н.С.	Освіта	2010
2. Додаткові підручники та навчальні посібники, рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України					
3	Хрестоматія	Українська література	Упор. Дмитренко Є.В.	Весна	2011
4	Хрестоматія	Українська література	Авраменко О.М.	Грамота	2010
5	Посібник	Українська література. Довідник, тестові завдання	Куриліна О.В., Земляна Г.І. та ін.	Абетка	2010
6	Посібник	Схеми і таблиці. Українська література	Нечволод Л.І.	Весна	2011
3. Додаткові джерела інформації, рекомендовані автором					
7	Словник	Літературознавчий словник-довідник	За ред. Гром'яка Р.Т., Коваліва Ю.І., Теремка В. І.	ВЦ «Академія»	2007
8	Підручник	Теорія літератури	Галич О., Назарець В., Васильєв Є.	Либідь	2006
9	Наукове видання	Іван Франко: життєвий і творчий шлях	Басс І.І., Каспрук А.А.	Наукова думка	1983
10	Літературно-художнє видання	Твори у 20-ти томах	Франко І.	Держлітвидав України	1956
11	Посібник	Українська література: комплексне видання для підготовки до ЗНО	Радченко І.О., Орлова О.М.	Літера ЛТД	2012
12	Інтернет-ресурс	Litplayer — українська класична література — аудіокниги	http://litplayer.com.ua/authors/franko		
13	Інтернет-ресурс	Енциклопедія життя і творчості Івана Франка	http://www.i-franko.name/uk/Gallery.html		
14	Інтернет-ресурс	Українська література	http://www.ukrlit.vn.ua/10klas.html		
15	Інтернет-ресурс	Українська література. Теорія української літератури. Готуємося до іспиту та ЗНО з української літератури	http://www.ukrlitzno.com.ua		

Поради щодо порядку опрацювання деяких джерел із таблиці 1.1:

- для загального ознайомлення з темою рекомендовано скористатися підручниками, зазначеними в пунктах 1, 2;
- у посібнику, зазначеному в пункті 6, у вигляді схем і таблиць наведено біографічні дані українських письменників, напрямки їх творчості, літературний аналіз творів та характеристики героїв, відомості з теорії літератури;

- словник, зазначений у пункті 7, допоможе у вивченні літературознавчих термінів;
- щоб поглибити знання з теорії літератури, використовуйте підручник, зазначений у пункті 8;
- із творчістю Івана Франка допоможе ознайомитися літературно-художнє видання, зазначене в пункті 10;
- для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання використовуйте посібник, указаний у пункті 11;
- для вивчення, повторення та систематизації знань із цієї теми користуйтеся також інтернет-ресурсами, зазначеними в пунктах 12–15.

Частина 2

Рекомендації для вивчення теми

2.1. Загальна характеристика теми

Особливість теми полягає в тому, щоб пояснити учням надзвичайно важливу роль, яку зіграв у становленні української нації Іван Франко. Він піднімав у своїх працях проблеми, актуальні не тільки для його часу, а й для наступних поколінь українців. Франко написав близько шести тисяч творів — літературних, публіцистичних, наукових. Творча спадщина вміщена в 50-ти томах.

Під час вивчення теми старшокласники поглиблюють знання про життєвий і творчий шлях Франка, усвідомлюють, що в його особі Україна має геніального письменника, публіциста, літературного критика, громадського діяча. В учнів формуються уміння аналізувати, узагальнювати, систематизувати, синтезувати отримані знання, давати власну оцінку прочитаному.

У таблиці 2.1 подано витяг із навчальної програми щодо змісту навчального матеріалу з теми та вимог до навчальних досягнень учнів із її засвоєння.

Таблиця 2.1

Зміст навчального матеріалу	Навчальні досягнення учнів
<p>Тема 5. Іван Франко «Гімн» («Замість пролога»), «Сікстинська мадонна», «Безмежне поле...», «Ой ти, дівчино, з горіха зерня», «Чого являєшся мені...», «Легенда про вічне життя», «Розвивайся ти, високий дубе...», «Декадент», «Мойсей», «Сойчине крило»</p> <p>Письменник, учений, громадський діяч. Багатогранність діяльності в українській культурі, її вплив на культурний і політичний розвиток України. Основні книги і праці. Франко-перекладач. Значення творчості для розвитку української літератури, у пробудженні національної самосвідомості. Творчість І. Франка у музиці. Франко і світова література.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • знає життєву біографію митця, уміє окреслити основні сфери його багатогранної діяльності; • називає основні книги і праці; • формує власне ставлення до таких особистостей, як І. Франко; • уміє пояснювати багатозначність понять «вершини» і «низини» у назві збірки. Називає твори (цикли) з неї, ідеї яких видаються актуальними сьогодні; • аналізує поезії, уміє визначити і пояснити символіку «Гімну», уміє розкрити значення поняття «вічний революціонер»;

Закінчення таблиці 2.1

Зміст навчального матеріалу	Навчальні досягнення учнів
<p>Лірика збірки «3 вершин і низин». Загальне уявлення про композицію збірки. Творчість великих майстрів Відродження; символ вічної жіночності, материнства, краси; суперечки про роль краси і користі («Сікстинська мадонна»). Франкова концепція постопу людства, вираз незламного оптимізму («Гімн» («Замість пролога»)).</p> <p>Поетична збірка «Зів'яле листя»: «Безмежне поле...», «Ой ти, дівчино, з горіха зерня», «Чого являєшся мені...». Місце любовної теми у творчості І. Франка. Життєві імпульси появи творів (автобіографічність). Широка емоційна гама почуттів ліричного героя, утвердження невмирущості людських почуттів, ідеалу кохання.</p> <p>Філософська і громадянська поезія. Змістовий зв'язок «Легенди про вічне життя» із поезією «Зів'ялого листя». Драматизм людських стосунків, роздуми про доцільність безсмертя людини, взаємне кохання як критерій щастя, неможливість його досягнення. «Декадент» — поетичне кредо І. Франка. Вираження життєствердної позиції ліричного героя-митця. Вірш-заклик «Розвивайся ти, високий дубе...» — віра в майбутнє своєї нації.</p> <p>Поема «Мойсей» — одна з вершин творчості І. Франка. Проблематика твору: історичний шлях нації, визначна особистість як її провідник, пробудження національної свідомості, історичної пам'яті. Пролог до поеми — заповіт українському народові.</p> <p>Проза І. Франка. Ідеї, проблеми прозової творчості. Місце у творчості повісті «Перехресні стежки». Художні шукання прозаїка. Франко і український модернізм.</p> <p>Новела «Сойчине крило» — жіноча доля в новітній інтерпретації. Образ героя-адресата — уособлення боротьби між «естетикою» і «живим чоловіком». Гуманізм новели. Роль І. Франка у розвитку драматургії і театру. («Украдене щастя»).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • <i>уміє</i> аналізувати поезії, визначати літературні і фольклорні начала, пояснити образи-символи; • <i>уміє</i> пояснити використання біблійних мотивів і образів, умовність художнього світу легенд і притч; • <i>формулює</i> провідну думку «Легенди...»; • <i>характеризує</i> вірш «Декадент», висловлює власні роздуми про мету і сенс художньої творчості людини; • <i>уміє</i> визначити головну ідею вірша «Розвивайся...», розкрити символічний образ дуба, знайти фольклорні елементи у творі; • <i>уміє</i> з'ясувати основну сюжетну лінію твору, визначити найнапруженіші фрагменти; • <i>пояснює</i> біблійну основу сюжету, його актуальність для епохи національно-визвольних рухів; • <i>розкриває</i> алегоричність образу Мойсея, передає зміст його сумнівів, роздумів і формулює резюме цих роздумів; • <i>висловлює</i> власні міркування про майбутнє свого народу; • <i>уміє</i> назвати основні прозові твори митця, схарактеризувати їхню тематику; • <i>розглядає і коментує</i> композицію і сюжет новели «Сойчине крило»; • <i>розкриває</i> образ Марії, його неоднозначність; • <i>характеризує</i> образ героя-адресата; • <i>уміє</i> визначити основний морально-етичний пафос новели та висловити власну оцінку твору; • <i>має</i> загальне уявлення про драматургію І. Франка; • <i>називає</i> коло тих художніх, філософських, історико-політичних проблем, актуальних і сьогодні, до яких долучився видатний письменник.

2.2. Поради щодо вивчення теми

Важливо пам'ятати, що Іван Франко своєю поезією, прозою, драматургією підніс українську літературу на новий, якісно вищий ступінь.

Зверніть увагу на те, що Іван Франко аналізував найвидатніші явища всесвітнього письменства, проводив паралелі між творами наших митців і здобутками в інших літературах.

Спробуйте самостійно довести думку про те, що Іван Франко був новатором у розвитку української прози, шляхом дослідження його творів.

Пам'ятайте, що велич Франка виявляється насамперед у тому, що в його особі органічно поєднувалися письменник і публіцист, учений і громадський діяч.

Варто зазначити, що Франкова поезія — це друге найвизначніше явище після Шевченкового «Кобзаря».

2.3. Словник до теми

Визначення основних понять, термінів, які трапляються під час вивчення теми, подано згідно зі словником літературознавчих термінів, що міститься в навчальному посібнику:

Радченко, І. О. Українська література : комплексне видання для підготовки до ЗНО : навч. посіб. / І. О. Радченко, О. М. Орлова. — К. : Літера ЛТД, 2012. — С. 199–210.

Словник визначень розміщено на компакт-диску.

Див. частина 2,
додаток 1

2.4. Інформація для запам'ятовування

Для запам'ятовування наведено інформацію, яка є важливою і потребує особливої уваги під час вивчення теми.

Іван Франко — великий письменник, глибокий учений-гуманітарій, активний громадський діяч. Його називають Каменярем, титаном праці, що високо підніс українське слово.

Франко працював у галузі фольклористики, етнології, історії й теорії літератури, історії, філософії, соціології, економічної теорії. Фундаментальними науковими працями є «Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 року», дослідження «З останніх десятиліть XIX віку», двотомні «Студії над українськими народними піснями», численні літературознавчі статті.

Поезія Івана Франка є надзвичайно різноманітною за тематикою та жанрами. Він є автором чудових віршів, ліро-епічних поем, гумористично-сатиричних творів, глибоких філософських притч та легенд.

Франко збагатив українську літературу численними поемами: соціально-побутовими («Панські жарти», «Сурка»), сатирично-політичними («Лис Микита»), історичними («На Святоюрській горі»), біографічними («Іван Вишенський»), філософськими («Смерть Каїна», «Мойсей»).

Проза Івана Франка багата колоритними соціальними, етнічними, побутовими подробицями, які надають зображеному виразного національного колориту. Йому належить також чимало теоретичних та історико-літературних розвідок про українську драматургію і театральне мистецтво.

Збірка Івана Франка «З вершин і низин» складається з семи великих розділів. У перших трьох — «De profundis», «Профілі і маски» та «Сонети» — зібрано ліричні твори, в чотирьох останніх — «Галицькі образки», «Із жидівських мелодій», «Панські жарти» та «Легенди» — твори епічні.

У 1896 році вийшла третя поетична збірка І. Франка «Зів'яле листя», яка поділяється на три цикли, образно названі «жмутками». До неї увійшла інтимна поезія, що створювалася впродовж попередніх десяти років.

Твір «Перехресні стежки» (1900) — не тільки психологічний, але й ідеологічний роман. У центрі — молодий інтелігент Євген Рафалович, який активно захищає селян на судовому процесі, намагається їх просвітити, вивести зі стану відчаю та зневіри.

Філософська поема Івана Франка «Мойсей» (1905) — видатне явище української літератури доби модернізму. Джерелами сюжету поеми стали біблійні оповіді про життя давніх євреїв, суспільно-політична атмосфера початку XX ст. На втілення ідейного задуму поеми мали вплив твори світового мистецтва. За жанром «Мойсей» Франка — філософська ліро-епічна поема. Філософська поема — це велика розповідь, у якій осмислюються світ, поступ людства, загальні закономірності життя, природи, сутнісні проблеми буття, часу і простору. У поемі «Мойсей» порушуються історіософські проблеми буття особи і нації, вождя і народу, волі та рабства, життя і смерті. У творі органічно поєдналися ліричне та епічне начала. Пролог — це лірична частина поеми (монолог), а розділи — епічна (проте з ліричним началом — емоційно забарвленими монологами і молитвами Мойсея).

Частина 3

Додаткові навчальні матеріали

Див. частина 3,
додатки 1–5

Для вивчення теми рекомендовано використати додаткові навчальні матеріали, які підготовлені автором. Їх подано як додатки до частини 3, перелічено в таблиці 3.1 і розміщено на компакт-диску.

Таблиця 3.1

Номер додатка	Назва додатка
Додаток 1	Історії з життя українського генія — Івана Франка
Додаток 2	Тарас Франко. Мої спогади про батька
Додаток 3	Михайло Яцків. Мої зустрічі з Каменярем
Додаток 4	Антон Крушельницький. Про похорон Івана Франка
Додаток 5	Гнат Хоткевич. Зі споминів про Франка

Частина 4

Самоперевірка знань

Див. частина 4,
додаток 1

Для самоперевірки набутих учнем знань наведено тестові завдання ЗНО, що були запропоновані на випробуваннях у період з 2008 до 2011 рр. Ці завдання та відповіді до них розміщено на компакт-диску.

Частина 5

Творчі завдання

Для поглибленого вивчення теми запропоновано творчі завдання і короткі поради щодо їх виконання.

1. Співзвучність мотивів поеми Івана Франка «Мойсей» та послання Тараса Шевченка «І мертвим, і живим...».

Виконуючи це завдання, зверніть увагу, що поему «Мойсей» і послання «І мертвим, і живим...» проймають національні та вселюдські проблеми. «Мойсей» Івана Франка — це твір-роздум про майбутнє українського народу, про взаємини вождя і мас під час боротьби за світле життя, про могутні сили народу, здатного висунути зі свого середовища в процесі революційного руху поводирів, які приведуть до остаточної перемоги. Послання Тараса Шевченка «І мертвим, і живим...» сповнене мотивами національної самокритики, національного сорому й водночас національного болю.

2. Значення імен у повісті «Перехресні стежки» І. Франка.

Регіна — від латинського regina (цариця, тобто володарка). Привертає увагу образ чоловіка Регіни — Валеріана Стальського. Ім'я Valerian через старослов'янську мову запозичене з латинської; означає «бути сильним, здоровим, фізично спроможним на щось». Прізвище Стальський символізує міцність, «залізність душі». У повісті І. Франко показує нам цього героя жорстоким і депотичним у ставленні до власної дружини. Добрим і благородним по відношенню до всіх (друга, коханої, селян) є головний герой повісті — Євген Рафалович. Євгеніу через церковнослов'янську мову запозичено з грецької, означає «благородний».

3. Образ ліричного героя збірки «Зів'яле листя».

Яскравою індивідуальністю, «цілим чоловіком» залишається Франко і в своїй інтимній ліриці (збірка «Зів'яле листя»). Пережита поетом особиста трагедія та удари, що завдали йому як громадському діячеві, знайшли своє поетичне втілення в цій збірці. «Зів'яле листя» — це хвилююча драма нерозділеної любові, що звучить гамою різноманітних душевних переживань та страждань.

Частина 6

Джерела методичної інформації

У таблиці 6.1 наведено джерела інформації методичного характеру, визначені та рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, а також автором для використання вчителем у висвітленні теми.

Таблиця 6.1

Перелік методичної літератури

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
1. Методична література, рекомендована Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України					
1	Методичний посібник	Слово на любов і на життя	Матюшкіна Т.	Чернігівський ОППО	2010
2	Довідник	Українська література. Практичний довідник	Марченко А.С., Марченко О.Д.	Весна	2011
2. Джерела інформації, рекомендовані автором					
3	Посібник	Теорія літератури	Павличко С.	Основа	2002
4	Енциклопедія	Літературознавча енциклопедія. У 2-х томах	Ковалів Ю. І.	Академія	2007
5	Словник	Словник літературознавчих термінів	Лесин В.М., Пулинець О.С.	Рад. шк.	1971
6	Літературно-критичне видання	Із вершин та низин	Шевчук В.	Дніпро	1990
7	Інтернет-ресурс	Методичний портал	http://metodportal.net/node		
8	Інтернет-ресурс	UROKI.NET	http://www.uroki.net		
9	Інтернет-ресурс	Українська мова і література в школі	http://www.ukr-in-school.edu-ua.net		
10	Інтернет-ресурс	Українська мова і література	http://ridnamova.ck.ua		

Частина 7

Додаткові методичні матеріали

Див. частина 7,
додаток 1

У таблиці 7.1 запропоновано додатковий методичний матеріал, який може бути використаний у навчальній роботі. Його розміщено на компакт-диску у вигляді додатка до частини 7.

Таблиця 7.1

Номер додатка	Назва додатка
Додаток 1	Іван Франко. Життєвий і творчий шлях (мультимедійна презентація у форматі Microsoft Office Power Point)

Ірина КРЕСТІНІНА,
 учитель вищої категорії, учитель-методист,
 Севастопольська спеціалізована школа І–ІІІ ст.
 з поглибленим вивченням німецької мови № 35,
 м. Севастополь, Автономна Республіка Крим

Ідентифікаційне вікно:
 Підсистема — навчальний процес
 Вид інформації — навчальна
 Шифр за КНІ — 84.3.11.04.01.005.000
 Вид документа — інформаційний паспорт

Інформаційний паспорт навчальної теми Хвильова і квантова оптика

Навчальний предмет: Фізика

Клас: 11-й

За програмою для загальноосвітніх навчальних закладів «Збірник програм з профільного навчання для ЗНЗ. Фізика 10–11 класи. Академічний рівень». Затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 28 жовтня 2010 р. № 1021. ВГ «Основа», 2010.

Розділ 1 «Електродинаміка». Тема № 5

Частина 1

Джерела навчальної інформації

У частині 1 (таблиця 1.1) наведено джерела інформації, за якими учень може самостійно вивчати тему. Для їх визначення використано Перелік підручників, навчальних посібників, які рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України на 2012/2013 навчальний рік. Крім цього, до частини включено джерела, рекомендовані автором для розширення та поглиблення знань із відповідної теми.

Таблиця 1.1

Перелік джерел навчальної інформації

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
1. Основні підручники та навчальні посібники, рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України					
1	Підручник	Фізика. 11 клас (академічний, профільний рівні)	Божина Ф.Я., Бар'яхтар В.Г., Кірюхін М.М., Кірюхіна О.О.	Ранок	2011
2	Підручник	Фізика. 11 клас (академічний, профільний рівні)	Засекіна Т.М., Засекін Д.О.	СИЦІЯ	2011
3	Підручник	Фізика. 11 клас (рівень стандарту)	Сиротюк В.Д., Баштовий В.І.	СИЦІЯ	2011

Закінчення таблиці 1.1

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
2. Додаткові підручники та навчальні посібники, рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України					
4	Зошит для лабораторних робіт	Фізика (академічний рівень)	Гельфгат І.М., Кирик Л.А.,	Гімназія	2012
5	Підручник	Фізика	Гендельштейн Л.Е., Бондаренко М.В., Євлахова О.М.	Гімназія	2011
6	Посібник	Запитання, задачі, тести (рівень стандарту, академічний, профільний рівні)	Кирик Л.А., Гельфгат І.М., Ненашев І.Ю.	Гімназія	2012
7	Посібник	Фізика. Лабораторні роботи (академічний рівень)	Краснякова Т.В., Чорнобай К.Г.	Янтар	2012
3. Додаткові джерела інформації, рекомендовані автором					
8	Посібник	Комплексний зошит для контролю знань. 11 клас (академічний рівень)	Божінова Ф.Я., Кірюхіна О.О.	Ранок	2011
9	Довідник	Фізика (практичний довідник). 7–11 класи	Дудінова О.В., Ємченко К.Е.	Весна	2009
10	Посібник	Фізика. Довідник старшокласника та абітурієнта (навчальний посібник)	Лапінський В.В., Терещук Б.М.	Торсінг	2005
11	Посібник	Фізика. Тести. 7–11 класи	Татарчук Н.В.	ВЦ «Академія»	2008
12	Посібник	2002 задачі по физике	Рыбалка А.И., Кибец И.Н., Шкляревский И.О.	Фоліо	2003

Поради щодо порядку опрацювання деяких джерел із таблиці 1.1:

- для вивчення теоретичного матеріалу використовуйте джерела, зазначені в пунктах 1–3 та 5;
- для закріплення матеріалу та виконання лабораторних робіт слід використати джерела, зазначені в пунктах 4, 7, 12;
- для поглиблення знань рекомендовано звернутися до джерел, указаних у пунктах 9, 10;
- для перевірки знань із теми використовуйте завдання посібників, зазначених у пунктах 6 і 8.

Частина 2

Рекомендації для вивчення теми

2.1. Загальна характеристика теми

Головна мета вивчення цієї теми — формування в учнів стійких матеріалістичних уявлень про корпускулярно-хвильову при-

роду світла, етапи становлення і розвитку оптики як теорії світла, а також уміння пояснювати сутність таких оптичних явищ, як інтерференція, дифракція, дисперсія, поляризація, фотоэффект, люмінесценція, природу неперервного спектра світла. Під час вивчення теми учні повинні наводити приклади оптичних явищ в природі та їх використання в науці та техніці. Безумовно, дуже важливим є розглядання базових дослідів щодо визначення швидкості поширення світла у вакуумі та інших оптичних середовищах, значення та фізичного змісту сталої Планка як фундаментальної сталої.

Значне місце в темі займають питання геометричної оптики. Закони геометричної оптики вивчалися у 7-му класі, але дуже оглядово. Рівень і кількість задач були обмеженими і потребували інших підходів і практично нового розгляду. Багато типів задач цієї теми базуються на зображенні схематичних малюнків, побудов, використанні фізичних і математичних моделей та деяких припущень, тому вимагають від учнів глибокої математичної підготовки.

У таблиці 2.1 подано витяг із навчальної програми щодо змісту навчального матеріалу з теми та вимог до навчальних досягнень учнів із її засвоєння.

Таблиця 2.1

Зміст навчального матеріалу	Навчальні досягнення учнів
<p><i>Тема 5. Хвильова і квантова оптика</i></p> <p>Розвиток уявлень про природу світла. Поширення світла в різних середовищах. Джерела і приймачі світла. Поглинання і розсіювання світла. Відбивання світла. Плоске дзеркало. Одержання зображень за допомогою дзеркал. Застосування дзеркал. Заломлення світла. Закони заломлення світла. Показник заломлення. Повне відбивання світла. Лінзи. Побудова зображень, одержаних за допомогою лінз. Кут зору. Оптичні прилади та їх застосування.</p> <p>Світло як електромагнітна хвиля. Когерентність світлових хвиль. Інтерференція світла.</p> <p>Інтерференційні картини в тонких пластинках і плівках. Дифракція світла. Принцип Гюйгенса-Френеля. Дифракційні картини від щілини, тонкої нитки. Дифракційна ґратка.</p> <p>Дисперсія світла. Проходження світла крізь призму. Неперервний спектр світла. Спектроскоп. Поляризація світла. Природне і поляризоване світло.</p> <p>Квантові властивості світла. Гіпотеза М. Планка. Світлові кванти. Стала Планка. Енергія та імпульс фотона. Тиск світла.</p> <p>Фотоэффект. Досліди О.Г. Столетова. Закони зовнішнього фотоэффекту. Рівняння фотоэффекту. Застосування фотоэффекту.</p> <p>Люмінесценція. Фотохімічна дія світла.</p> <p>Квантові генератори та їх застосування. Принцип дії квантових генераторів.</p> <p>Корпускулярно-хвильовий дуалізм світла.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • знає особливості поширення світла в різних середовищах, закони відбивання і заломлення світла, принцип Гюйгенса-Френеля, гіпотезу М. Планка, квантові властивості світла, закони зовнішнього фотоэффекту, принципи дії квантових генераторів; • розуміє сутність світла як електромагнітної хвилі, показника заломлення, інтерференції, дифракції, дисперсії та поляризації світла, голографії, фотоэффекту, корпускулярно-хвильового дуалізму; • здатен (здатна) пояснити поглинання і розсіювання світла, утворення інтерференційних і дифракційних картин, дисперсійний спектр світла, тиск світла, фотохімічні реакції і люмінесценцію, призначення мікроскопа і телескопа; • вміє будувати зображення, одержані за допомогою дзеркал і лінз; • володіє експериментальними способами спостереження інтерференції та дифракції світла; • здатен (здатна) розв'язувати фізичні задачі, застосовуючи закони відбивання і заломлення світла, інтерференції та дифракції світла, рівняння фотоэффекту, формулу енергії та імпульсу кванта світла.

2.2. Поради щодо вивчення теми

Починаючи вивчати тему, *пригадайте*, що вам відомо про світло з курсу фізики 7-го класу. Як розповсюджується світло в однорідному середовищі та що відбувається зі світлом на межі двох середовищ? Які елементарні оптичні прилади ви знаєте?

Зверніть увагу на важливу практичну спрямованість цієї теми. Найбільшу частину інформації про навколишній світ людина отримує за допомогою зору. Це є однією з причин того, що в історії фізики дослідження природи світла посідають одне з головних місць. Для кращого осмислення змісту теми приділіть увагу питанням історії формування хвильової та корпускулярної теорій світла, внеску окремих учених у розвиток цих теорій.

Запам'ятайте, що світло — це, з одного боку, електромагнітна хвиля певного діапазону ($4 \times 10^{-7} \text{ м} - 8 \times 10^{-7} \text{ м}$), що має всі властивості електромагнітної хвилі. З другого боку, світло є потоком квантів світлової енергії (фотонів), що не мають маси спокою і розповсюджуються зі швидкістю світла у вакуумі 300 000 км/с. Практично всі світлові явища пояснюються як одною, так і іншою теорією.

Не забувайте, що для правильного розв'язання задачі з геометричної або хвильової оптики потрібно зробити акуратний малюнок. Указати хід усіх променів із використанням певних законів і правил. Пам'ятайте, деякі задачі, що мають фізичну сутність, розв'язуються геометричними методами.

Розпочинаючи вивчати тему, дотримуйтесь такого плану щодо розглядання дослідів і теорій:

ДОСЛІД

(досліди О.К. Ремера, А.І. Луї Фізо, А.А. Майкельсона, Т. Юнга, Х. Гюйгенса, О.Г. Столетова, С.О. Лебедева та ін.)

1. Мета дослідю.
2. Експериментальна установка.
3. Виконання експерименту.
4. Аналіз експериментальних результатів і висновки.

ТЕОРІЯ

(корпускулярно-хвильовий дуалізм, теорія фотоефекту)

1. Факти, дослідю.
2. Ідеальний об'єкт або модель.
3. Фізичні величини, що характеризують модель.
4. Основні положення теорії — принципи або гіпотези.
5. Наслідки та окремі закони, що є висновком із загальних положень.
6. Експериментальна перевірка наслідків.
7. Межі використання теорії.

2.3 Словник до теми

Визначення основних понять, які зустрічаються під час вивчення теми, подано за підручником:

Засєкіна, Т. М. Фізика. 11 клас (академічний рівень, профільний рівень) / Тетяна Засєкіна, Дмитро Засєкін. — Х. : Сіцця, 2011.

Словник визначень розміщено на компакт-диску.

Див. частина 2,
додаток 1.

2.4. Інформація для запам'ятовування

Для запам'ятовування наведено інформацію, яка є визначальною та потребує особливої уваги в процесі вивчення теми:

Таблиця 2.4.1

Формули для запам'ятовування

Формула	Пояснення
$\delta = 2k \times \lambda/2 - \max$ $\delta = (2k+1) \times \lambda/2 - \min$	умови максимуму і мінімуму інтерференції
$\pm 1/F = 1/d \pm 1/f$	формула тонкої лінзи
$D = 1/F$	формула для визначення оптичної сили двояко випуклої лінзи
$\Gamma = f/d = H/h$	збільшення лінзи
$d \sin\varphi = k\lambda$	умови максимуму дифракційної картини від дифракційної ґратки
$n = c/v, n_{\text{від}} = v_1/v_2$	абсолютний та відносний показники заломлення
$\sin\alpha/\sin\gamma = n$	закон заломлення світла
$\sin\alpha_0 = 1/n$	граничний кут повного відбиття
$E = hv, p = hv/c$	енергія та імпульс фотона
$hv = A_{\text{вих}} + m_e v^2/2$	рівняння Ейнштейна для фотоефекту
$v_{\text{min}} = A_{\text{вих}}/h$	формула для визначення червоної межі фотоефекту

Світлові явища, що доводять хвильову природу світла:

- інтерференція;
- дифракція;
- поляризація;
- дисперсія.

Світлові явища, що доводять корпускулярну теорію світла:

- випромінювання світла атомами;
- поглинання світла атомами;
- тиск світла;
- люмінесценція;
- фотоефект.

Основні дати та дослідники, які займалися визначенням швидкості світла:

1607 р.	Г. Галілей;
1676 р.	О.К. Ремер (астрономічний метод);
1725–1728 рр.	Д. Бредлей (астрономічний метод);
1849–1851 рр.	А.І. Луї Фізо;
1862 р.	Л. Фуко;
1879–1926 рр.	А.А. Майкельсон.

Частина 3

Додаткові навчальні матеріали

Див. частина 3,
додатки 1, 2

Для вивчення теми рекомендовано використати додаткові навчальні матеріали. Їх подано як додатки до частини 3, перелічено в таблиці 3.1 і розміщено на компакт-диску.

Таблиця 3.1

Номер додатка	Назва додатка
Додаток 1	Цікаві факти про життя і діяльність видатних учених (Х. Гюйгенс, Т. Юнг, О.Ж. Френель, О.Г. Столетов, М. Планк)
Додаток 2	Классические опыты по измерению скорости света

Частина 4

Самоперевірка знань

Див. частина 4,
додаток 1

Для самоперевірки набутих учнем знань наведено завдання ЗНО з теми, які були запропоновані на випробуваннях у період з 2010 по 2012 роки. Ці завдання та відповіді до них розміщено на компакт-диску.

Див. частина 4,
додаток 2

Крім зазначених вище завдань ЗНО до частини 4 включено завдання ДПА для перевірки знань із теми (2012). Ці завдання та відповіді до них розміщено на компакт-диску.

Частина 5

Творчі роботи

Для поглибленого вивчення теми автор пропонує творчі роботи та короткі поради щодо їх виконання.

1. Конструювання телескопа-рефрактора.
2. Виготовлення найпростішої дифракційної ґратки.

Виконуючи ці роботи, розгляньте теоретичне підґрунтя конструкції запропонованих оптичних приладів. Після виготовлення телескопа виконайте низку спостережень і зробіть відповідні малюнки (наприклад, зображення поверхні Місяця, супутників Юпітера та ін.). Саморобну дифракційну ґратку можна використати для визначення довжини світлової хвилі, а потім порівняти отриманий результат із табличним.

Також можна підготувати такі реферати:

1. Світло та колір у природі.
2. Можливе та неможливе в оптиці.
3. Розвиток учення про світло.

Частина 6

Джерела методичної інформації

У таблиці 6.1 наведено джерела інформації методичного характеру, визначені та рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, а також автором для використання вчителем у висвітленні теми.

Таблиця 6.1

Перелік методичної літератури

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
1. Методична література, рекомендована Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України					
1	Навчально-методичний посібник	Фізика. Схеми і таблиці (основні поняття і закони, формули та властивості, одиниці вимірювання, алгоритми розв'язування задач). Фізичні та математичні величини. Словник термінів	Чертіщева Т.В.	Весна	2012
2	Посібник	Тест-контроль. Фізика. Зошит для самостійних та контрольних робіт + лабораторні роботи	Вялих Л.І., Чертіщева М.О.	Весна	2011
2. Джерела інформації, рекомендовані автором					
3	Довідник	Довідник з курсу фізики середньої школи з прикладами розв'язування задач	Соколович Ю.А., Богданова Г.С.	Ранок	2004
4	Посібник	Фізика. Самостійні і контрольні роботи. 10 клас	Кирик Л.А.	Гімназія	2005
5	Навчально-методичний посібник	Методи моделювання та аналогії при розв'язуванні фізичних задач (навчально-методичний посібник)	Галатюк Ю.М. та ін.	Рівненський держ. гуманіт. ун-т	2006
6	Посібник	Репетитор з фізики	Кирик Л.А.	Факт	2008
7	Посібник	Тести «Фізика абітурієнту»	Татарчук Н.В.	Академія	2008
8	Посібник	70 незвичайних дослідів з фізики	Старощук В.А.	Основа	2004
9	Навчально-методичний посібник	Фізико-технічна творчість учнів	Бойко М.П., Венгер Є.Ф., Мельничук О.В.	Вища школа	2004
10	Методичний посібник	Блочне викладання навчального матеріалу з фізики. 10–11 класи	Лещова М.Г.	Основа	2004

Закінчення таблиці 6.1

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
11	Методичний посібник	Фізика. Задачі з розв'язками. Книга для вчителя	Котляр С.В., Ілленко О.С.	Країна мрій	2005

-
- Порада щодо опрацювання джерел інформації з таблиці 6.1:
- для закріплення матеріалу та підготовки до ДПА і ЗНО доцільно скористатися джерелом, зазначеним у пункті 7.
-

Частина 7

Додаткові методичні матеріали

Див. частина 7,
додатки 1, 2

.....

У таблиці 7.1 запропоновано додаткові методичні матеріали, які можуть бути використані в навчальній роботі. Їх розміщено на компакт-диску у вигляді додатків до частини 7.

Таблиця 7.1

Номер додатка	Назва додатка
Додаток 1	Блок-схема викладання теми
Додаток 2	Оптические иллюзии (презентація у форматі Microsoft Office Power Point)

Оксана ЖУКОВА,
 учитель вищої категорії, старший учитель,
 загальноосвітня школа № 8,
 м. Новоукраїнка,
 Кіровоградська обл.

Ідентифікаційне вікно:
 Підсистема — навчальний процес
 Вид інформації — навчальна
 Шифр за КНІ — 93.3.10.03.03.001.000
 Вид документа — інформаційний паспорт

Інформаційний паспорт навчальної теми Загальні відомості про металічні елементи та метали

Навчальний предмет: Хімія

Клас: 10-й

За програмою для ЗНЗ «Хімія. Програми для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. 10–11 класи». Затверджена наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 28 жовтня 2010 р. № 1021. Видавництво «Мандрівець», Тернопіль, 2011.

Розділ III «Металічні елементи та їхні сполуки». Тема № 1

Частина 1

Джерела навчальної інформації

У частині 1 (таблиця 1.1) наведено джерела інформації, за якими учень може самостійно вивчати тему. Для їх визначення використано Перелік підручників, навчальних посібників, які рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України на 2012/2013 навчальний рік. Крім цього, до частини включено джерела, рекомендовані автором для розширення та поглиблення знань із відповідної теми.

Таблиця 1.1

Перелік джерел навчальної інформації

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
1. Основні підручники та навчальні посібники, рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України					
1	Підручник	Хімія. 10 клас (профільний рівень)	Буринська Н.М., Депутат В.М., Сударева Г.Ф., Чайченко Н.Н.	Педагогічна думка	2010

Закінчення таблиці 1.1

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
2. Додаткові підручники та навчальні посібники, рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України					
2	Робочий зошит	Зошит для лабораторних дослідів та практичних робіт. Хімія. 10 клас (профільний рівень)	Білик О.М.	Ранок	2010
3	Збірник завдань	Збірник завдань для контролю знань з хімії (профільний рівень)	Гранкіна Т.М.	Ранок	2012
4	Робочий зошит	Робочий зошит з хімії	Савчин М.М.	ВНТЛ-Класік	2011
3. Додаткові джерела інформації, рекомендовані автором					
5	Посібник	Посібник з хімії для вступників до вузів	Хомченко Г.П.	Арій	2008
6	Посібник	Посібник для вступників до вузів	Сухан В.В., Табенська Т.В., Капустян А.Й., Горlach В.Ф.	Либідь	1993
7	Довідник	Хімія. 8–11 класи. Довідник школяра і студента	Зеленева О.Г.	ТОВ ВКФ «БАО»	2006
8	Збірник тестових завдань	Хімія. Тестові завдання для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання	Березан О.В.	Підручники і посібники	2010
9	Посібник	600 задач з хімії	Кукс С.П.	Мандрівець	1998
10	Посібник	Хімія. Олімпіадний мінімум	Ткачов В.В.	Основа	2011
11	Посібник	Хімія. Експрес-підготовка	Григорович О.В., Дігавцова Л.Ю.	Літера ЛДТ	2012
12	Науково-популярне видання	Оповідання про метали	Венецький С.Й.	Техніка	1972
13	Інтернет-ресурс	Единая коллекция цифровых образовательных ресурсов	http://school-collection.edu.ru/		

Поради щодо порядку опрацювання деяких джерел із таблиці 1.1:

- *починіть опрацювання теми з підручника, зазначеного в пункті 1;*
- *доступно та поглиблено* матеріал викладено в джерелах, зазначених у пунктах 5–7;
- *навчитися розв'язувати задачі* за рівняннями хімічних реакцій між розчином солі та металом допоможе посібник, зазначений у пункті 9 (подаються зразки розв'язування задач);
- *тестові завдання для підготовки до ЗНО* знаходяться в джерелах, зазначених у пунктах 8, 11;
- *задачі підвищеної складності* можна знайти в збірнику, зазначеному в пункті 3;
- *посібник, зазначений у пункті 10,* можна використати для підготовки до олімпіади з хімії;
- *інструкції до виконання лабораторних дослідів і практичних робіт* можна знайти в робочому зошиті, зазначеному в пункті 2;
- *цікаву інформацію про винайдення металів* можна знайти в книзі «Оповідання про метали» (п. 12).

Частина 2

Рекомендації для вивчення теми

2.1. Загальна характеристика теми

Тема ознайомлює учнів із загальною характеристикою металічних елементів та металів простих речовин. Під час вивчення теми учні розглядають місцезнаходження металічних елементів у періодичній системі, особливості будови атомів металічних елементів, з'ясовують, у якому вигляді металічні елементи зустрічаються в природі. Ознайомлюються з металічним зв'язком та металічною кристалічною ґраткою.

Ця тема має важливе практичне значення, оскільки ознайомлює учнів із фізичними та хімічними властивостями металів, способами добування металів, процесами корозії та електролізу. Ці знання допомагають людині використовувати метали в повсякденному житті. Важливо навчитися робити обчислення за рівняннями реакцій між розчином солі та металом.

Тема передбачає виконання трьох лабораторних дослідів, які мають на меті ознайомити учнів із природними сполуками металічних елементів та загальними хімічними властивостями металів.

На основі засвоєння матеріалу про речовини та їх перетворення, екологічну культуру, навички безпечного поводження з речовинами, розуміння ролі хімії в розвитку промисловості та забезпечення добробуту людини формується науковий світогляд учнів.

У таблиці 2.1 подано витяг із навчальної програми щодо змісту навчального матеріалу з теми та вимог до навчальних досягнень учнів із її засвоєння.

Таблиця 2.1

Зміст навчального матеріалу	Навчальні досягнення учнів
<p><i>Тема 1. Загальні відомості про металічні елементи та метали</i></p> <p>Положення металічних елементів у періодичній системі. Особливості будови їх атомів. Поширення в природі.</p> <p>Метали. Металічний зв'язок. Характерні фізичні та хімічні властивості металів: взаємодія з неметалами, водою, лугами, кислотами, розчинами солей.</p> <p>Обчислення за рівняннями реакцій між розчином солі та металом.</p> <p>Корозія металів. Види корозії: хімічна та електрохімічна. Захист від корозії. Поняття про сплави.</p>	<p>Учень (учениця):</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>називає</i> s-, p-, d-металічні елементи; • <i>наводить приклади</i> металічних руд, сплавів; • <i>формулює</i> означення корозії; • <i>складає</i> електронні та графічно-електронні формули атомів металів; рівняння відповідних хімічних реакцій; схеми електронного балансу окисно-відновних реакцій; • <i>характеризує</i> положення металічних елементів за їх місцем у періодичній системі; фізичні та хімічні властивості металів; їх поширення в природі, біологічну роль металічних елементів; • <i>пояснює</i> утворення металічного зв'язку; будову металів; суть хімічної та електрохімічної корозії; захист металів від корозії; • <i>обґрунтовує</i> властивості металічних елементів та їх сполук; поширення металічних елементів у природі;

Закінчення таблиці 2.1

Зміст навчального матеріалу	Навчальні досягнення учнів
Загальні способи добування металів із руд. Поняття про металургію. Пірометалургія, гідрометалургія, електрометалургія, мікробіометалургія. Електроліз водних розчинів та розплавів безоксигенових солей.	<ul style="list-style-type: none"> • <i>оцінює</i> практичне значення металів; • <i>прогнозує</i> можливість перебігу реакцій за рядом активності металів; • <i>висловлює судження</i> про наслідки корозії металів; • <i>розв'язує</i> задачі на обчислення за рівнянням реакції між розчином солі та металом; • <i>дотримується</i> правил техніки безпеки під час виконання хімічних дослідів.

Під час вивчення теми спостерігаються такі міжпредметні зв'язки з:

- *біологію*: біологічна роль металічних елементів;
- *географію*: рудні корисні копалини, родовища залізної, марганцевої та руд кольорових металів;
- *математику*: найпростіші математичні обчислення під час розв'язування задач;
- *фізику*: електричний струм у металах;
- *трудовим навчанням*: механічні властивості металів.

2.2. Поради щодо вивчення теми

Зверніть увагу на те, що метали на зовнішньому енергетичному рівні мають від 1-го до 3-х електронів. Радіус атомів металів більший порівняно з атомами неметалів, тому метали легко віддають електрони і в хімічних реакціях є відновниками.

Фізичні властивості металів можна поділити на дві групи: *специфічні* (характерні лише для металів) і *загальні*. До специфічних фізичних властивостей металів належать: пластичність і ковкість, металевий блиск, електро- і теплопровідність. Розглядаючи загальні фізичні властивості металів, *слід звернути увагу* на твердість, температуру плавлення та густину металів.

Описуючи хімічні властивості, *потрібно пам'ятати*, що метали за своєю хімічною активністю поділяються на три групи: лужні та лужноземельні метали, менш активні метали (в ряді напруг знаходяться до *H*) і малоактивні метали (в ряді напруг знаходяться після *H*).

Важливо знати, що метали знаходяться в природі переважно у вигляді сполук. Галузь промисловості, основою якої є добування металів, називається металургією. Відомі такі способи добування металів із руд: *пірометалургія, гідрометалургія, електрометалургія*.

Широкого застосування набули сплави. Вони мають низку переваг, порівняно з чистими металами. Найпоширенішими сплавами заліза є чавун і сталь.

Більшість металів під впливом зовнішнього середовища руйнуються, тобто піддаються корозії. Щоб уникнути великих збитків, важливо знати способи захисту металів від корозії.

Зверніть особливу увагу на процес електролізу. Електроліз може відбуватися в розплаві та розчині. При цьому катодні та анодні процеси суттєво відрізняються один від одного.

Слід помітити, що метали мають унікальні, притаманні лише їм властивості. Саме тому метали знайшли широке застосування в промисловості, побуті, сільському господарстві та ін. сферах життєдіяльності людини. Наприклад, ртуть не замерзає на морозі (рідкий метал), тому її використовують у виробництві термометрів; срібло добре відбиває світло, тому його застосовують у виробництві дзеркал; алюміній добре проводить струм, тому з нього роблять дроти та ін.

Важливо набути вмій:

- робити обчислення за рівняннями реакцій між розчином солі та металом;
- складати рівняння хімічних реакцій, характерні для металів;
- складати рівняння електролізу розчинів та розплавів солей;
- урівнювати рівняння методом електронного балансу, визначати окисник, відновник;
- описувати галузі добування та застосування металів;
- характеризувати способи захисту металів від корозії.

2.3. Словник до теми

Визначення основних понять, які зустрічаються під час вивчення теми, подано за підручником:

Буринська, Н. М. Хімія : підруч. для 10-го кл. загальноосвіт. навч. закл. (профільний рівень) / Буринська Н. М., Депутат В. М., Сударева Г. Ф., Чайченко Н. Н. — К. : Педагогічна думка, 2010. — 352 с.

Словник визначень розміщено на компакт-диску.

Див. частина 2,
додаток 1

2.4. Інформація для запам'ятовування

Для запам'ятовування наведено інформацію, яка є визначальною і потребує особливої уваги в процесі вивчення теми.

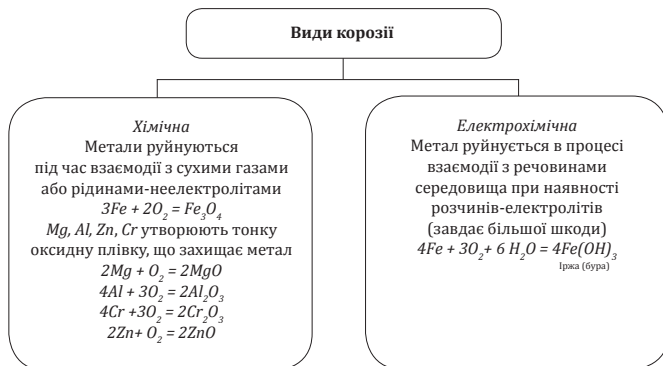

Схема 2.4.1 Види корозії

Схема 2.4.2 Способи захисту від корозії

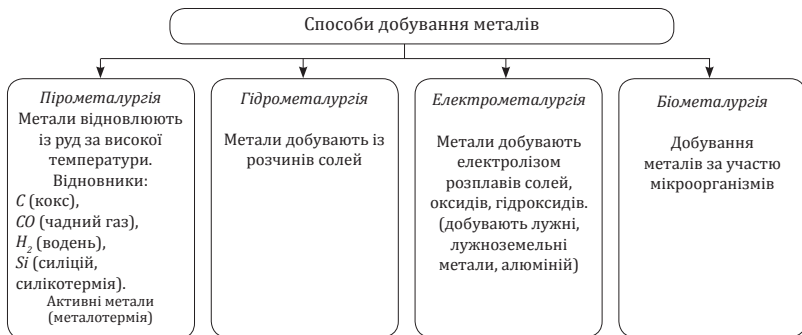

Схема 2.4.3 Способи добування металів

Таблиця 2.4.1

Найпоширеніші сплави, їх склад та галузі використання

Назва сплаву	Метали та неметали, що входять до складу сплаву	Застосування
Чавун і сталь	Fe і C	Виробляють батареї, деталі машин тощо
Бронза	Cu і Sn, буває Cu і Al, Cu і Pb	Виготовляють люстри, статуєтки, деталі машин
Латунь	Cu і Zn	Виробляють самовари, каструлі, ручки, деталі машин
Дюралюмін	Al (95%), Cu, Mg, Mn, буває Zn, Si	Легкий, твердий. Виготовлення літаків та ін.
Ніхром	Ni, Cr, Fe, Mn, Al	Великий опір — в електронагрівальних приладах
Мельхіор	Cu і Ni	Вироблення посуду, ювелірних виробів

Частина 3

Додаткові навчальні матеріали

Див. частина 3,
додатки 1–8

Для вивчення теми рекомендовано використати додаткові навчальні матеріали, які підготовлені автором. Їх подано як додатки до частини 3, перелічено в таблиці 3.1 і розміщено на компакт-диску.

Таблиця 3.1

Номер додатка	Назва додатка
Додаток 1	Фізичні властивості металів
Додаток 2	Хімічні властивості металів
Додаток 3	Загальні способи добування металів
Додаток 4	Електроліз
Додаток 5	Хімічний калейдоскоп «Метали-рекордсмени» (таблиця)
Додаток 6	Найважливіші мінерали (таблиця)
Додаток 7	Оповідання про метали
Додаток 8	Розрахунки за рівняннями хімічних реакцій між розчином солі та металом

Частина 4

Самоперевірка знань

Див. частина 4,
додаток 1

Для самоперевірки набутих учнем знань наведено завдання ЗНО з теми, які були запропоновані на випробуваннях у період з 2008 по 2012 роки. Ці завдання і відповіді до них розміщено на компакт-диску.

Див. частина 3,
додатки 2–7

Крім зазначених вище завдань ЗНО до частини 4 включено завдання, які автор рекомендує для перевірки знань із теми. Їх перелік наведено в таблиці 4.1. Ці завдання розміщено на компакт-диску.

Таблиця 4.1

Номер додатка	Назва додатка
Додаток 1	Завдання ЗНО і відповіді до них
Додаток 2	Фізичні властивості металів (кросворд)
Додаток 3	Загальна характеристика металічних елементів. Фізичні та хімічні властивості (самостійна робота)
Додаток 4	Хімічні властивості металів (самостійна робота)
Додаток 5	Метали в природі. Способи добування металів (самостійна робота)
Додаток 6	Розрахунки за рівняннями хімічних реакцій між розчином солі та металом (розрахункові задачі)
Додаток 7	Загальна характеристика металів (контрольна робота)

Частина 5

Творчі роботи

Для поглибленого вивчення теми пропонується підготувати такі реферати:

1. Метали також воювали.
У цій роботі з'ясуйте, які метали використовували під час ВВВ.
2. Історія відкриття металів.
У рефераті слід описати історію відкриття різних металів.
3. Людина і залізо: понад 3,5 тис. років разом.
У цій творчій роботі розкрийте значення заліза та його сполук для людини, окресліть галузі використання заліза.
4. Обережно, ртуть!
У рефераті охарактеризуйте вплив ртуті на організм людини та навколишнє середовище. З'ясуйте, як утилізувати ртуть.
5. Метали та медицина.
У рефераті розгляньте вплив різних металів на організм людини, окресліть галузі використання металів у медицині.

Частина 6

Джерела методичної інформації

У табл. 6.1 наведено джерела інформації методичного характеру, які визначені та рекомендовані Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, а також автором для використання вчителем у висвітленні теми.

Таблиця 6.1

Перелік методичної літератури

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
1. Методична література, рекомендована Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України					
1	Посібник	Хімія учителю	Попель П.П.	Академія	2010
2	Посібник	Підготовка школярів до олімпіади з хімії	Юзбашева Г.С., Глазунов М.М.	РІПО	2010
2. Джерела інформації, рекомендовані автором					
3	Посібник	Система оригінальних питань для розвитку креативних здібностей учнів на уроках хімії	Ковальова В.Д.	Основа	2011

Закінчення таблиці 6.1

№ з/п	Вид	Назва	Автор(и)	Видавництво	Рік видання
4	Посібник	Загальна й неорганічна хімія	Романова Н.В	Перун	1998
5	Посібник	Завдання і вправи з хімії	Ярошенко О.Г.	Станіла	2007
6	Посібник	Хімічні олімпіади на Закарпатті	Староста В.І	УжНУ	2002
7	Посібник	Хімія. Олімпіадний мінімум	Ткачов В.В.	Основа	2011
8	Посібник	Відкриті та нестандартні уроки хімії у 10 класі	Уклад. Задорожній К.М	Основа	2005
9	Інтернет-ресурс	На допомогу вчителю хімії	http://alhimikov.net/		
10	Інтернет-ресурс	Матеріали до уроку	http://him.1september.ru/urok/		
11	Інтернет-ресурс	Відеодосліди по хімії	http://chemistry-chemists.com/Video.html		
12	Інтернет-ресурс	Таблиця Менделєєва з описом хімічних елементів і простих речовин	http://www.periodictable.ru/		
13	Інтернет-ресурс	Сайт для учителя хімії	http://www.xumuk.ru		
14	Інтернет-ресурс	Колекція презентацій	http://powerpt.ru/		

Поради щодо опрацювання джерел інформації з таблиці 6.1:

- методичні посібники, зазначені у пунктах 1, 4, 8, допоможуть учителю підготувати теоретичний матеріал до уроку;
- завдання, спрямовані на зацікавлення учнів, можна знайти в посібнику, зазначеному в пункті 3;
- підібрати завдання для закріплення теоретичних відомостей із теми можна в посібнику, зазначеному в пункті 5;
- для підготовки учнів до олімпіади доцільно скористатися посібниками, зазначеними в пунктах 6 та 7;
- для підготовки до уроку можна використати теоретичний матеріал, розробки тестів, відеодосліди інтернет-ресурсів, які зазначено в пунктах 9 та 11;
- інтернет-ресурс, зазначений у пункті 10, надасть можливість поглибити знання з хімії, знайти додатковий матеріал для написання творчих робіт, доповідей;
- інтернет-ресурс, зазначений у пункті 12, містить таблицю Менделєєва з детальним описом хімічних елементів та їх простих сполук;
- інтернет-ресурс, зазначений у пункті 13, ілюструє електронні формули атомів, дає можливість редагувати формули та створювати їх самостійно, містить теоретичний матеріал із хімії;

- інтернет-ресурс, зазначений у пункті 14, містить колекцію мультимедійних презентацій, які допоможуть зробити урок більш сучасним, з використанням ІКТ.

Частина 7

Додаткові методичні матеріали

Див. частина 7,
додатки 1-3

У таблиці 7.1 запропоновано додаткові методичні матеріали, які можуть бути використані в навчальній роботі. Їх розміщено на компакт-диску у вигляді додатків до частини 7. У додатках 2 і 3 подано мультимедійний супровід до уроків із теми у форматі Microsoft Office Power Point.

Таблиця 7.1

Номер додатка	Назва додатка
Додаток 1	Загальні відомості про металічні елементи та метали (авторська розробка циклу уроків з теми)
Додаток 2	Металічний зв'язок. Фізичні властивості металів
Додаток 3	Корозія металів

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

ФАХОВА ІНФОРМАЦІЯ

Вікторія БАРАНОВА,
методист науково-методичного центру
управління освіти і науки
Білоцерківської міської ради,
завідувач наукової лабораторії
слов'янських мов КОПОК,
учитель-методист Білоцерківської
СШ I–III ст. № 1 з полібілінгвним
слов'янських мов, Київська обл.

Сучасна школа має давати не готові знання, а вміння здобувати їх самостійно. А найголовніше — школа не повинна заглушити бажання роботи це впродовж усього життя. Навчання має створювати умови для розвитку особистості, бути розвивальним, особистісно зорієнтованим.

Технологія навчання, зорієнтованого на особистість

Однією з улюблених тем нашої преси тривалий час є тема європейського вибору України. Та поки що наш поступ у Європу нагадує душевне сум'яття божевільного: ми кидаємося з однієї крайності в іншу, крок уперед — два вбік. Але будьмо оптимістами: спробуймо побачити в калюжі зорі.

Отже, якщо ми збираємося жити як європейці, то наші діти повинні знати закони постіндустріального європейського су-

Заговорити з учнем чи ученицею як з партнерами, не спускатися, а піднятися на рівень дитини — мета особистісно зорієнтованого навчання

спільства, бути готовими до його вимог. Та школа не може навчити всьому — обсяг знань у всіх галузях науки невпинно

збільшується. Життя вимагає нових підходів до самого поняття «навчання». Прагнення постійно оптимізувати навчальний процес зумовлює потребу в нових технологіях навчання. Реалізація цього прагнення збагатила педагогічну теорію і практику навчання й такою технологією, як особистісно зорієнтована.

Під особистісно зорієнтованим навчанням дидакти О. Балл, О. Бондаревська, В. Серіков, А. Фурман, І. Якиманська, С. Подмазін та ін. розуміють органічне сполучення навчання (відповідного до діяльності суспільства) та учіння як індивідуально значущу діяльність окремого суб'єкта, в якій реалізується досвід його життєдіяльності. Учень не стає суб'єктом навчання, а є одвічним носієм суб'єктного досвіду. Саме тому заговорити з учнем чи ученицею як з партнерами, не спускатися, а піднятися на рівень дитини — мета особистісно зорієнтованого навчання, в центрі уваги якого знаходиться дитина, яка є суб'єктом діяльності [2; с. 18].

Процес навчання не є автоматичним вкладанням навчального матеріалу в голову учня. Він потребує напруженої розумової роботи дитини та її власної активної участі в цьому процесі. Пояснення й демонстрація самі по собі ніколи не дадуть справжніх, стійких знань. Цього можна досягти лише за допомогою інтерактивного навчання [4, с. 49].

Особистість учня в особистісно зорієнтованій парадигмі розглядається як зерно, що має власну програму розвитку. І педагог, за образним висловом Я. Каменського, має плекати розум дитини, привчати дитячі уми, як ті молоденькі деревця, розвиватися з власного кореня.

Непринятною для цієї системи навчання є позиція авторитарної педагогіки, яка обґрунтовує погляд на дитину як на чистий аркуш, глину, гвинтик.

Найхарактернішою ознакою особистісно зорієнтованого типу навчання є те, що активними співтворцями навчально-виховного процесу стають самі учні. Вони є суб'єктом пізнання. Кожен школяр долучається до співпраці в колективній груповій діяльності.

Учитель і учень є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчально-виховного процесу. Вони спільно визначають мету діяльності, об'єкт, суб'єкт, засоби діяльності, результати навчання. Під час такого спільного пошуку здійснюється обмін думками, знаннями, способами діяльності, внаслідок чого відбувається рефлексія, оцінка та самооцінка здобутих результатів. Учні усвідомлюють, чого вони досягли на певній сходинці пізнання, що вони знають, як виражають своє емоційне ставлення до об'єкта навчання, як володіють умінням оцінювати, як збагатився їх особистісний досвід [1, с. 2].

У змісті особистісно зорієнтованого навчання (за даними досліджень Є. Бондаревської) є особистісний компонент, що забезпечує самопізнання, розвиток рефлексивних здібностей, оволодіння способами саморегуляції, самовдосконалення, моральне самовизначення, формує життєву позицію особистості. Таким чином, в особистісно зорієнтованому навчальному процесі акцент переноситься з інтелектуального розвитку особистості на емоційний та соціальний [1, с. 3]. А досягти цього можна лише на діяльній основі, що передбачає вироблення в учнів умінь самостійно здобувати й застосовувати знання, тобто самостійно вчитися.

Засади особистісно зорієнтованого навчання

Вихідними засадами організації особистісно зорієнтованого навчання на основі застосування активних та інтерактивних технологій є:

- створення умов для активної участі школяра в процесі навчання на різних його етапах;
- забезпечення послідовності та системності в оволодінні технологій: від найпростіших (робота в парах) до найскладніших (диспут, дебати, «Мозаїка», «Карусель» тощо);
- спрямованість навчальної діяльності на розвиток особистості, формування життєвих компетентностей;
- опора на суб'єктний досвід учня;
- створення на уроці проблемних ситуацій, наближених до реальних;

- обов'язковість рефлексії діяльності: що ми робимо? з якою метою? чому саме так ми це робимо? який результат ми хочемо отримати? [5, с. 17].

Це, звичайно, стосується саме особистісно зорієнтованого уроку, що має такі ознаки:

- опора на суб'єктний досвід школяра: учень визначає ціннісне ставлення до виучуваного матеріалу і відповідно до цього формулює мотивацію, планує свою діяльність;
- організовує навчання на суб'єкт-суб'єктній основі: надає учневі реальну можливість вибрати зміст заняття, цілі й форми опрацювання навчального матеріалу, оволодіти вміннями цілевизначення, планування, рефлексії, оцінювання;
- забезпечує діяльнісний підхід до організації навчального процесу: учень навчається самостійно здобувати і застосовувати знання у різних видах діяльності [5, с. 18].

Компоненти особистісно зорієнтованого навчання

Розуміння сутності особистісно зорієнтованого навчання, оволодіння алгоритмом навчальної діяльності допомагає вчителю ефективніше й раціональніше спланувати та провести особистісно зорієнтований урок, чітко дотримуючись його компонентів.

Мотивація

Мотивація забезпечується через цікаву, змістовну діяльність, актуальність тематики, самопізнання та самооцінювання, використання нестандартних технік, практичну значущість учіння, емоційну насиченість взаємодії, групову підтримку тощо. Цьому сприяють конкретні ситуації, якими має бути насичена навчальна діяльність, — ситуації визнання, успіху, емпатії, обговорення, колективного перегляду, полілогічного спілкування, самооцінювання, самоаналізу, самовипробування, самопорівняння. Систематично вибудовуючи мотивацію активної навчальної діяльності, вчитель може спостерігати в учнів низку позитивних проявів: відповідальність та вимогливість до своєї діяльності; самоконтроль; заміну зовнішніх факторів впливу внутрішніми, особистісними; відсутність тиску під час виконання навчальних завдань; появу справжньої потреби пізнати нове; задоволення від спілкування з однолітками та вчителем [6, с. 15].

Цілевизначення

Цілі навчання визначалися школою завжди, вони завжди присутні в плані уроку. Саме так присутні, формальні, відсторонені, дуже загальні, «для галочки» — вони не є дієвими. Але ж сучасна освіта ставить перед учителем завдання — допомогти учневі оволодіти життєвими компетентностями та реалізуватися. А для цього треба знати свої слабкі й сильні сторони, визначитися в пріоритетах діяльності, навчитися планувати свою роботу, отже, ставити перед собою чіткі та конкретні цілі та знаходити шляхи їх реалізації. Саме тому цілевизначення в особистісно зорієнтованому навчанні має суттєві відмінності:

- визначення й урахування вчителем цілей навчання учнів;
- оволодіння навичками цілевизначення стає обов'язковою складовою навчального процесу;

- учень бере безпосередню участь у визначенні цілей вивчення теми, курсу, предмета;
- цілі формуються діагностично, що передбачає визначення:
 - переліку знань, які учні повинні засвоїти;
 - переліку вмій (інтелектуальних, практичних), якими школярі повинні оволодіти;
 - переліку якостей, які виявлятимуть;
 - визначення шляхів досягнення цілей (переліку форм, методів і прийомів роботи, рефлексивної діяльності учнів);
 - чітко окресленого кінцевого результату діяльності [6, с. 19].

На етапі календарного планування вчитель передбачає, на якому уроці та яку роботу він проведитиме (цілі вивчення теми, визначення цілей уроку, цілі домашньої роботи). Цілі теми, окремого уроку, рефлексію обов'язково записують учні в зошити. Це допоможе контролювати процес навчання школярів, перевіряти їх знання та дисциплінувати дітей, які навчаться чітко ставити перед собою завдання та планувати свою діяльність, формувати вміння визначати оптимальні способи навчальної діяльності та самостійно реалізувати їх у різних видах діяльності.

Цілевизначення, планування — це та сцена, на якій розіграватиметься майбутнє заняття.

Рефлексія

Рефлексія тісно пов'язана з цілевизначенням та оцінюванням, адже учень повинен чітко знати свої цілі й орієнтуватися в них. Рефлексія проводиться під час цілевизначення, в процесі оцінювання роботи над темою, за семестр, за рік. Розрізняють рефлексію колективну і рефлексію власних успіхів. На початку заняття й теми використовується рефлексія емоційна (рефлексія мотиваційної готовності учнів до співпраці на уроці), по закінченню — творча рефлексія, рефлексія досягнень.

Рефлексію можна проводити у вигляді невеличких анкет, опитувальників, а можна в більш творчій формі — твори-есе, твори-мініатюри та ін.

А.М. Фасоля пропонує кілька різноманітних анкет-рефлексій [6, с. 19], та кількість їх можна збільшити, додаючи запитання, які стосуються особистісного ставлення учнів до навчального матеріалу, або варіювати запитання з різних анкет.

Рефлексивні навички формують поетапно:

*аналіз і оцінка → взаємоаналіз
і взаємооцінка → самоаналіз і самооцінка.*

Етапи уроку, на яких проводиться рефлексія, зазначають у календарних і поурочних планах, її результати відображають в учнівських зошитах.

Мета рефлексії — згадати й усвідомити цілі діяльності та процес її проведення (способи, проблеми, шляхи їх вирішення), порівняти й співвіднести отримані результати із запланованими та відкоригувати цілі й напрями подальшої діяльності.

Зразки рефлексій навчальної діяльності

Варіант 1

1. Чи задоволений ти результатом цієї роботи? А самим процесом? Чому?
2. Якщо тобі дали б змогу ще раз виконати її, які зміни ти вніс би в хід виконання?
3. Чи взявся б ти за цю роботу, якби міг передбачити її результат?
4. Якби не взявся, то яку роботу хотів би виконати натомість?
5. Над чим ти хотів би працювати далі?

Варіант 2

1. Що ми робили на уроці?
2. Що нового я дізнався?
3. Як я працював?
4. Що найбільше зацікавило мене, здивувало?
5. Що було важливим для мене?
6. Які форми роботи, на мою думку, були найефективнішими? Які хотілося б застосувати на наступних уроках?

Варіант 3

1. Яку мету я ставив перед собою сьогодні?
2. Що зробив?
3. Що нового довідався про себе?
4. Чи досягнув поставленої мети?
5. Які нові запитання і проблеми з'явилися у мене?
6. Які враження від сьогоднішнього дня (Що сподобалося? Що не сподобалося? Чому?)

Варіант 4

1. Яке моє найбільше досягнення?
2. У чому я змінився? Чи змінилася моя думка (ставлення) щодо..?
3. Який мій найбільший успіх?
4. Чому і як я його досяг?
5. Які мої найбільші труднощі? Що я відчув під час розв'язання проблем?
6. Як я їх долав і долатиму?
7. Що у мене раніше не виходило, а тепер виходить?
8. Які зміни відбулися в моїх знаннях?
9. Що я зрозумів про своє незнання?
10. Що я навчився робити?
11. Якими новими видами й способами діяльності я оволодів?
12. Які основні етапи мого навчання в цьому році, в чому їх специфіка?

Варіант 5

1. Чого я навчився на уроці?
2. Що було найцікавішим і чому?
3. Які я виконував завдання і якими способами?
4. Із якими труднощами я стикнувся і як я долав їх?
5. Мій настрій на уроці.
6. Побажання (собі, учителю).

Варіант 6

1. Чому я вибрав саме це завдання?
2. Який головний результат моєї діяльності на уроці?
3. Що робив кожен член групи?
4. У чому полягала моя роль? Як я з нею впорався?
5. Моя оцінка колективної діяльності?

Оцінювання : Проблема оцінювання не втрачає своєї актуальності. Опрацьовуються й апробуються різноманітні методики, але це не вирішує проблему, а ставить перед учителем ще більшу кількість запитань: чи необхідно оцінювати рівень наукованості учнів,

Мета рефлексії — згадати й усвідомити цілі діяльності та процес її проведення (способи, проблеми, шляхи їх вирішення), порівняти й співвіднести отримані результати із запланованими та відкоригувати цілі й напрями подальшої діяльності

тобто здатності навчатися? чи виконання тестових завдань може в повній мірі перевірити рівень знань літератури? тощо. А, виходячи із сутності особистісно зоріє-

тованого навчання, оцінюватися повинен рівень особистісного зростання школяра [7, с. 96].

Важливою залишається й проблема тестових завдань, які мають на меті підготувати учнів до зовнішнього тестування, і разом із тим перевірити навченість дітей з предмета.

А. М. Фасоля пропонує об'єднувати тестові запитання різних рівнів складності у блоки, щоб мати окремі групи завдань на кожен рівень [5, с. 12]. Такий перелік запитань, а також дати атестації потрібно обов'язково доводити до відома учнів на початку вивчення теми (розмістити у класі або роздати кожному). Бажано, щоб для кожного бала було запропоновано кілька запитань на вибір, аби учні мали змогу вибрати.

Загалом же оволодіння навичками оцінювання й самооцінювання, участь у цьому процесі учнів, гласність оцінки допоможуть знизити конфліктність навчання, зменшити суб'єктивність оцінки, створять ситуацію успіху, допоможуть у формуванні позитивної Я-концепції особистості.

*Опрацювання
навчального
матеріалу*

Успіх особистісно зорієтованого уроку залежить і від атмосфери, яка виникла в процесі навчальної взаємодії. Атмосфера в класі значно впливає на мотивацію кожного учня, активізує процеси творчості та пізнання. Досягається це насамперед через поведінку вчителя — він повинен схвалювати, підтримувати міркування та висловлювання різного характеру, не вдаватися до різких зауважень, заборон, критики, а тим більше до погроз чи принижень. Завданням учителя є формування впевненості учнів, підтримка позитивної самооцінки та самоповаги, що забезпечує учням можливість максимально використати свій потенціал і працювати ефективно.

Навчання стає ефективнішим, коли учні самі управляють ним [7, с. 78]. Потрібно відчувати баланс між процесами розвитку та саморозвитку, керування та самокерування, унормувати поняття «сам» і «не сам». Якщо учень вправний у самостійних діях, має внутрішні резерви до самовдосконалення, прагне йти вперед — це позитивна база для здійснення навчальної діяльності. Та якщо потрібно пробудити допитливість та зацікавленість учнів, учителям допоможуть інтерактивні технології навчання.

Активне навчання неможливе без активного залучення до процесу навчання самих учнів. Тому так важливо для вчителя вміти використовувати різні способи обговорення з метою отримання зворотного зв'язку від школярів, активізації їх розумової діяльності, підвищення інтересу до навчання, розвитку самостійності.

Інтерактивні форми навчання — атрибут особистісно зорієнтованого уроку літератури

Використання інтерактивних форм і видів робіт заохочують учнів до активного навчання, що сприяє осмисленому й більш глибокому засвоєнню матеріалу.

Наведемо приклади організації інтерактивної групової роботи школярів.

<i>Читання з передбаченням</i>	Учитель вибирає з тексту, що має вивчатися, 8–10 ключових слів і пропонує учням самостійно (або в парах) визначити, про що йтиметься в тексті.
<i>Триступенева інтерв'ю</i>	Учні в парах обмінюються інформацією з приводу певної проблеми. Потім у четвірках кожен переповідає, про що він дізнався від співрозмовника.
<i>Метод проєктів</i>	Передбачається отримання певного кінцевого продукту, створити який можна лише за участі всіх членів групи, що активно працюють над вибором теми, створенням проєкту, аналізом та оцінкою зробленого.
<i>Зміни позицію</i>	Визначивши ставлення учня до певної проблеми, учитель пропонує протягом 2–3 хв підшукати аргументи на користь протилежної думки й озвучити їх.
<i>Карусель</i>	Ставши у два кола обличчям один до одного, учні переміщуються за часовою стрілкою і впродовж 1–2 хв обмінюються з кожним новим співрозмовником інформацією чи міркуваннями з приводу певної проблеми.
<i>Круговий огляд</i>	На 4–6 аркушах паперу, що розвішують в класі, записано по одному запитанню. Учні групами по черзі мають обговорити й письмово відповісти на кожне з них на цьому самому аркуші.
<i>Кубування</i>	Усно або письмово учні відповідають на запитання, написані на гранях куба. Запитання можуть стосуватися певної проблеми, літературного героя тощо.
<i>Усліпу</i>	Розділений на кілька частин текст роздається членам групи. Кожен опрацьовує 1–2 частини і повідомляє їх зміст. Учні разом вирішують, у якій послідовності слід об'єднати уривки, щоб вийшов зв'язний текст. Зміст уривка переказують, до нього можна ставити запитання, але не читати.
<i>Гронування</i>	Цю стратегію критичного мислення використовують із метою навчити учнів вільно мислити на задану тему. Наш мозок працює за принципом, який можна умовно назвати «нелінійна форма — потік свідомості». Гронування — це і є нелінійна форма мислення. Така інтерактивна вправа, як гронування, може стати заохоченням до процесу письма учнів, які не люблять писати.

Групування (асоціювання) — це письмовий вид діяльності, що допомагає учневі зрозуміти поняття і зв'язки, які складніше усвідомити при застосуванні традиційних методів навчання.

Цей вид діяльності доцільно проводити в невеликих групах за таким алгоритмом:

1. Назвіть учням головне слово або фразу (наприклад, Природа).
2. Запропонуйте записати слова та фрази, які спадають на думку з обраної теми.
3. Строго регламентуйте час (8–10 хв) і порекомендуйте учням встановити, де потрібні, зв'язки між поняттями.

Акваріум

Попросіть частину групи сформувати внутрішнє коло для проведення дискусії, а решту учасників сформувати зовнішнє коло для спостережень. Змінійте учасників шляхом переміщення нових у внутрішнє коло з метою поновлення дискусії. Застосування цього виду роботи передбачає наявність сформованих навичок групової роботи у всіх учасників. Учасники також можуть залишатися в групах, а ви можете просити залучатися до обговорення учасників інших груп, у той час, як більшість учасників слухатимуть та спостерігатимуть. Обговорення проводиться після завершення дискусії.

Таким чином, використання технологій особистісно зорієнтованого навчання перетворює урок літератури на своєрідний майданчик для самопізнання і самовираження школярів.

Застосування описаних вище дидактичних засобів відображено в розробках навчальних занять із української літератури, що вміщені на компакт-диску:

Див. додатки 1–6

№ додатка	Назва додатка
1	Конспект підсумкового уроку української літератури. 7 клас. Тема: «Повторення та систематизація вивченого в 7-му класі. Жіночість та материнство у вивчених творах»
2–3	Конспект з мультимедійним супроводом уроку української літератури в 10-му профільному філологічному класі. Тема: «Соціально-психологічна драма І.Я. Франка "Украдене щастя": проблематика твору (проблема морального вибору, щастя і кохання, вірності і зради, гріха і честі, місця та ролі жінки в суспільстві, соціальної нерівності), характеристика персонажів»
4–5	Конспект з мультимедійним супроводом уроку української літератури. 8 клас. Тема: «Українська література кінця XIX – початку XX століття. М. Коцюбинський "Дорогою ціною". Новаторство літературного стилю Михайла Коцюбинського»
6	Конспект уроку української літератури в 11-му профільному філологічному класі. Тема: «Майстерне змалювання природи і внутрішнього світу ліричного героя у збірках М. Рильського "На білих островах", "Під осінніми зорями", "Синя далечінь". Вплив символізму на творчість поета»

Переконана, що урізноманітнення методичного арсеналу вчителя технологіями особистісно зорієнтованого навчання допоможе педагогу зробити урок цікавим, продуктивним та особистісно вагомим для наших вихованців.

Список використаної літератури

1. Бех, І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-методичний посібник / І. Д. Бех. — К. : ІЗМН, 1998. — С. 204.
2. Клокар, Н. І. До концепції особистісно орієнтованої школи / Н. І. Клокар // Світло. — 1999. — № 3 (13). — С. 17-19.
3. Особистісно зорієнтований урок літератури : з досвіду роботи / упоряд. Г. Федяй, А. Фасоля. — К. : Вид. дім «Шкільний світ»: Вид. Л. Галіцина, 2005. — 128 с. — (Б-ка «Шкільного світу»).
4. Подмазін, С. І. Особистісно-орієнтований освітній процес : принципи, технології / С. І. Подмазін // Педагогіка і психологія. — 1997. — № 2. — С. 37-43.
5. Фасоля, А. М. Діяльна основа навчання / А. М. Фасоля // Дивослово. — К. : — 2006. — № 6. — С. 4-9.
6. Фасоля, А. М. Проблема методичного інструментарію / А. М. Фасоля // Дивослово. — 2005. — № 9. — С. 16-18.
7. Якиманская, И. С. Технология личностно-ориентированного обучения в современной школе / И. С. Якиманская. — М. : Сентябрь, 2000. — 176 с.

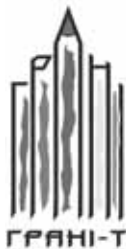
ВІД РЕДАКЦІЇ

Шановні колеги!

Технологія особистісно зорієнтованого навчання (ОЗООН) нині одна з популярних у педагогічному середовищі. У мережі Інтернет за адресою ozonlit.org функціонує сайт «ОЗООН: особистісно зорієнтоване навчання», що пропонує відвідувачам статті з теорії ОЗООН, практичні поради щодо організації навчання мови та літератури на засадах особистісно зорієнтованого навчання, методичні розробки уроків, висвітлення досвіду першопроходців і їх наступників, ознайомлює з життям озонівської родини. Тут ви можете розмістити власні напрацювання, поділитися цікавими ідеями, творчими знахідками. «Гуртуймося в озонівську родину! Дихаймо ОЗОНОМ!» — закликають адміністратори сайту.

Видавництво «Грані-Т» оголошує про початок II Всеукраїнського конкурсу «Найкращий конспект уроку з позакласного читання сучасної української літератури».

Створи неповторний конспект уроку — стань переможцем!

З метою популяризації сучасної вітчизняної літератури, розвитку читачької культури та інтересу учнів до читання, а також виявлення талановитих і творчих освітян видавництво «Грані-Т» оголошує Всеукраїнський конкурс «Найкращий конспект уроку з позакласного читання сучасної української літератури у 5–9-х класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2012/2013 навчальному році».

Конкурс проводитиметься з 1 листопада 2012 до 1 квітня 2013 року. До участі запрошуються вчителі української мови і літератури загальноосвітніх навчальних закладів.

Конспект уроку має бути надрукований через 1 інтервал 14-м кеглем на папері формату А4. На титульному аркуші конспекту кожен учасник конкурсу обов'язково має вказати прізвище, ім'я та по батькові, адресу і повну назву навчального закладу, а також свою адресу, на яку в разі перемоги надсилатимуться призи. Ці дані необхідно надіслати за адресою: Видавництво «Грані-Т», вул. Бориса Гмирі, 2, офіс 10, м. Київ, 02140 або ж на електронну скриньку: office@grani-t.

Конспекти уроків переможців конкурсу будуть надруковані у фахових часописах, у т.ч. і в журналі «Шкільний бібліотечно-інформаційний центр».

Умови Всеукраїнського конкурсу «Найкращий конспект уроку з позакласного читання сучасної української літератури у 5–9-х класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2012/2013 навчальному році» наведено на компакт-дискі

Див. додаток 1

Детальніше про умови конкурсу — на сайті видавництва: grani-t.com.ua та за телефонами (044) 200-12-57 або (095) 01-03-771.

Успіх минулорічного конкурсу надихнув нас на його продовження

Конкурс «Найкращий конспект уроку з позакласного читання сучасної української літератури» проводиться видавництвом «Грані-Т» вдруге і досить успішно. Минулого року на конкурс надійшло майже 700 робіт із різних сіл, містечок і міст України. Переможців було нагороджено цінними подарунками, грамотами та подяками, а їх конспекти вже готуються до друку. Успіх та популярність конкурсу спонукали видавництво «Грані-Т» продовжити його і цього року.

ПЕРЕМОЖЦІ КОНКУРСУ

Переможці конкурсу «Найкращий конспект уроку з позакласного читання сучасної української літератури» 2011/2012 навчального року:

- I місце* — Оксана Степаненко-Мардус, Харківська обл., смт Нова Водолага, Нововодолазький ліцей
- II місце* — Світлана Кірстя, Харківська обл., смт Близнюки, Близнюківський ліцей
- III місце* — Світлана Якубовська, Дніпропетровська обл., м. Жовті Води, КЗО ліцей прородничо-наукового навчання

Номінація «Вибір видавництва» від «Грані-Т»

- Ірина Проценко — Сумська ЗОШ I – III ст. № 27
- Надія Джаджа — Нововолинська ЗОШ I – III ст. № 2 Волинської області
- Лариса Рубан — Одеська спеціалізована школа I – III ст. № 117

Високий рівень підготовки робіт переможців конкурсу «Найкращий конспект» минулого року довів, що серед сучасних учителів багато талановитих і творчих особистостей, які прагнуть «подружити» дітей із книжками, прищепити їм любов до читання та пізнання навколишнього світу. Окрім того, конспекти уроків, надіслані з різних куточків України, надали можливість краще зрозуміти особливості викладання української літератури в сучасних школах, окреслити літературні вподобання вчителів, виявити проблеми, з якими стикаються освітяни. Наприклад, вчителі часто не мають змоги віднайти якісну, сприйнятливую для дітей біографію сучасного автора або ж у фонді шкільної бібліотеки просто немає того твору, який вартий вивчення.

Урок позакласного читання — особливий урок

Конкурс «Найкращий конспект» дає змогу вчителю проявити себе не лише як педагога, а ще як творчу особистість із власним досвідом і світосприйняттям. Урок позакласного читання — це насамперед творчий урок, де учні вчать мислити і творити. Він позбавлений чітких меж у спілкуванні та допомагає вчителю

«Кажу абсолютну правду: я не вірила, що цей конкурс виявиться настільки масовим і активним. Моє найщиріше спасибі всім нашим учителям, які продемонстрували свою майстерність, свій талант, своє бажання працювати з учнями. Я щаслива, що ми маємо сьогодні такого українського вчителя».

Ніла Шинкарук, завідувач сектора суспільно-гуманітарної освіти Інституту інноваційних технологій і змісту освіти

ві краще порозумітися з учнями. За допомогою книжок учитель має змогу говорити з дітьми про речі, яким на звичайних уроках не приділили достатньої уваги.

Урок позакласного читання, як правило, цікавіший за програмні

уроки, оскільки тут у вчителя «розв'язані руки»: він вільний запропонувати учням ту книжку, яку вважає за потрібне. З досвіду минулорічного конкурсу можемо говорити про певні особливості

«Але найприємніше те, що, коли я почала читати ці уроки, найскладніше було обрати найкращих. Це високий рівень учителів, але він відповідає і високому рівневі нашої дитячої літератури. Із цих конспектів видно, що в їхній основі — література вищого ґатунку, на якій справді можна виховувати наших дітей. Приємно також, що всі уроки з методичними цікавинками і відповідають віку дітей».

Наталія Кадоб'янська, член журі конкурсу, викладач кафедри методики мов і літератури Інституту післядипломної освіти Київського інституту імені Бориса Грінченка

робіт, що надійшли на конкурс, а отже, і про уроки української літератури, які проводять у сучасних школах. Журі конкурсу найбільше вразило розмаїття обраних творів для позакласного читання. Вочевидь, усі вони були варті того, аби створити для них особливу атмосферу уроку з поза-

класного читання. Однак при цьому журі відзначили в деяких конспектах різочу невідповідність цільової аудиторії книжок віку дітей. Книжки із серії «Життя видатних дітей», які читають діти в 5-му класі, вчителі пропонували учням 8-го класу.

І все ж найголовніше в роботах учителів — творчість та нестандартний підхід до уроку з позакласного читання. Під час цих уроків вчителі намагаються не лише залучати учнів до аналізу художніх образів та особливостей жанрів, вони використовують ігрові моменти, спонукають школярів до роздумів та пізнання.

Таким був минулорічний конкурс і його результати. З листопада ми знову чекаємо на ваші нові розробки конспектів уроків з позакласного читання. Долучайтесь до тих учителів, які вже взяли участь у конкурсі, вигравайте цінні призи та подарунки від видавництва «Грані-Т» та партнерів конкурсу. Будьте впевнені — результат другого Всеукраїнського конкурсу залежатиме лише від вас!

«Протягом своєї творчої педагогічної діяльності я неодноразово брала участь у конкурсах учительської майстерності. Скажу відверто, конкурс «Найкращий конспект» — унікальний, неповторний і цікавий. Для мене він став святом у буденностях шкільної праці. По-перше, я отримала високу нагороду за свою авторську розробку уроку, по-друге, відчула гордість і вагу нелегкої праці філолога, і по-третє, вкотре усвідомила незаперечну потрібність книги сучасній дитині. Такі заходи — оперття та висока підтримка для сучасного українського вчителя, а також своєрідне нововведення, яке розширює книгообрі наших маленьких і юних учнів і читачів водночас».

Оксана Степаненко-Мардус, учитель української мови та літератури, старший учитель Нововодолазького ліцею, Харківська обл.

Далі подаємо конспект Оксани Мардус, який став найкращим серед сотень інших. Сподіваємось, він згодиться вчителям та сподобається учням. Роботи інших переможців будуть надруковані в наступних номерах журналу «Шкільний бібліотечно-інформаційний центр».

Конспект уроку позакласного читання у 5-му класі з теми «Дитинство людей, які змінили наш світ. Вивчення оповідань Лесі Ворониної» — переможець Всеукраїнського конкурсу «Найкращий конспект уроку з позакласного читання сучасної української літератури у 5–9-х класах загальноосвітніх навчальних закладів у 2011/2012 навчальному році» наведено на компакт-диску

Див. додаток 2

Видавництво «Грані-Т»,
Музиченко Анастасія,
координатор конкурсу

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

ОРГАНІЗАЦІЙНА ІНФОРМАЦІЯ

Лариса СИТНИК,
головний бухгалтер
централізованої бухгалтерії
управління освіти і науки
Дніпропетровської міської ради

Психологічне супроводження навчально-виховного процесу в закладах освіти здійснюють практичні психологи. За своїм статусом вказані працівники належать до педагогічних працівників. Про особливості формування штатів та умови оплати праці шкільних психологів ідеться в консультації.

Практичний психолог у ЗНЗ і його викладацька діяльність

Діяльність практичних психологів регламентується Положенням про психологічну службу системи освіти України, затвердженим наказом Міністерства освіти України від 3 травня 1999 р. № 127 (*далі* — Положення про психологічну службу) та іншими нормативно-правовими документами психологічної служби системи освіти.

Посади практичних психологів у загальноосвітніх навчальних закладах устанавлюються відповідно до Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 6 грудня 2010 р. № 1205 (*далі* — Типові нормативи) і які набрали чинності з 1 вересня цього року.

Уведення посад практичних психологів у загальноосвітніх навчальних закладах з 1 вересня 2012 року провадиться за умов наявності відповідних фахівців та за нормативами чисельності цих працівників, визначених Положенням про психологічну службу.

Так, згідно з додатками до Положення про психологічну службу чисельність штатних одиниць посад практичних психологів становить:

Нормативи чисельності практичних психологів загальноосвітніх навчальних закладів

Місто		Село (селище)	
кількість учнів	максимальна чисельність посад	кількість учнів	максимальна чисельність посад
до 499	0,5	до 99	0,25
500 і більше	0,75	100 і більше	0,5
700	1,0	200 і більше	0,75
		300	1,0

Мовою документа

«Переконливо просимо запобігти скороченню штатів, зберегти існуючі посади практичних психологів і соціальних педагогів, методистів з психологічної служби районних (міських) методичних кабінетів, працівників навчально-методичних кабінетів (центрів) психологічної служби системи освіти та ввести відповідно до потреб регіону додаткові посади зазначеної категорії педагогічних працівників».

(Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про збереження посад працівників психологічної служби» від 13 січня 2011 р. № 1/9-19)

Як бачимо, кількість посад зазначених працівників у закладах не завжди відповідає повній посаді, у низці закладів вона становить 0,25; 0,5; 0,75 відсотків ставки. Остаточне рішення щодо кількості цих посад ухвалюють органи місцевої влади.

Ураховуючи зазначене, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту

України вважає, що керівникам навчальних закладів необхідно переглянути систему роботи шкільних психологічних служб, а також рекомендує запровадити з вересня 2012 року проведення в навчальних закладах «години психолога» (лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Щодо організації та проведення «години психолога» у загальноосвітніх навчальних закладах» від 4 липня 2012 р. № 1/9-488).

Таку годину необхідно передбачити у плані роботи навчального закладу в частині позакласної роботи один раз на місяць для кожної групи/класу.

При введенні «години психолога» необхідно враховувати норми гранично допустимого навантаження та умови роботи закладу відповідно до Державних санітарних правил і норм влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу (ДСанПіН 5.5.2.008-01, затверджені постановою Головного державного санітарного лікаря України від 14.08.2001 № 63 та погоджені листом Міністерства освіти і науки України від 05.06.2001 № 1/12-1459).

Крім того, наголошується у листі, доцільним є обов'язкове проведення шкільними психологами та соціальними педагогами особистісно зорієнтованих факультативних курсів, що рекомендовані МОНмолодьспорту України, у т.ч. закладами післядипломної педагогічної освіти. Запровадження «години психолога» та проведення психологами факультативних курсів надасть можливість забезпечити педагогічним навантаженням цю категорію педагогічних працівників, оскільки значна їх кількість працює, як зазначалося, не на повну ставку.

Оплата практичному психологу викладацької роботи

Практичним психологам дозволяється займатися викладацькою роботою в навчальних закладах згідно з пунктом 91 Інструкції про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти, затвердженій наказом Міністерства освіти України від 15 квітня 1993 р. № 102 (далі — Інструкції № 102), у середньому не більше ніж 12 год на тиждень (480 год на рік). Зазначена робота сумісництвом не вважається. Це дає право керівнику навчального закладу надавати можливість практичним психологам

Див. додаток 1

(соціальним педагогам) виконувати викладацьку роботу за місцем основної роботи у вказаному обсязі в основний робочий час із виплатою заробітної плати за кожним місцем роботи.

У випадках, коли зазначені вище працівники отримують на основній посаді 0,5 посадового окладу (ставки), їм надається можливість вести викладацьку роботу в середньому не більше ніж 3 год на день (18 год на тиждень). Названим працівникам за норму годин, визначену в цьому пункті, оплата проводиться понад основний посадовий оклад (ставку) у порядку, передбаченому

відповідно для вчителів, викладачів та керівників гуртків, тобто за тарифікацією.

Посади практичного психолога, вчителя загальноосвітнього навчального закладу згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 р. № 963 належать до посад педаго-

гічних працівників. Працю практичного психолога, вчителя оплачують згідно з Інструкцією № 102 та наказом Міністерства освіти і науки України «Про впорядкування умов оплати праці та затвердження схем тарифних розрядів працівників навчальних закладів, установ освіти та наукових установ» від 26 вересня 2005 р. № 557 (далі — Наказ № 557).

Тарифні розряди для цих посад залежать від кваліфікаційної категорії кожного конкретного працівника. Практичному психологу, вчителю відповідно до додатка 6 до Наказу № 557 встановлюється 8–12-й тарифний розряди з оплати праці за ЄТС. Практичний психолог може розраховувати на:

- підвищення посадового окладу (ставки зарплати) на 20% (п. 28 Інструкції № 102), якщо його діяльність безпосередньо пов'язана з навчально-виховним процесом дітей, які потребують корекції фізичного та/або розумового розвитку;
- надбавку за вислугу років (залежно від стажу педагогічної роботи) згідно з Порядком виплати надбавок за вислугу років педагогічним та науково-педагогічним працівникам навчальних закладів і установ освіти, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 31 січня 2001 р. № 78 (далі — Порядок № 78);
- надбавку за престижність праці відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення надбавки педагогічним працівникам дошкільних, позашкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів, вищих навчальних закладів I–II рівня акредитації, інших установ і закладів незалежно від їх підпорядкування» від 23 березня 2011 р. № 373 у розмірі 20% ставки заробітної плати, посадового окладу (далі — Постанова № 373).

Сума надбавок за вислугу років, «престижність» праці зменшується або збільшується пропорційно навантаженню чи обсягу виконуваної роботи. Відповідно до спільного роз'яснення Мініс-

Новою документа

«...вважаємо за доцільне забезпечити обов'язкове проведення психологами та соціальними педагогами особистісно орієнтованих факультативних курсів, що рекомендовані МОНмолодьспортом, в т. ч. закладами післядипломної педагогічної освіти».

(Лист МОНмолодьспорту України «Щодо організації та проведення "години психолога" у загальноосвітніх навчальних закладах» від 4 липня 2012 р. № 1/9-488)

Див. додатки 2, 3

терства освіти і науки України та ЦК Профспілки працівників освіти і науки України від 14 лютого 2006 р. № 1/9-102 та № 02-5/68 доплати, передбачені підпунктами 2 «б», 2 «в», 2 «г» та 3 «в», 3 «г» пункту 4 Наказу № 557, встановлюються залежно від тижневого (річного) навантаження чи обсягу виконуваної роботи. Про це наголошується і в листі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Щодо постанови Кабінету Міністрів України від 23.03.2011 р. № 373» від 25 травня 2011 р. № 1/9-385.

Додамо: практичному психологу, як і іншим педагогічним працівникам, можна призначати надбавки за високі досягнення в праці, виконання особливо важливої роботи (на строк її виконання), за складність і напруженість у роботі, але їх граничний розмір на одного працівника не може перевищувати 50% посадового окладу / ставки заробітної плати (пп. 2 «а» п. 3 постанови Кабінету Міністрів України «Про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери» від 30 серпня 2002 р. № 1298 (далі — Постанова № 1298).

Окрім зазначеного практичному психологу як педагогічному працівникові також належать:

➤ допомога на оздоровлення при наданні щорічної відпустки відповідно до статті 57 Закону України «Про освіту» від 23 травня 1991 р. № 1060;

➤ щорічна грошова винагорода за сумлінну працю і зразкове виконання службових обов'язків у розмірі до одного посадового окладу відповідно до Порядку надання щорічної грошової винагороди педагогічним працівникам навчальних закладів державної та комунальної форми власності за сумлінну працю, зразкове виконання службових обов'язків, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 5 червня 2000 р. № 898;

➤ матеріальна допомога, у т.ч. на оздоровлення, в сумі не більше одного посадового окладу на рік (пп. «б» п. 4 Постанови № 1298).

ПРИКЛАД

Практичний психолог працює на 0,5 ставки, має I кваліфікаційну категорію (11-й тарифний розряд). За тарифікацією обсяг педагогічного навантаження — 18 год психології на тиждень. За посадою вчителя йому встановлено 10-й тарифний розряд за ЄТС. Стаж педагогічної роботи — 15 років. Обчислити заробітну плату.

Ставки заробітної плати наведені станом на 1 жовтня 2012 року.

Обчислення заробітної плати практичного психолога

Складові заробітної плати	Норма	Обчислення за посадою, грн	
		практичний психолог	учитель
Ставка заробітної плати	додаток 6 до Наказу № 557	1621	1498

Складові заробітної плати	Норма	Обчислення за посадою, грн	
		практичний психолог	учитель
Оплата за години педагогічного навантаження	п. 68 Інструкції № 102	-	1498,00 (1498 × 18год ÷ 18 год)
Оплата за 0,5 ставки практичного психолога		810,50 (1621 × 0,5 ставки)	-
Надбавка за вислугу років	п. 1 Порядку № 78	162,10 (810,50 × 20%)	299,60 (1498,00 × 20%)
Надбавка за престижність праці	Постанова № 373	162,10 (810,50 × 20%)	299,60 (1498,00 × 20%)
Усього за місяць	-	1134,70 (810,50 + 162,10 + +162,10)	2097,20 (1498,00 + 299,60 × 2)

До уваги працівників психологічних служб

Шановні колеги! Пропонуємо Вам додати до свого портфоліо нормативні документи, які визначають пріоритетні засади функціонування психологічних служб системи освіти у 2012/2013 н.р., а саме:

- *Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Інструктивно-методичні рекомендації щодо діяльності працівників психологічної служби у 2012/2013 н. р.» від 19 липня 2012 р. № 1/9-517*
- *Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання» від 26 липня 2012 р. № 1/9-529*
- *Лист Міністерства освіти і науки України №1/9-19 від 13 січня 2011 р. «Про збереження посад працівників психологічної служби»*

Див. додатки 4–6

РЕДАКЦІЯ ПРОПОНУЄ

**Шкільному психологу.
Програмно-методичне забезпечення**

1. Бабур, Н. Насильство та жорстоке поводження у дітей [Текст] : комплекс профілакт. занять [з учнями 5–11-х кл.] / Наталія Бабур, Тетяна Василенко // Психолог. — 2012. — Березень (№ 6). — С. 26–40.
2. Глобець, О. Корекційно-розвивальні заняття на попередження агресивності дітей молодшого шкільного віку [Текст] / Ольга Глобець // Психол. служба шк. — 2012. — № 1. — С. 40–47.
3. Грабовська, Є. Д. Основи психології [Електронний ресурс] : прогр. факульт. курсу для 9–12 класів загальноосвітніх навчальних закладів / Грабовська Євгенія Дмитрівна // Мій кращий урок. Сайт Київського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти педагогічних кадрів. — Режим доступу : http://bestlessons.at.ua/index/fakultativi_speckursi/0-91. — Назва з екрана. — (Дата звернення 20.09.2012). — (прогр. схвалена наук.-метод. радою Київськ. обл. ін-ту післядипл. освіти пед. кадрів).
4. Денисюк, А. Екологія душі [Текст] : прогр. факультативу для підлітків / Ана Денисюк // Психолог. — 2011. — Грудень (№ 46/47). — С. 10–24.
5. Журавльова, Л. Пам'ять молодших школярів [Текст] : розвивальна програма / Л. Журавльова // Психолог. — 2010. — № 4. — С. 19–21.
6. Кононенко, Т. Різний я та світ навколо мене [Текст] : розвив.-корекц. прогр. для старшокласників / Тетяна Кононенко // Психолог. — 2012. — Лютий (№ 3). — С. 4–36.
7. Кравчук, Л. Світ емоцій [Текст] : корекційно-розвивальна програма для підлітків / Л. Кравчук // Психолог. — 2010. — № 17. — С. 1–40, вклада.
8. Миронюк, Г. Цикл тренінгів «Пізнай себе» [Текст] / Ганна Миронюк // Здоров'я та фіз. культура. — 2012. — Лютий (№ 4). — С. 4–17.
9. Носок, Н. О. Коригувально-розвивальна програма для учнів молодшої школи, у якій виявлено труднощі в навчанні [Текст] / Н. О. Носок // Шкільному психологу. Усе для роботи. — 2009. — № 5. — С. 19–24.
10. Попович, О. Самооцінка та її роль у розвитку особистості [Текст] : корекційно-розвивальна програма для учнів / О. Попович // Психолог. — 2010. — № 4. — С. 22–29.
11. Присяжнюк, Н. В. Основи психології міжособистісних стосунків [Текст] : навч. прогр. [прогр. факульт. для 8 класу] / авт.-упоряд. Н. Ю. Присяжнюк. — Ковалівка : Полтавський обласний ліцей-інтернат для обдарованих дітей із сільської місцевості імені А. С. Макаренка, 2010. — 14 с. — (прогр. схвалена рішенням експертної комісії при центрі практичної психології і соціальної роботи Полтавськ. обл. ін-ту післядипл. пед. освіти імені М. В. Остроградського).
12. Ружинська, О. В. Подолання шкільної тривожності учнів молодшого підліткового віку (корекційно-розвивальна програма для учнів 5–х класів) [Текст] / О. В. Ружинська // Практична психологія та соціальна робота. — 2009. — № 9. — С. 27–33.
13. Соломенцева, Л. М. Психологічні основи професійної майстерності [Електронний ресурс] : прогр. факульт. курсу для учнів проф.-техн. закладу / Соломенцева Лариса Миколаївна // Мій кращий урок. Сайт Київського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти педагогічних кадрів. — Режим доступу : http://bestlessons.at.ua/index/fakultativi_speckursi/0-91. — Назва з екрана. — (Дата звернення 20.09.2012). — (прогр. схвалена наук.-метод. радою Київськ. обл. ін-ту післядипл. освіти пед. кадрів).
14. Сухоцька, Л. В. Для тебе і про тебе (для учнів 7–8-х класів загальноосвітніх навчальних закладів) [Електронний ресурс] : прогр. факульт. з психології / Сухоцька Леся Валеріївна // Мій кращий урок. Сайт Київського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти педагогічних кадрів. — Режим доступу : http://bestlessons.at.ua/index/fakultativi_speckursi/0-91. — Назва з екрана. — (Дата звернення 20.09.2012). — (прогр. схвалена наук.-метод. радою Київськ. обл. ін-ту післядипл. освіти пед. кадрів).
15. Хронюк, І. Е. Психологія спілкування (5–7 класи) [Електронний ресурс] : [прогр. факульт. курсу] / Хронюк Ірина Євгенівна // Мій кращий урок. Сайт Київського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти педагогічних кадрів. — Режим доступу : http://bestlessons.at.ua/index/fakultativi_speckursi/0-91. — Назва з екрана. — (Дата звернення 20.09.2012). — (прогр. схвалена наук.-метод. радою Київськ. обл. ін-ту післядипл. освіти пед. кадрів).

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

МОНІТОРИНГ ЗАКОНОДАВСТВА

Нові документи

Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України»
від 5 вересня 2012 р. № 819

(щодо затвердження зразка атестата про повну загальну середню освіту)

Див. додаток 1

Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про затвердження Положення про навчально-реабілітаційний центр» 16 серпня 2012 р. № 920

Див. додаток 2

Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про внесення зміни до наказу Міністерства освіти і науки України від 20.02. 2002 № 128» від 17 серпня 2012 р. № 921

(внесено зміни до наказу Міністерства освіти і науки України від 20 лютого 2002 року № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах»)

Див. додаток 3

Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про затвердження Положення про Всеукраїнський конкурс веб-сайтів позашкільних навчальних закладів» від 17 серпня 2012 р. № 922

Див. додаток 4

Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про проведення апробації та моніторингових досліджень якості навчальної літератури для загальноосвітніх навчальних закладів у 2012/2013 – 2013/2014 навчальних роках» від 20 серпня 2012 р. № 935

Див. додатки 5–9

Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про зовнішнє незалежне оцінювання навчальних досягнень осіб, які виявили бажання вступати до вищих навчальних закладів України в 2013 році» від 23 серпня 2012 р. № 943

Див. додаток 10

Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про підсумки III етапу Всеукраїнського конкурсу - захисту сучасної моделі навчального закладу "Школа сприяння здоров'ю"» 23 серпня 2012 р. № 945

Див. додатки 11–12

Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України
«Про затвердження Примірної інструкції з ведення ділової
документації в позашкільних навчальних закладах»
від 23 серпня 2012 р. № 947

Див. додаток 13

Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України
«Про затвердження примірних зразків документів, що
додаються до заяв, для проведення ліцензування освітніх
послуг у сфері дошкільної, загальної середньої,
позашкільної, професійно-технічної та вищої освіти»
від 17 вересня 2012 р. № 1021

Див. додатки 14–19

Наказ Міністерства надзвичайних ситуацій «Про затвердження
Правил безпеки під час проведення навчально-виховного
процесу в кабінетах (лабораторіях) фізики та хімії
загальноосвітніх навчальних закладів»
від 16 липня 2012 № 992

Див. додаток 20

Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України
«Інструктивно-методичні рекомендації щодо діяльності
працівників психологічної служби у 2012/2013 н.р.»
від 19 липня 2012 р. № 1/9-517

Див. додаток 21

Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України
«Деякі питання організації виховної роботи»
від 23 серпня 2012 р. № 1/9-595

Див. додаток 22

Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України
«Про методичні рекомендації з питань позашкільної освіти»
від 28 серпня 2012 р. № 1/9-604

Див. додаток 23

Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України
«Щодо висунення підручників на здобуття Державних
премій України в галузі науки і техніки 2013 року»
від 30 серпня 2012 р. № 1/9-611

Див. додаток 24

Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України
«Щодо відзначення 120-річчя від дня народження Бруно
Шульца» від 5 вересня 2012 р. № 1/9-626

Див. додаток 25

Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України
«Про організацію та проведення III (фінального) етапу
Всеукраїнської військово-патріотичної спортивної гри
«Зірниця»» від 11 вересня 2012 р. № 1/9-645

Див. додаток 26

Лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про творчі досягнення переможців, лауреатів та учасників заключних етапів конкурсів шкільних бібліотекарів» від 5 вересня 2012 р. № 14.1/10-2455

Див. додаток 27

Лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про проведення фінального етапу XI Всеукраїнського турніру юних біологів» від 10 серпня 2012 р. № 14.1/10-2517

Див. додаток 28

Лист Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України «Про проведення фінального етапу VIII Всеукраїнського турніру юних економістів» від 12 вересня 2012 р. № 14.1/10-2535

Див. додаток 29

Перелік засобів навчання та обладнання навчального, спеціального і загального призначення для навчальних закладів України, які отримали свідоцтва про визнання відповідності педагогічним вимогам за період з 01.10.2011 по 02.08.2012 рр.

Див. додаток 30

Проекти нових нормативних документів, винесених на громадське обговорення: «Типові штатні нормативи районних (міських — у містах без районного поділу) методичних кабінетів і центрів», «Проект Примірного положення про медіатеку районного (міського) методичного кабінету (центру)», «Проект Положення про базовий навчальний заклад», «Проект Положення про школу педагогічної майстерності»

Див. додаток 31

*Укладач
Лідія Поперечна*

ЦЕНТРАЛІЗОВАНА СИСТЕМА ОБЛІКУ ЗАКОНОДАВСТВА
в органах управління та навчальних закладах галузі освіти

ОСВІТА В УКРАЇНІ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

СИСТЕМАТИЧНЕ ВИДАННЯ

*Універсальний інструмент для поставки і підтримки
галузевого нормативно-правового фонду!*

Друкована частина – містить покажчики актів законодавства, які упорядковані за змістом освіти: вища, середня, професійно-технічна, позашкільна, дошкільна. Кожний покажчик систематизований за предметом регулювання. Трирівнева класифікація актів.

Електронний додаток – компакт-диск CD-ROM з галузевою комп'ютерною системою. Включає п'ять баз даних з текстами нормативно-правових актів сфери вищої, середньої, професійно-технічної, позашкільної та дошкільної освіти. Має потужний довідково-пошуковий апарат. Система не потребує засобів телекомунікації, максимально проста у користуванні. Щоквартально оновлюється: доповнюється новими актами, вносяться зміни до уже прийнятих.

Увага! З 2012 року на компакт-диску додатково буде розміщена комп'ютерна правова система «Зібрання законодавства України», яка включає усі нормативні акти, прийняті вищими органами влади, центральними органами виконавчої влади з 1991 року (близько 170 тис. актів). Забезпечуватиметься їх постійне оновлення.

**Передплата здійснюється за Каталогом видань України
державного підприємства «Преса»:**

Індекс 49303

Довідки:

Тел. (044) 528-22-16, 528-28-75 E-mail: amaslova@ifl.com.ua www.libcenter.com